

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

**JOHN LOCKE'UN FELSEFİ PERSPEKTİFİNDE EĞİTİM
ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adnan ADANIR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALKAYIŞ

Bingöl-2025

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

**JOHN LOCKE'UN FELSEFİ PERSPEKTİFİNDE EĞİTİM
ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adnan ADANIR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALKAYIŞ

Bingöl-2025

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	VI
TEZ KABUL VE ONAY	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	XI
DİZİN VE KISALTMALAR.....	XIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. EĞİTİMİN KAVRAMSAL TEMELLERİ VE İŞLEVİ	4
1.1 EĞİTİMİN KAVRAMSAL TANIMI.....	5
1.2 EĞİTİM TÜRLERİ.....	7
1.2.1 Örgün Eğitim.....	7
1.2.2 Yaygın Eğitim	8
1.2.3 İnfomal Eğitim	8
1.3 EĞİTİM YAKLAŞIMLARI.....	9
1.3.1 Davranışçı Yaklaşım	11
1.3.2 Bilişsel Yaklaşım	11
1.3.3 Yapılandırmacı Yaklaşım	11
1.3.4 Hümanist Yaklaşım	12
1.3.5 İlerlemeci Yaklaşım	12
1.3.6 Eleştirel Pedagoji	12
1.4 EĞİTİMİN SOSYAL VE AHLAKİ BOYUTU	13
1.4.1 Eğitimin Sosyalleştirici İşlevi	15
1.4.2 Ahlaki Gelişim ve Eğitim	16
1.4.3 Değerler Eğitimi ve Etik Eğitim	18
1.5 EĞİTİMİN BİREYSEL GELİŞİMDEKİ ROLÜ	20
1.5.1 Zihinsel ve Bilişsel Gelişim	21
1.5.2 Duygusal ve Psikolojik Gelişim	23
1.5.3 Kişilik, Yaratıcılık ve Bireysel Potansiyel.....	25

1.5.4 Mesleki ve Yaşam Becerilerinin Gelişimi	27
İKİNCİ BÖLÜM	31
JOHN LOCKE’UN FELSEFİ PERSPEKTİFİ VE EĞİTİM ANLAYIŞI.....	31
2.1 JOHN LOCKE’UN HAYATI VE DÜŞÜNSEL ARKA PLANI	32
2.2 KARAKTER VE AHLAK EĞİTİMİ	36
2.2.1 John Locke’un Eğitim Felsefesinde Ahlakın Yeri	39
2.2.2 Alışkanlıklar Üzerinden Ahlak Gelişimi	41
2.2.3 Toplum İçin Erdemli Birey Yetiştirme.....	43
2.3 ÖDÜL VE CEZA YAKLAŞIMI	45
2.4 OYUN VE OYUNCAĞIN EĞİTSEL ROLÜ	48
2.5 DİNÎ VE AHLAKİ TEMELLER	49
2.6 BEDENSEL EĞİTİM VE DİSİPLİN	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	54
JOHN LOCKE’UN EĞİTİM ANLAYIŞININ MODERN EĞİTİMLE	
KARŞILAŞTIRILMASI	54
3.1 JOHN LOCKE’UN EĞİTİM ANLAYIŞININ GENEL İLKELERİ	56
3.1.1 Tabula Rasa ve Deneyim Temelli Eğitim	58
3.1.2 Ahlak ve Karakter Eğitiminin Önceliği	61
3.1.3 Özgürlük ve Disiplin Dengesi	63
3.2 ÖĞRETMENİN VE EBEVEYNİN ROLÜ	65
3.2.1 John Locke’a Göre Öğretmenin İşlevi.....	67
3.2.2 Aile ve Ebeveynin Eğitsel Rolü	69
3.3 MODERN EĞİTİMLE KARŞILAŞTIRMALAR	71
3.3.1 Birey Merkezli Eğitim Anlayışı	72
3.3.2 Oyun ve Deneyim Temelli Eğitim.....	74
3.3.3 Disiplin, Özgürlük ve Sorumluluk Dengesi.....	76
3.3.4 Dinî ve Ahlaki Temellerin Günümüze Yansımaları	77
3.4 JOHN LOCKE’UN EĞİTİM ANLAYIŞININ SINIRLILIKLARI VE ELEŞTİRİLER.....	80
3.4.1 Çocuk Algısının Eleştirisi	81
3.4.2 Disiplin ve Otorite Yaklaşımı	83
3.4.3 Sosyoekonomik Sınırlılıklar	85

3.4.4 Dinsel Temellere Dayalı Eğitim Eleştirisi	87
3.4.5 Tarihsel Sınırlılıklar	89
SONUÇ	92
KAYNAKÇA	95

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım John Locke'un Felsefi Perspektifinde Eğitim Anlayışı adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 2025

Adnan ADANIR

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Adnan ADANIR tarafından hazırlanan *John Locke'un Felsefi Perspektifinde Eğitim Anlayışı* başlıklı bu çalışma, 02/07/2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	: Prof. Dr. Hüseyin ÇALDAK	İmza:
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALKAYIŞ	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Seyfettin İLİTER	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
...../. /

2025 tarih vesayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nebi BUTASIM

Enstitü Müdür

ÖNSÖZ

Bu çalışma, 17. yüzyıl filozoflarından John Locke'un eğitim anlayışını tarihsel, felsefi ve pedagojik boyutlarıyla ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Locke'un "tabula rasa" yaklaşımı doğrultusunda bireyin eğitilebilirliği, ahlaki gelişimi ve özgürlük kavrayışı, eğitim felsefesine derinlemesine katkılarda bulunmuştur. Bu tezde, onun eğitim düşüncesi hem kuramsal temelleriyle hem de çağdaş pedagojik yansımalarıyla kapsamlı bir biçimde incelenmiştir.

Bu akademik sürecin en başından itibaren bilgi ve tecrübesiyle rehberlik eden, yönlendirici eleştirileriyle çalışmamın gelişmesini sağlayan çok kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Alkayış'a teşekkür ederim. Kendisi, bu tez çalışmasının her aşamasında değerli katkılarıyla bana yol gösterdi.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca yanımda olan, sabırları ve desteğiyle beni her daim motive eden aileme en derin şükranlarımı sunuyorum. Özellikle değerli dostum Yunus BURULDAY'a, eşime ve kızıma bu süreçte gösterdikleri anlayış ve fedakârlık için müteşekkirim.

Bu tezin, eğitim felsefesi alanında John Locke'un düşünsel mirasını daha iyi anlamaya katkı sunmasını temenni ederim.

ÖZET

Tezin Başlığı : John Locke’un Felsefi Perspektifinde Eğitim Anlayışı
Tezin Yazarı : Adnan ADANIR
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALKAYIŞ
Anabilim Dalı: Felsefe
Bilim Dalı :
Kabul Tarihi :
Sayfa Sayısı : 12 + 106
Eğitim, insanlık tarihinin en köklü toplumsal kurumlarından biri olarak yalnızca bireyin bilgi edinme sürecini değil, aynı zamanda onun zihinsel, bedensel ve ahlaki gelişimini yönlendiren çok boyutlu bir yapı sunar. Bilgi aktarımının ötesinde eğitim, bireyi toplumla uyumlu hâle getirmeyi, değerler sistemi içerisinde sorumluluk sahibi bir kişilik kazandırmayı ve toplumsal yaşamın gereklerine uygun bir özne olarak yetiştirmeyi amaçlar. Bu nedenle eğitimin kavramsal temellerini, işlevlerini ve birey-toplum ilişkisini anlamak, hem pedagojik hem de felsefi bakımdan büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde eğitimin kavramsal çerçevesi çizilmiş; örgün, yaygın ve informal eğitim türleri ile farklı pedagojik yaklaşımlar irdelenmiştir. Eğitimin sosyal ve ahlaki boyutları, değerler eğitimi, etik eğitim ve toplumsallaştırıcı işlevleri üzerinde durulmuş; ayrıca eğitimin bireysel gelişim üzerindeki etkileri, zihinsel, duygusal ve psikolojik açılardan ele alınarak mesleki ve yaşam becerilerine katkıları tartışılmıştır. İkinci bölümde modern felsefe tarihinde önemli bir yere sahip olan John Locke’un eğitim anlayışı incelenmiştir. Locke’un yaşamı ve düşünsel arka planı tanıtıldıktan sonra onun karakter ve ahlak eğitimine verdiği önem, ödül ve ceza yaklaşımı, oyun ve oyuncağa dair görüşleri ile beden eğitimi ve disiplin anlayışı detaylandırılmıştır. Locke’un eğitime yönelik önerileri, içinde bulunduğu dönemin toplumsal ve kültürel koşulları ışığında değerlendirilmiş; özgürlük ile disiplin

arasında kurmaya çalıştığı denge, birey yetiştirme anlayışının temel dayanaklarından biri olarak ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde ise Locke'un eğitim anlayışı, modern pedagojik yaklaşımlarla karşılaştırmalı biçimde ele alınmıştır. *Tabula rasa* ilkesi, deneyim temelli eğitim anlayışı ve ahlak vurgusu, çağdaş eğitim yaklaşımlarıyla birlikte tartışılmış; öğretmen ve ebeveynin eğitsel rolleri analiz edilmiştir. Günümüz eğitiminde öne çıkan birey merkezli, oyun temelli ve özgürlük-disiplin dengesine dayalı anlayışlarla Locke'un görüşleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar gösterilmiş; ayrıca Locke'un eğitim anlayışına yöneltilen eleştiriler, çocuk algısı, otorite yaklaşımı, sosyoekonomik sınırlılıklar ve din temelli bakış açısı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu çalışma hem eğitimin kavramsal temellerine dair teorik bir bakış sunmakta hem de Locke'un eğitim felsefesini tarihsel bağlamıyla birlikte modern pedagojik anlayışlarla ilişkilendirerek tartışmaktadır. Böylelikle eğitim düşüncesinin temel meseleleri, geçmişten günümüze uzanan bir süreklilik içinde ele alınmış; güncel eğitim tartışmalarına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *John Locke, eğitim felsefesi, tabula rasa, ahlak eğitimi, bireysel gelişim, deneyimsel öğrenme*

ABSTRACT

Title of the Thesis: Understanding of Education in John Locke's Philosophical Perspective	
Author	: Adnan ADANIR
Supervisor	: : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALKAYIŞ
Department	: Felsefe
Sub-field	:
Date	:
Education, as one of the most deep-rooted social institutions in human history, provides a multidimensional structure that not only encompasses the process of acquiring knowledge but also guides the intellectual, physical, and moral development of the individual. Beyond the transmission of information, education seeks to harmonize the individual with society, instill a sense of responsibility within a system of values, and prepare individuals to become subjects who can meet the demands of social life. For this reason, understanding the conceptual foundations, functions, and the relationship between the individual and society in the context of education carries great significance both pedagogically and philosophically. In this regard, the first chapter of the study outlines the conceptual framework of education; formal, non-formal, and informal types of education as well as various pedagogical approaches are examined. The social and moral dimensions of education—such as values education, ethical training, and its function in socialization—are emphasized; moreover, the impact of education on individual development is analyzed from intellectual, emotional, and psychological perspectives, with particular attention to its contributions to professional and life skills. The second chapter explores the educational philosophy of John Locke, a key figure in the history of modern philosophy. After presenting Locke's life and intellectual background, the study details his emphasis on character and moral education, his approach to reward and punishment, his views on play and toys, and his understanding of physical education and discipline. Locke's proposals concerning education are evaluated in light of the social and cultural conditions of his era,	

highlighting how the balance he sought between freedom and discipline constituted a fundamental principle of his philosophy of human development.

In the third chapter, Locke's educational philosophy is discussed in comparison with modern pedagogical approaches. His principle of *tabula rasa*, his experience-based understanding of education, and his emphasis on morality are analyzed alongside contemporary educational perspectives. The roles of teachers and parents in education are examined, and parallels as well as divergences between Locke's views and today's individual-centered, play-based, and freedom-discipline-balanced approaches are presented. Criticisms of Locke's philosophy are also addressed, including issues of childhood perception, his stance on authority, socio-economic limitations, and his religious perspective.

This study, therefore, not only provides a theoretical perspective on the conceptual foundations of education but also situates Locke's educational philosophy within its historical context while relating it to modern pedagogical approaches. In doing so, it aims to demonstrate the continuity of fundamental issues in educational thought from past to present and to contribute to ongoing debates in contemporary education.

Keywords: John Locke, philosophy of education, tabula rasa, moral education, individual development, experiential learning

DİZİN VE KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.k. : Adı geçen kitap

bkz. : Bakınız

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

der. : Derleyen / Derleme

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

çev. : Çeviren

c. : Cilt

s. : Sayfa

no. : Numara

vd. : Ve devamı

krs. : Karşılaştırınız

GİRİŞ

Eğitim, insanlık tarihinin en temel kurumsal ve kültürel alanlarından biri olarak, bireyin kişisel gelişimini, toplumsal aidiyetini ve ahlaki değerlerini şekillendiren bir süreçtir. Bireyin yalnızca bilgi kazanması değil, aynı zamanda toplumla bütünleşmesi ve sorumluluk bilinci taşıyan bir özne hâline gelmesi, eğitimin çok boyutlu yapısının bir sonucudur. Bu bağlamda eğitim, hem bireysel potansiyelin açığa çıkarılmasına hem de toplumsal düzenin devamlılığının sağlanmasına hizmet eden çok yönlü bir olgu olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla eğitimin kavramsal temelleri, tarihsel gelişimi ve farklı yaklaşımları, modern pedagojinin kuramsal altyapısını anlamak açısından büyük önem taşır.

Eğitim, kavramsal olarak yalnızca bilgilerin aktarımı değil; bireyin zihinsel, ahlaki, duygusal ve toplumsal boyutlarıyla bütüncül bir şekilde gelişimini destekleyen bir süreçtir. Bu nedenle örgün, yaygın ve informal eğitim türleri bireyin yaşam boyu öğrenme serüveninde birbirini tamamlayıcı işlev görmektedir. Aynı şekilde davranışçı, bilişsel, yapılandırmacı, hümanist ve eleştirel eğitim yaklaşımları, eğitimin farklı yönlerini ele alarak teorik çerçeveyi zenginleştirmiştir. Eğitimin sosyal ve ahlaki boyutu da bireyin yalnızca kendi yaşamını değil, toplumun değerlerini ve kültürel sürekliliğini içselleştirmesini sağlayan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda ahlak eğitimi, değerler eğitimi ve etik eğitim, modern eğitim sistemlerinin en önemli bileşenleri arasında yer almaktadır.

John Locke'un eğitim anlayışı, 17. yüzyıl Avrupa'sının siyasal ve kültürel bağlamında ortaya çıkmış olmakla birlikte, günümüz pedagojisine yön veren temel görüşlerden birini temsil eder. Locke, insan zihnini doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olarak görmüş, bilgi ve kişilik oluşumunu deneyim yoluyla açıklamıştır. Bu yaklaşım, skolastik gelenek ve otoriter eğitim anlayışına karşı bir eleştiri niteliği taşıdığı gibi, modern eğitimde bireysel gelişim ve deneyim temelli öğrenme anlayışının da temellerini atmıştır. Locke, eğitimin yalnızca bilişsel yönünü değil, aynı zamanda karakter, ahlak ve toplumsal sorumluluk boyutlarını da ön plana çıkarmış; bu yönüyle pedagojinin kurucu figürlerinden biri olmuştur.

Locke'un eğitim anlayışında ahlak ve karakter eğitimi, bireyin kişiliğinin inşasında temel bir yere sahiptir. Ona göre eğitim, bireyin yalnızca bilgili değil, aynı zamanda erdemli bir insan olmasını hedeflemelidir. Bu doğrultuda alışkanlıkların küçük yaşlardan itibaren doğru şekilde kazandırılması, bireyin hem kişisel hem de toplumsal yaşamında belirleyici olmaktadır. Locke'un ödül ve ceza anlayışı da ahlaki gelişimin bir parçası olarak ele alınmış, ölçülülük ilkesine dayalı bir denge gözetilmiştir. Yine oyun ve oyuncağın eğitsel rolüne yaptığı vurgu, çocuğun gelişiminde deneyimsel öğrenmenin önemine dikkat çekmiştir. Locke'un beden eğitimi, disiplin ve özgürlük arasındaki dengeye dair görüşleri de onun eğitim felsefesinin bütüncül yapısını göstermektedir.

Modern pedagojide Locke'un görüşleri hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkisini sürdürmüştür. Özellikle birey merkezli eğitim anlayışı, deneyim temelli öğrenme, özgürlük–disiplin dengesi ve ahlak eğitiminin önceliği, günümüz eğitim tartışmalarında da geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte Locke'un eğitim anlayışı, kendi çağına aristokratik ve seçkin yapıya bağımsız olmadığı için eleştirilere de açıktır. Eğitimde fırsat eşitliği, toplumsal kapsayıcılık ve bireysel yaratıcılığın öncelenmesi gibi modern ilkeler, Locke'un önerilerinin tarihsel bağlamıyla her zaman örtüşmemektedir. Bu nedenle Locke'un düşünceleri, bir yandan modern eğitimin temellerini aydınlatırken, diğer yandan tarihsel sınırlılıklarıyla birlikte ele alınmalıdır.

Bu tezde, öncelikle eğitimin kavramsal temelleri ve işlevleri ele alınarak, eğitimin bireysel, toplumsal ve ahlaki boyutları incelenecektir. Ardından John Locke'un felsefi perspektifi ve eğitim anlayışı, onun karakter eğitimi, ödül–ceza yaklaşımı, oyun, din, beden eğitimi ve disiplin konusundaki görüşleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Son olarak Locke'un eğitim anlayışı, modern eğitimle karşılaştırılacak; birey merkezli eğitim, deneyim temelli öğrenme, özgürlük–disiplin dengesi ve ahlak eğitimi gibi ilkelerin günümüz pedagojisine yansımaları ortaya konacaktır. Ayrıca Locke'un eğitim anlayışının sınırlılıkları da tarihsel bağlamı içinde eleştirel bir şekilde tartışılacaktır.

Bu doğrultuda araştırmanın temel amacı, John Locke'un eğitim felsefesini hem kendi dönemi bağlamında hem de modern eğitim anlayışıyla karşılaştırmalı olarak

incelemek; onun pedagojik mirasının günümüz eğitim sistemine sunduğu katkıları ve sınırlılıkları ortaya koymaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EĞİTİMİN KAVRAMSAL TEMELLERİ VE İŞLEVİ

Eğitim, insanlık tarihi boyunca bireylerin ve toplumların varlığını sürdürmesi, kültürünü aktarması ve değerlerini koruması için en temel kurumlardan biri olmuştur. Kavramsal açıdan eğitim, yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı bir süreç olmayıp; bireyin bedensel, zihinsel, ahlaki ve toplumsal gelişimini kapsayan çok yönlü bir etkinliktir. Bu nedenle eğitim, bireyin içsel potansiyelini açığa çıkararak onu toplumsal yaşamın aktif bir öznesi hâline getiren bir “oluş süreci” olarak tanımlanabilir (Özden, 2020, s. 41-43). Eğitim kavramı tarihsel olarak farklı felsefi geleneklerce çeşitli şekillerde yorumlanmış, ancak ortak payda her zaman insanın gelişimi ve toplumsal düzenin sürekliliği olmuştur. Türk düşünce geleneğinde de eğitimin kavramsal boyutu, insanın kendini gerçekleştirmesi ve toplumun değerlerini içselleştirmesi bağlamında ele alınmıştır. Niyazi Karasar, eğitimi “bireyin yalnızca bilgiyle donatılması değil, aynı zamanda değerler ve toplumsal normlarla bütünleştirilmesi süreci” olarak değerlendirir (Karasar, 2021, s. 67-69). Bu yaklaşım, eğitimin yalnızca bireysel bir ihtiyaç değil, aynı zamanda toplumsal bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim, bireyleri sadece bilgiyle donatmakla kalmaz; aynı zamanda onların ahlaki değerlerini biçimlendirir, topluma uyumlarını sağlar ve kültürel kimliğin taşıyıcısı hâline getirir (Gültekin, 2019, s. 85-87).

Modern eğitim felsefesinde John Locke gibi düşünürler, eğitimi insanın zihinsel ve ahlaki gelişiminin en önemli aracı olarak görmüşlerdir. Locke, “tabula rasa” anlayışıyla doğan çocuğun zihninin boş bir levha olduğunu, eğitimin bu levhaya işlenen izlerle bireyin kimliğini şekillendirdiğini vurgular. Ona göre eğitim, alışkanlıkların kazandırılmasıyla bireyi hem erdemli bir insan hem de toplum için yararlı bir yurttaş hâline getirir (Karaman, 2018, s. 118-120). Bu yönüyle eğitimin işlevi, yalnızca bireyin bilgisel gelişimi değil, aynı zamanda toplumun moral ve kültürel yapısının korunmasıdır. Dolayısıyla eğitim kavramı, hem bireysel gelişimin hem de toplumsal düzenin sürdürülebilirliğinin merkezinde yer alır. Bir yandan bireyi özgürleştirir,

eleştirel düşünme becerileri kazandırır ve öznel kimliğini inşa ederken; diğer yandan toplumsal değerlerin, geleneklerin ve kültürün yeni kuşaklara aktarılmasını sağlar. Bu ikili işlev, eğitimi yalnızca pedagojik bir alan olmaktan çıkarıp, aynı zamanda felsefi, kültürel ve toplumsal bir mesele hâline getirir (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 71-74).

Eğitimin kavramsal temelleri ve işlevi incelendiğinde, onun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Eğitim, bireyin kişisel gelişimini desteklerken aynı zamanda toplumsal düzenin devamlılığını sağlar. Bu yönüyle hem bireysel özgürleşmeye hizmet eden hem de kültürel bütünlüğü koruyan bir sistem olarak değerlendirilebilir. Eğitim, yalnızca pedagojik bir etkinlik değil; aynı zamanda toplumsal yaşamın sürekliliğini güvence altına alan temel bir kurumdur.

1.1 EĞİTİMİN KAVRAMSAL TANIMI

Eğitim kavramı tarih boyunca farklı düşünürler tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmış olsa da, modern eğitim felsefesinin gelişiminde en belirleyici isimlerden biri John Locke olmuştur. Locke, 17. yüzyıl İngiltere’inde yetişmiş bir filozof olarak, özellikle *Eğitim Üzerine Düşünceler* adlı eserinde eğitimi bireyin zihinsel, ahlâkî ve bedensel gelişimini bütüncül biçimde şekillendiren bir süreç olarak tanımlar. Ona göre insan zihni doğuştan hazır bilgiyle donatılmamıştır; zihnin yapısı boş bir levha (tabula rasa) gibidir ve bu levha, deneyim ve duyum yoluyla şekillenir (Locke, 2019, s. 15–16). Locke’un bu yaklaşımı, eğitimin kavramsal tanımına güçlü bir epistemolojik temel kazandırmıştır. Çünkü ona göre bireyin karakteri ve düşünce yapısı büyük ölçüde eğitim aracılığıyla şekillenir. Eğitimin amacı yalnızca bilgi aktarmak değil; aynı zamanda alışkanlıklar kazandırmak, erdemi geliştirmek ve bireyi toplum içinde sorumluluk sahibi bir özne hâline getirmektir (Aydın, 2018).

Locke’un eğitim anlayışı, özellikle disiplin ve alışkanlık kavramları etrafında yoğunlaşır. Ona göre çocuk, küçük yaşlardan itibaren doğru alışkanlıklarla yönlendirilmelidir; çünkü alışkanlıklar bireyin ahlâkî ve toplumsal davranışlarını belirleyen en önemli araçtır. Ancak bu disiplin katı bir zorlamadan ziyade ölçülü bir rehberlik olmalıdır. Locke, çocuğun kişiliğine

saygı gösteren, onun özgürlüğünü bütünüyle kısıtlamadan yönlendiren bir eğitim anlayışını savunur (Karaman, 2018). Locke'un tanımı, Platon ve Aristoteles gibi klasik düşünürlerin eğitim görüşlerinden önemli ölçüde ayrılır. Platon, *Devlet* adlı eserinde eğitimi “ruhun idealar âlemine yöneltilmesi” olarak tanımlarken, Aristoteles eğitimi bireyin aklını ve erdemini geliştiren bir toplumsal süreç olarak görmüştür (Cevizci, 2020). Locke ise eğitimi deneyimle kazanılan bilgi ve alışkanlıklarla bireyin karakterini biçimlendirme olarak yorumlamış ve böylece modern anlamda “bireysel gelişim” vurgusunu öne çıkarmıştır.

Locke'un yaklaşımı daha sonra Rousseau, Kant ve Dewey gibi düşünürleri de etkilemiştir. Rousseau, *Emile* adlı eserinde eğitimin doğaya uygunluğunu savunurken Locke'un deneyim ve alışkanlık anlayışından esinlenmiştir. Kant, disiplinin önemini Locke gibi vurgulasa da, Locke'un özgürlüğe verdiği ağırlığı daha sınırlı görür. Dewey ise pragmatist yaklaşımıyla eğitimi, Locke'un deneyim merkezli düşüncesinin modern bir uzantısı olarak değerlendirmiştir (Dewey, 2018). Locke'un kavramsal çerçevesinde eğitim, bireyin zihinsel ve ahlâkî gelişimini deneyim ve alışkanlıklar yoluyla şekillendiren bir süreçtir. Bu tanım, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzenin istikrarı açısından da önem taşımaktadır. Çünkü Locke'a göre erdemli bireylerin eğitilmesi, erdemli bir toplumun inşasıyla doğrudan bağlantılıdır (Locke, 2019, s. 110–115).

Türkiye'de eğitim bilimleri literatüründe eğitim kavramı genellikle bireyin bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerden gelişimini hedefleyen bütüncül bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, Cevizci (2020) eğitimi insanın kendini gerçekleştirme ile toplumun kültürel değerlerini aktarma işlevini bir araya getiren bir etkinlik olarak görmektedir. Demirel (2019) eğitim kavramını bireyi yalnızca bilgiyle donatmak değil; aynı zamanda değişime uyum sağlayabilen, eleştirel düşünebilen ve sorumluluk bilinci taşıyan bir kişilik geliştirme süreci olarak tanımlar. Benzer biçimde Sönmez (2021) eğitimin yalnızca bireysel gelişimle sınırlı olmadığını; toplumsal düzenin devamlılığını ve kültürel mirasın yeni kuşaklara aktarılmasını da içerdiğini belirtmektedir. Başka bir yaklaşımda, Ertürk'ün tanımı hâlâ güncelliğini

korumaktadır: eğitim, “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik değişiklikler meydana getirme süreci”dir (Ertürk, 2013, s. 12). Bu güncel ve yerli yaklaşımlar, John Locke’un eğitim anlayışına geçişte önemli bir bağ kurmaktadır. Zira Locke da eğitimi yalnızca bilgi aktarımı değil, bireyin ahlâkî ve toplumsal gelişimini destekleyen bir süreç olarak ele almıştır.

1.2 EĞİTİM TÜRLERİ

Eğitim, bireyin hayat boyu devam eden bir süreç olması bakımından oldukça dinamik ve çok yönlü bir karakter taşımaktadır. İnsan, yaşamının farklı evrelerinde çeşitli bilgi, beceri ve değerlerle karşı karşıya gelir ve bunları öğrenme yoluyla içselleştirir. Bu nedenle eğitim, yalnızca çocukluk veya gençlik dönemine ait bir etkinlik değil, bireyin ömrü boyunca süregelen sürekli bir gelişim ve dönüşüm sürecidir. Bu durum, eğitimi yalnızca okul ortamıyla sınırlı kalmaktan çıkararak çok daha geniş bir çerçevede ele alınmasını gerekli kılar. Eğitim, bireyin toplumsal çevresinde yer alan farklı kurumlar, aile, arkadaş çevresi, iş hayatı ve bireysel deneyimler aracılığıyla çeşitli biçimlerde ortaya çıkar ve bireyin kişiliğinin oluşumunda belirleyici bir rol oynar. Bu bağlamda eğitim, toplumsal yapının vazgeçilmez bir unsuru olarak hem resmî kurumlarda hem de gündelik hayatın doğal akışı içerisinde gerçekleşir. Okul ortamları, düzenli ve sistemli bir biçimde bilgi aktarımının yapıldığı temel eğitim mekânlarıdır; ancak bireyin öğrenme serüveni bu alanla sınırlı değildir. Kitle iletişim araçları, kültürel etkinlikler, mesleki kurslar, sosyal ilişkiler ve bireyin kendi deneyimlerinden edindiği kazanımlar, eğitimin farklı türlerde tezahür etmesine imkân tanır. Bu nedenle eğitim, hem örgün hem yaygın hem de informal nitelikler taşıyarak bireyin gelişim sürecinde birbirini tamamlayan bir bütünlük oluşturur. Eğitim türleri;

1.2.1 Örgün Eğitim

Örgün eğitim, belirli bir plan ve program çerçevesinde, devletin gözetim ve denetimi altında, örgütlenmiş kurumlarda verilen sistemli eğitim faaliyetleridir. Bu tür eğitim, genellikle yaş gruplarına göre kademelendirilmiş olup okul öncesi, ilkökul, ortaokul, lise ve yükseköğretim aşamalarını kapsar. Örgün eğitimde amaç, bireylere bilgi, beceri, tutum ve değerleri belirli bir

müfredat doğrultusunda kazandırmaktır (Demirel, 2019, s. 45–47). Demirel’e göre örgün eğitim, bireyin yalnızca bilgi edinmesini değil, aynı zamanda toplumsal yaşama uyum sağlamasını da hedefler (Demirel, 2019). Bu nedenle örgün eğitim kurumları, bireyin sosyalizasyon sürecinin en önemli araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Okulun yapısal özellikleri, öğretmenlerin rehberliği ve düzenli ölçme-değerlendirme süreçleri, örgün eğitimi diğer eğitim türlerinden ayıran başlıca unsurlardır (Demirel, 2019, s. 49–52). Türkiye’de örgün eğitim, Anayasa’nın 42. maddesinde güvence altına alınmış ve “kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz” ilkesiyle yasal temele kavuşturulmuştur. Ayrıca, Millî Eğitim Temel Kanunu’nda da örgün eğitimin esasları, amaçları ve kurumları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (Akyüz, 2023).

1.2.2 Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, örgün eğitim sisteminin dışında kalan, bireylerin bilgi, beceri ve tutumlarını geliştirmeyi amaçlayan, süre ve mekân bakımından daha esnek eğitim faaliyetlerini ifade eder. Bu eğitim türü, bireyin yaşam boyu öğrenme sürecine katkıda bulunur. Kurslar, seminerler, halk eğitim merkezleri, meslek edindirme kursları, uzaktan eğitim programları ve hizmet içi eğitim faaliyetleri yaygın eğitimin en önemli örnekleri arasında yer almaktadır (Karip, 2017, s. 88–91). Yaygın eğitim, özellikle bireylerin mesleki becerilerini geliştirme ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verme işlevi görür. Bu yönüyle yaygın eğitim, bireylerin değişen sosyal ve ekonomik koşullara uyum sağlamasında kritik rol oynamaktadır. Karip (2017) yaygın eğitimi yaşam boyu öğrenme kavramının temel bir parçası olarak değerlendirmektedir. Türkiye’de yaygın eğitimin kurumsal yapısı, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Halk Eğitim Merkezleri ve Mesleki Eğitim Merkezleri aracılığıyla yürütülmektedir. Ayrıca belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin sürekli eğitim merkezleri de yaygın eğitime katkı sunmaktadır (Akyüz, 2023).

1.2.3 İnfomal Eğitim

İnfomal eğitim, bireyin günlük yaşam içerisinde, herhangi bir program ya da kurum tarafından yönlendirilmeden, doğal süreçler aracılığıyla kazandığı bilgi, beceri ve değerleri ifade eder. Aile, arkadaş çevresi, iş hayatı, medya ve toplumsal ilişkiler infomal eğitimin en önemli kaynaklarıdır (Sönmez, 2021,

s. 71–73). Sönmez’e (2021) göre informal eğitim, bireyin kişilik gelişiminde kritik bir rol üstlenir; çünkü birey yaşamı boyunca en çok deneyimlerini, gözlemlerini ve etkileşimlerini eğitim kaynağı hâline getirir. Bu nedenle informal eğitim, örgün ve yaygın eğitim süreçlerinin tamamlayıcısıdır. Türkiye bağlamında bakıldığında, toplumsal değerlerin, örf ve adetlerin kuşaktan kuşağa aktarımı büyük ölçüde informal eğitim aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla informal eğitim, bireyin kimlik gelişiminde ve sosyal değerlerle bütünleşmesinde vazgeçilmez bir rol oynamaktadır (Gültekin, 2019, s. 95–97).

Bu üç eğitim türü, bireyin yaşamının farklı dönemlerinde ve farklı bağlamlarda öğrenme ihtiyaçlarını karşılayan bütüncül bir yapıyı oluşturmaktadır. Örgün eğitim bireyin akademik ve sosyal temelini, yaygın eğitim mesleki ve toplumsal uyumunu, informal eğitim ise yaşam boyu kişisel ve kültürel gelişimini sağlamaktadır. Türk eğitim sisteminin sağlıklı işleyebilmesi, bu üç eğitim türünün birbirini tamamlayan işlevlerini dikkate almasına bağlıdır.

1.3 EĞİTİM YAKLAŞIMLARI

Eğitim, tarihsel süreç boyunca insanın kendisini, toplumsal çevresini ve doğayı anlama çabasının en önemli kurumsal ve düşünsel alanlarından biri olmuştur. İnsanlık tarihi incelendiğinde, her dönemin eğitim anlayışının o çağın kültürel, ekonomik ve siyasal koşullarına bağlı olarak şekillendiği görülür. Bu nedenle eğitim, yalnızca bireyin kişisel gelişimini destekleyen bir faaliyet değil; aynı zamanda toplumların varlığını sürdürmesi, değerlerini aktarması ve geleceğe hazırlanması için vazgeçilmez bir araçtır. Antik dönemden itibaren filozoflar, devlet adamları ve eğitimciler tarafından eğitim, bireyin nasıl yetiştirileceği ve toplumla nasıl bütünleştirileceği sorularına verilen cevaplarla sürekli yeniden tanımlanmıştır.

Farklı dönemlerde ortaya çıkan eğitim yaklaşımları, yalnızca pedagojik teknikleri değil; aynı zamanda toplumun ihtiyaçlarını ve bireyin gelişimsel özelliklerini esas alarak şekillenen kapsamlı felsefi bakış açılarını da yansıtır. Örneğin Antik Yunan’da Platon ve Aristoteles’in eğitim anlayışları bireyin erdemli bir yurttaş olarak yetişmesine odaklanırken; Orta Çağ’da eğitim daha çok dinî değerlerin aktarımına yönelmiştir. Modern dönemde ise bireyin

özgürlüğü, akıl yürütme yeteneği ve toplumsal faydası merkeze alınmış, bunun sonucunda da farklı pedagojik ekoller ortaya çıkmıştır. Bu süreç, eğitimin yalnızca teknik bir aktarım faaliyeti değil, aynı zamanda bireyin varoluşuna ve toplumun geleceğine dair düşünsel bir çabanın ürünü olduğunu gösterir. Bu bağlamda eğitim yaklaşımları, hem bireysel öğrenme süreçlerini yönlendiren hem de toplumsal düzeni ve değerleri şekillendiren kuramsal temellere dayanmaktadır. Davranışçı yaklaşım bireyin gözlemlenebilir davranışlarına odaklanarak öğrenmeyi pekiştirme ve ödül-ceza mekanizmalarıyla açıklarken; bilişsel yaklaşım insan zihninin işleyişine dikkat çekmiş, öğrenmeyi zihinsel süreçlerin bir sonucu olarak ele almıştır. Yapılandırmacı yaklaşım, öğrenenin bilgiyi aktif biçimde inşa ettiğini savunarak eğitimde deneyim ve keşif temelli uygulamaları öne çıkarmıştır. Hümanist yaklaşım, bireyin duygusal yönünü ve kendini gerçekleştirme potansiyelini merkeze almış; ilerlemeci yaklaşım, eğitimi bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayan bir süreç olarak görmüştür. Eleştirel pedagojik bakış açısı ise eğitim sistemini toplumsal eşitsizlikler, iktidar ilişkileri ve ideolojik boyutlar açısından sorgulayan bir yaklaşım olarak dikkat çekmiştir. Dolayısıyla söz konusu eğitim yaklaşımları, yalnızca sınıf içi öğretim yöntemleri ya da pedagojik teknikler olarak değil; aynı zamanda eğitim felsefesinin pratik yansımaları olarak değerlendirilmelidir. Eğitim ortamlarında uygulanan yöntemler, ardında yatan felsefi bakış açılarıyla birlikte düşünüldüğünde, bireyin nasıl bir insan ve yurttaş olarak yetiştirileceğini belirler. Bu nedenle eğitim yaklaşımlarını anlamak, aynı zamanda toplumun kültürel yönelimlerini, siyasal tercihlerini ve ekonomik yapısını da çözümlemek anlamına gelir.

Türkiye’de eğitim bilimi literatüründe bu yaklaşımlar, genellikle davranışçı, bilişsel, yapılandırmacı, hümanist, ilerlemeci ve eleştirel pedagojik bakış açıları altında sınıflandırılmaktadır (Selçuk, 2018). Bu sınıflandırma, farklı dönemlerde ortaya çıkan kuramsal çerçevelerin sistematik bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca söz konusu sınıflandırma, eğitimcilerin yalnızca geçmişteki teorik tartışmaları değil, aynı zamanda günümüz eğitim uygulamalarını da değerlendirmeleri için önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

1.3.1 Davranışçı Yaklaşım

Davranışçı yaklaşım, eğitimde uzun süre egemen olmuş ve özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında okullaşma süreçlerine yön vermiştir. Bu yaklaşım, öğrenmeyi gözlenebilir davranış değişiklikleri üzerinden açıklamaktadır. Pavlov'un klasik koşullanma, Skinner'ın edimsel koşullanma deneyleri bu yaklaşımın temelinde yer almakla birlikte, Türkiye'de eğitim bilimleri alanında da pek çok araştırmacı tarafından ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Selçuk (2018) davranışçılığın öğrenmeyi çevresel uyarıcıların birey üzerindeki etkisiyle açıkladığını, bu nedenle öğretmenin temel görevinin öğrenciyi doğru uyarıcılarla karşılaştırmak olduğunu belirtir (s. 112–115). Davranışçı yaklaşımın eğitimdeki en önemli katkısı, öğrenmenin ölçülebilir ve değerlendirilebilir bir süreç hâline getirilmesidir. Özellikle Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde hazırlanan müfredatlar ve öğretmen yetiştirme programlarında davranışçılığın etkileri açıkça görülmektedir (Demirel, 2019).

1.3.2 Bilişsel Yaklaşım

Bilişsel yaklaşım, davranışçılığın zihinsel süreçleri ihmal ettiğine dair eleştiriler üzerine gelişmiştir. Bu yaklaşıma göre öğrenme, bireyin bilgiyi işleme, anlamlandırma ve yeniden yapılandırma süreçlerinin bir ürünüdür. Türkiye'de eğitim bilimleri literatüründe bilişsel yaklaşımın önemi, Cemil Öztürk ve İsmail Doğan gibi araştırmacılar tarafından da vurgulanmıştır. Öztürk (2020) bu yaklaşımın öğrenmeyi yalnızca dışsal uyarımlarla değil, bireyin aktif zihinsel faaliyetleriyle açıkladığını ifade eder (s. 78–81). Doğan (2017) ise bilişsel yaklaşımın bireysel farklılıklara verdiği öneme dikkat çekerek, her öğrencinin öğrenme hızının, dikkat süresinin ve kavrama biçiminin farklı olduğunu vurgular (s. 101–104).

1.3.3 Yapılandırmacı Yaklaşım

Yapılandırmacı yaklaşım, günümüzde en çok tartışılan ve uygulama alanı bulan eğitim anlayışlarından biridir. Bu yaklaşım, bilginin birey tarafından aktif biçimde inşa edildiğini savunur. Öğrenme, bireyin önceki bilgileriyle yeni karşılaştığı bilgileri anlamlandırma sürecidir. Selçuk (2018) yapılandırmacılığın öğrenciyi bilgiyi keşfeden ve anlamlandıran bir özne olarak gördüğünü, öğretmenin ise rehberlik eden bir kolaylaştırıcı rol

üstlendiğini belirtir (s. 152–155). Yıldırım ve Şimşek (2021) yapılandırmacılığın öğrenciyi merkeze alarak öğretmen-öğrenci ilişkisini yeniden tanımladığını vurgular (s. 37–40). Türkiye’de özellikle 2004 ve 2018’de yenilenen programlarda yapılandırmacı yaklaşım, eğitim sisteminin temel felsefesi olmuştur.

1.3.4 Hürmanist Yaklaşım

Hürmanist yaklaşım, eğitimin yalnızca bilişsel ve davranışsal boyutlarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireyin duygusal, sosyal ve manevi yönlerini de kapsadığını savunur. Bu yaklaşım, özellikle bireysel özgürlük, yaratıcılık ve kendini gerçekleştirme gibi kavramlarla öne çıkmaktadır. Sönmez (2021) hürmanist yaklaşımın öğrenciyi kendi potansiyelini keşfetmeye teşvik ettiğini, öğretmenin ise rehberlik eden bir yol gösterici olduğunu belirtir (s. 119–122). Türkiye’de hürmanist yaklaşımın etkisi, özellikle eğitim programlarında rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sanat-eğitim ilişkisine verilen önemle görölmektedir.

1.3.5 İlerlemeci Yaklaşım

İlerlemeci yaklaşım, eğitimde demokrasiyi, deneyimi ve problem çözmeyi merkeze alan bir anlayışı temsil eder. Bu yaklaşım, bireyin toplumsal yaşama aktif olarak katılabilmesi için eğitimin sürekli yenilenmesi gerektiğini savunur. Dewey’in görüşlerinden beslenen ilerlemeci anlayış, Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren etkili olmuş; toplumun dönüşümünü hızlandırmak amacıyla eğitimde yenilikler yapılmıştır. Ada (2017) ilerlemeciliğin eğitimde yenilikçiliği ve araştırmaya dayalı öğrenmeyi teşvik ettiğini vurgulamaktadır (s. 189–192).

1.3.6 Eleştirel Pedagoji

Eleştirel pedagojik yaklaşım, eğitimi toplumsal adalet, eşitlik ve özgürleşme ekseninde değerlendiren bir anlayıştır. Bu yaklaşım, öğrenciyi edilgen bir alıcı olarak değil, toplumsal dönüşümün öznesi olarak görür. Gültekin (2019) eleştirel pedagojinin bireyin sorgulayıcı bir bilinç geliştirmesini ve toplumsal yapıları dönüştürme kapasitesini artırdığını belirtmektedir (s. 145–148). Türkiye’de eleştirel pedagojinin etkisi, özellikle

yükseköğretimde ve alternatif eğitim hareketlerinde görülmektedir. Eğitim sisteminin yalnızca bilgi aktaran değil, aynı zamanda sorgulayan ve dönüştüren bir yapıya dönüşmesi gerektiği bu yaklaşımın temel tezidir.

Eğitim yaklaşımları, tarihsel süreçte birbirini tamamlayan, kimi zaman da eleştiren perspektifler sunmuştur. Davranışçı yaklaşım öğrenmenin gözlenebilir yönüne, bilişsel yaklaşım zihinsel süreçlere, yapılandırmacı anlayış ise öğrenmenin bireysel inşasına odaklanmıştır. Hümanist yaklaşım öğrenciyi bütünsel bir varlık olarak ele alırken, ilerlemeci ve eleştirel pedagojik anlayışlar eğitimi toplumsal bir dönüşüm aracı olarak değerlendirmiştir. Bu çeşitlilik, eğitimin tek bir kurama indirgenemeyecek kadar geniş ve çok boyutlu bir alan olduğunu göstermektedir. Türkiye’deki eğitim tartışmaları da bu yaklaşımların izlerini taşımakta, farklı dönemlerde farklı kuramsal çerçeveler ön plana çıkmaktadır. Ancak bütün bu yaklaşımlar, eğitimin bireyi dönüştürme ve toplumu şekillendirme işlevini ortak bir paydada kabul etmektedir. Bu yönüyle, eğitim yaklaşımlarına dair yapılan değerlendirmeler, hem bireysel gelişim hem de toplumsal ilerleme açısından derin bir felsefi arka plan sunmaktadır.

1.4 EĞİTİMİN SOSYAL VE AHLAKİ BOYUTU

Eğitim, yalnızca bireyin bilgi kazanımına ve zihinsel gelişimine yönelik bir süreç değildir; aynı zamanda onun toplumsal bir varlık olarak biçimlenmesini, toplumla bütünleşmesini, kültürel değerleri öğrenmesini ve ahlaki normları içselleştirmesini sağlayan çok boyutlu bir yapıdır. Bu yönüyle eğitim, insanın sadece bireysel yönünü değil, aynı zamanda toplumsal kimliğini de inşa eden temel bir süreçtir. Eğitim bilimi literatüründe sıkça vurgulandığı üzere, insan doğası gereği toplumsal bir varlıktır ve bu toplumsallık, bireyin doğumdan itibaren edindiği sosyal etkileşimlerle birlikte, en sistemli biçimde eğitim yoluyla kazanılır (Doğan, 2017, s. 43–45). Aile, bireyin toplumsallaşma sürecinde ilk ve en etkili kurumdur; ancak bu süreç yalnızca aileyle sınırlı kalmaz. Okul, dinî kurumlar, akran grupları, medya ve geniş sosyal çevre aracılığıyla birey, toplumun değerlerini, inançlarını, normlarını ve davranış kalıplarını öğrenir, zamanla da bunları içselleştirir. Bu nedenle eğitimin sosyal ve ahlaki boyutu, bireyin yalnızca topluma katılımını

sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumun kendi sürekliliğini, istikrarını ve bütünlüğünü sağlamada da kritik bir rol üstlenir. Toplumların eğitimden beklentileri, teknik beceri kazandırma ve meslek edindirme işleviyle sınırlı değildir. Daha köklü ve vazgeçilmez bir işlev olarak, eğitim aynı zamanda toplumun ahlaki bütünlüğünü korur, kültürel değerlerini aktarır ve sosyal düzenin devamını mümkün kılar. Bu bağlamda eğitim, toplumların kendi kimliklerini kuşaktan kuşağa aktarma mekanizması olarak işlev görür.

Nitekim Gültekin (2019) eğitimin temel işlevlerinden birinin bireyi sosyalleştirmek olduğunu belirtir ve bu sosyalleşme sürecinin ahlaki değerlerin aktarımıyla mümkün olduğunu vurgular (s. 102–104). Sosyalleşme yalnızca bireyin çevresine uyum sağlaması anlamına gelmez; aynı zamanda toplumun kendisini yeniden üretmesini, kültürel sürekliliğini korumasını ve ahlaki normlarını canlı tutmasını da kapsar. Bu nedenle eğitim, bireyde yalnızca bilişsel gelişim yaratmaz, aynı zamanda vicdani sorumluluk, etik duyarlılık ve toplumsal aidiyet gibi niteliklerin oluşmasını da destekler.

Eğitimin sosyal boyutu düşünüldüğünde, bireylerin toplumla bütünleşmesinde okulun kritik bir rol üstlendiği görülür. Okul, yalnızca akademik bilgilerin aktarıldığı bir kurum değil, aynı zamanda bireylerin birlikte yaşama, iş birliği yapma, kurallara uyma ve başkalarının haklarına saygı duyma gibi toplumsal değerleri öğrendikleri bir ortamdır. Bu süreçte birey, kendi benliğini inşa ederken aynı zamanda toplumun ortak normlarını da benimser. Böylece eğitim, bireyin toplumsal aidiyetini güçlendirirken, aynı zamanda toplumun sosyal dokusunun devamlılığını da garanti altına alır. Dolayısıyla eğitimin sosyal ve ahlaki boyutu, bireyin yaşam boyu sürecek olan toplumsal aidiyetinin, sorumluluk bilincinin ve etik değerler etrafında şekillenen kimliğinin oluşmasında merkezi bir konuma sahiptir. Eğitim aracılığıyla birey, yalnızca bilgiyle donanmış bir birey değil; aynı zamanda toplumsal değerlerle uyumlu, sorumluluklarının bilincinde ve ortak bir kültürün taşıyıcısı olan bir yurttaş hâline gelir. Bu yönüyle eğitim, birey-toplum ilişkisinin en güçlü kurumsal köprülerinden biri olmayı sürdürmektedir.

1.4.1 Eğitimin Sosyalleştirici İşlevi

Eğitimin en önemli toplumsal işlevlerinden biri, bireyi toplumsal normlara ve değerlere uygun bir şekilde yetiştirmesidir. Bu işlev, “sosyalleştirme” kavramı ile ifade edilmektedir. İsmail Doğan’a göre sosyalleşme, bireyin toplumun bir üyesi hâline gelmesini sağlayan temel süreçtir ve eğitim bu sürecin en güçlü aracıdır (Doğan, 2017, s. 76–79). Eğitim yoluyla birey, toplumsal rolleri öğrenir, sorumluluk bilinci kazanır ve toplumun ortak değerlerini içselleştirir.

John Locke’un eğitim felsefesi, sosyalleştirici işlevi en açık biçimde öne çıkaran anlayışlardan biridir. Locke, çocuğun doğuştan bir “boş levha” (tabula rasa) olduğunu ileri sürerek, onun kişiliğinin, karakterinin ve ahlaki değerlerinin eğitim yoluyla biçimlendiğini savunmuştur. Bu görüş, bireyin sosyal bir varlık olmasının ancak eğitimle mümkün olduğunu ortaya koyar. Locke, *Some Thoughts Concerning Education* adlı eserinde eğitimin yalnızca bilgi öğretmek değil, aynı zamanda erdemli bireyler yetiştirmek anlamına geldiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Selçuk (2018) Locke’un pedagojik düşüncesinin bireyin ahlaki gelişimine büyük önem verdiğini ve toplumsal uyumun temelinde de bu ahlaki eğitimin yer aldığını belirtmektedir (s. 144–147). Locke’un ahlaki eğitime dair vurgusu, bireyin toplumla bütünleşmesi açısından da son derece önemlidir. Ona göre bireyin özgürlüğü, keyfi bir serbestlik değil, toplumsal düzenle uyumlu bir sorumluluk bilincidir. Bu yönüyle Locke’un görüşleri, modern toplumlarda yurttaşlık bilincinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Nitekim Gültekin (2019) eğitimin bireyi yalnızca bilgiyle donatmadığını; aynı zamanda toplumsal düzenin korunmasını ve kültürel değerlerin aktarılmasını sağladığını vurgulamaktadır (s. 132–135). Eğitim, bireyin yalnızca kendini gerçekleştirmesine değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın kurallarına uyum sağlamasına da aracılık eder. Bu anlamda eğitim, bireyin özgürlüğü ile toplumun düzeni arasında bir denge kuran en güçlü sosyal kurumdur.

Türkiye’de eğitim felsefesi üzerine yapılan çalışmalarda da Locke’un sosyalleştirici yönü sıkça gündeme gelmiştir. Ada (2017) Cumhuriyet dönemindeki eğitim politikalarının bireyi toplumsal değerlerle donatma

hedefinin, Locke'un sosyalleştirme anlayışıyla paralellik gösterdiğini dile getirmektedir (s. 201–204). Cumhuriyet'in ilk yıllarında hazırlanan eğitim programları, bireyi toplumsal hayatın etkin bir üyesi hâline getirme amacı taşımıştır. Bu bağlamda Locke'un eğitim anlayışı, yalnızca Batı pedagojisinin değil, Türk eğitim düşüncesinin de gelişiminde yankı bulmuştur.

Eğitimin sosyal ve ahlaki boyutu, bireyin toplumsal yaşamın bilinçli ve sorumlu bir üyesi hâline gelmesini sağlamaktadır. Bu boyut, yalnızca bireysel gelişim değil; aynı zamanda toplumsal düzenin korunması ve devamlılığı için de vazgeçilmezdir. John Locke'un eğitim anlayışı, bu noktada modern eğitime güçlü bir teorik zemin sunar. Locke'un “tabula rasa” görüşü, eğitimin bireyin kişiliğini şekillendirmede ne kadar belirleyici olduğunu ortaya koyarken; onun ahlak vurgusu, eğitimin yalnızca bilgi öğretmek değil, aynı zamanda değer kazandırmak anlamına geldiğini hatırlatmaktadır. Bugünün eğitim sistemlerinde bireyin sosyalleşmesi, yurttaşlık bilincinin gelişmesi, özgürlük ve sorumluluk dengesi gibi konular tartışılırken Locke'un düşüncelerinin hâlâ güncelliğini koruduğu görülmektedir. Türk eğitim düşüncesinde de Cumhuriyet'ten günümüze bireyin toplumsal hayata uyumu, ahlaki değerleri benimsemesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması, eğitimin temel işlevleri arasında sayılmıştır. Dolayısıyla Locke'un eğitimin sosyalleştirici işlevine yaptığı vurgu, hem Batı hem de Türk eğitim felsefesi açısından evrensel bir nitelik taşımaktadır.

1.4.2 Ahlaki Gelişim ve Eğitim

Ahlaki gelişim, bireyin yalnızca toplum tarafından belirlenmiş kuralları öğrenmesi ya da ezberlemesi değildir; aynı zamanda bu kuralları bilinçli biçimde içselleştirerek kendi yaşamında rehber edinmesi, davranışlarına yön vermesi ve karakterinde kalıcı bir değer sistemi oluşturması anlamına gelir. Bu bakımdan ahlaki gelişim, bireyin toplumsal uyumunu sağlamakla kalmaz; aynı zamanda onun kişisel kimliğini, vicdani sorumluluklarını ve etik duyarlılıklarını da şekillendirir. Eğitim ise bu sürecin merkezinde yer alarak bireyin doğuştan getirdiği potansiyelleri harekete geçirirken, aynı zamanda onun değerler sistemi, kişilik yapılanması ve karakter gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oynar. İsmail Doğan'ın ifadesiyle, “ahlak eğitimi, bireyin

toplumla barışık bir yaşam sürmesi için gerekli en önemli eğitim alanıdır” (Doğan, 2017, s. 83–86). Bu görüş, eğitimin yalnızca zihinsel bir aktarım değil, aynı zamanda bireyin vicdan, sorumluluk ve erdem anlayışıyla bütünleşmiş çok boyutlu bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

John Locke, ahlak eğitiminin eğitim sürecinin merkezinde yer alması gerektiğini özellikle vurgulayan düşünürlerden biridir. Locke’a göre bilgi, insana yalnızca “bilgili” olma özelliği kazandırabilir; fakat gerçek anlamda eğitim, bireyi aynı zamanda “erdemli” bir insan hâline getirmelidir. Bu yönüyle Locke, eğitimin yalnızca entelektüel bir faaliyet olmadığını, ahlaki ve toplumsal bir görev üstlendiğini de ifade etmektedir. Ona göre çocuk, doğuştan “tabula rasa” yani boş bir levhadır; bu da çocuğun kişiliğinin, karakterinin ve değerler dünyasının alışkanlıklar ve eğitim aracılığıyla biçimlendirilebileceği anlamına gelir. *Eğitim Üzerine Düşünceler* adlı eserinde Locke, çocuğun küçük yaşlardan itibaren doğru alışkanlıklara yönlendirilmesi gerektiğini, bu alışkanlıkların ise ahlaki gelişimin en sağlam temeli olduğunu belirtmiştir (Locke, 2019, s. 45–48).

Locke’un yaklaşımı yalnızca ahlaki alışkanlıkların kazandırılmasını değil, aynı zamanda bireyin özgürlük ve disiplin arasında dengeli bir şekilde yetiştirilmesini de kapsamaktadır. Ona göre aşırı serbestlik, bireyi keyfiliğe ve sorumsuzluğa sürüklerken; aşırı disiplin ise bireyi korkak, çekingen ve edilgen bir kişiliğe yöneltir. Bu sebeple eğitim, özgürlük ve disiplin arasında denge kurabilen, bireye hem kendi iradesini geliştirme hem de toplumsal düzenle uyumlu yaşama becerisi kazandıran bir yol izlemelidir. Locke, bu bakışıyla modern pedagojinin en önemli sorunlarından birine, yani bireyin özgürlüğünü korurken aynı zamanda toplumsal normlara uyumunu nasıl sağlayacağı meselesine katkıda bulunmuştur. Selçuk (2018) Locke’un ahlaki eğitime bakışının modern pedagojinin temellerinden birini oluşturduğunu vurgular (s. 155–158). Ona göre Locke’un düşünceleri, bireyin hem bireysel özgürlüğünü geliştirmesi hem de toplumsal normlara uyum sağlaması gerektiği fikri etrafında şekillenen modern eğitim anlayışının öncülerindendir. Bu anlayış, eğitimin yalnızca akademik bilgiye indirgenmemesi gerektiğini, aynı zamanda bireyin kişilik, ahlak ve sorumluluk bilincini geliştirmesi gerektiğini öne

çıkartır. Böylece eğitim, yalnızca bireyin “zihinsel” yönünü değil, aynı zamanda onun “ahlaki” yönünü de bütüncül bir şekilde ele almış olur. Gültekin (2019) ise Locke’un ahlaki eğitim anlayışının Türkiye’deki modern eğitim düşüncesinde de yankı bulduğunu ifade etmektedir (s. 142–145). Özellikle Cumhuriyet dönemi eğitim reformlarının temelinde, bireyin yalnızca bilgili değil, aynı zamanda sorumluluk sahibi, ahlaklı ve topluma faydalı bir yurttaş olması gerektiği anlayışı yatmaktadır. Bu yaklaşım, Locke’un ahlak eğitimi merkeze alan görüşüyle örtüşmektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitimin temel hedeflerinden biri, hem modern bilimsel bilgiyi aktarabilen hem de ulusal ve ahlaki değerlere bağlı yurttaşlar yetiştirmek olmuştur. Bu durum, Locke’un düşüncelerinin doğrudan değilse bile dolaylı bir şekilde Türk eğitim sistemine de yansıdığını göstermektedir.

Yani Locke, yalnızca Batı pedagojisinin gelişiminde değil; aynı zamanda Türk eğitim düşüncesinin biçimlenmesinde de dolaylı bir etkiye sahiptir. Onun ahlaki eğitim vurgusu, günümüz eğitim anlayışında da geçerliliğini korumaktadır. Çünkü bireyin yalnızca bilgi ile donatılmış olması yeterli değildir; asıl önemli olan, bu bilginin sorumluluk, erdem ve ahlaki değerlerle birlikte içselleştirilmesidir. Eğitim, bireyi hem özgür düşünebilen hem de toplumsal sorumluluklarının bilincinde olan bir varlık hâline getirdiği ölçüde anlam kazanır. Bu yönüyle Locke’un düşünceleri, bugün dahi modern eğitim tartışmalarına ışık tutmaya devam etmektedir.

1.4.3 Değerler Eğitimi ve Etik Eğitim

Değerler eğitimi, bireyin toplumun kültürel, ahlaki ve manevi değerlerini öğrenmesini, bunları benimseyerek davranışlarına yansıtmasını hedefler. Etik eğitim ise bireyin evrensel düzeyde doğru-yanlış ayrımını yapabilmesini, vicdan ve sorumluluk bilinci geliştirmesini amaçlar. Eğitim felsefesinde değerler, bireyin yalnızca toplumsal uyumunu değil, aynı zamanda kişisel bütünlüğünü ve karakter gelişimini de belirler. Nitekim Koç (2021) değerler eğitiminin bireyi toplumsal hayata hazırlayan en önemli boyutlardan biri olduğunu vurgulamaktadır (s. 211–214). Locke, değerler eğitime ve etiğe dair görüşlerinde alışkanlıkların ve örnek davranışların belirleyici rolüne dikkat çekmiştir. Ona göre çocuk, yalnızca teorik öğretilerle değil, sürekli

tekrar eden davranış kalıplarıyla ahlaki değerleri içselleştirir. Locke, çocukların dürüstlük, çalışkanlık ve ölçülülük gibi değerleri küçük yaşlardan itibaren kazanması gerektiğini ifade eder (Locke, 2019, s. 61–64). Bu değerler, bireyin toplumsal düzen içinde sorumluluk sahibi bir şekilde yaşamasını sağlar. Değerler eğitiminin en kalıcı yönlerinden biri olduğunu belirten Gömleksiz ve Kan (2018) bireyin yaşam boyu toplumsal ve kişisel ilişkilerini bu değerler çerçevesinde düzenlediğini vurgulamaktadır (s. 93–97). Bu görüş, Locke’un değerler eğitime verdiği önemin çağdaş Türk eğitim düşüncesiyle de örtüşüğünü göstermektedir.

Türkiye’de son yıllarda değerler eğitimi, ilköğretim ve ortaöğretim programlarında ayrı bir alan olarak yer almakta; öğrencilerin sevgi, saygı, hoşgörü, adalet, dürüstlük ve sorumluluk gibi değerleri kazanmaları hedeflenmektedir (MEB, 2018). Bu anlayış, Locke’un “erdemli birey” hedefiyle doğrudan paralellik taşımaktadır. Çünkü Locke için eğitimin en önemli çıktısı, bilgiyi bilen ama aynı zamanda onu sorumluluk ve erdem ile uygulayan bir bireydir. Etik eğitim açısından da Locke’un görüşleri dikkat çekicidir. Ona göre birey, yalnızca toplumsal değerlerle değil, aynı zamanda aklın rehberliğinde evrensel doğrularla da hareket etmelidir. Bu bakımdan Locke, aklın rehberliğinde bir etik eğitimi savunmuş, bireyin kendi vicdanıyla toplumun değerlerini uzlaştırabileceği bir ahlak anlayışını öne çıkarmıştır.

Ahlaki gelişim, değerler eğitimi ve etik eğitim, modern eğitim anlayışlarının merkezinde yer almaktadır. John Locke’un eğitime dair görüşleri, bu konuların her birine sistemli bir açıklama getirmiştir. Onun tabula rasa anlayışı, bireyin doğuştan getirilmiş ahlaki kurallara değil, eğitim yoluyla kazanılmış değerlere sahip olduğunu ortaya koyar. Bu nedenle Locke, ahlak eğitimini “alışkanlıklar ve deneyimlerle inşa edilen bir süreç” olarak tanımlamıştır.

Bugün değerler eğitimi ve etik eğitim, okul programlarında ve eğitim politikalarında temel konular hâline gelmiştir. Bireyin yalnızca akademik bilgiyle değil, aynı zamanda sağlam bir değerler sistemiyle donatılması, eğitimde öncelikli hedeflerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Locke’un düşüncelerinin hâlâ ne kadar güncel olduğunu göstermektedir.

Çünkü Locke’a göre bilgi, erdemle birleşmediği sürece toplum için faydalı olamaz. Dolayısıyla Locke’un ahlak, değer ve etik vurgusu, eğitimin toplumsal işlevini anlamak açısından vazgeçilmezdir. Onun görüşleri, hem Batı dünyasında hem de Türk eğitim düşüncesinde eğitimin yalnızca bilgi aktarmak değil, aynı zamanda bireyi ahlaki olarak dönüştürmek anlamına geldiğini hatırlatmaktadır.

1.5 EĞİTİMİN BİREYSEL GELİŞİMDEKİ ROLÜ

Eğitim, bireyin toplumsal yaşama uyum sağlaması kadar kendi kişisel potansiyelini keşfetmesi ve geliştirmesi açısından da hayati bir öneme sahiptir. İnsan biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelse de, zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan olgunlaşmış, bilinçli ve sorumluluk sahibi bir birey hâline gelmesi ancak eğitim sayesinde mümkün olmaktadır. Bu nedenle eğitim, yalnızca bilgi aktaran bir mekanizma değil; aynı zamanda bireyin zihinsel kapasitelerini geliştiren, duygusal olgunluğunu artıran, ahlaki değerlerle bütünleştiren ve toplumsal yaşamın sorumluluklarına hazırlayan en güçlü araçtır. Nitekim Şişman (2017) eğitimi bireyin doğuştan getirdiği yeteneklerini en yüksek düzeyde geliştiren ve onu kendi potansiyelinin farkına varmaya sevk eden bir süreç olarak tanımlamaktadır (s. 72–74). Bu tanım, eğitimin yalnızca dışsal bilgi aktarımı değil, aynı zamanda içsel bir inşa süreci olduğunu ortaya koymaktadır.

John Locke’un eğitim anlayışı da bu noktada bireysel gelişimin merkeze alınması gerektiğini öne çıkarır. Locke’a göre insan zihni doğuştan boş bir levhadır (tabula rasa) ve tüm bilgi deneyim aracılığıyla kazanılır. Yani bireyin zihinsel dünyası, eğitim yoluyla şekillenen bir süreçtir. Bu bağlamda eğitim, bireyin aklını geliştiren, duygularını terbiye eden, karakterini biçimlendiren ve onu toplumsal yaşama hazırlayan en temel süreçtir. Locke, *Eğitim Üzerine Düşünceler* adlı eserinde eğitimin yalnızca akademik bilgi kazandırmakla sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda bireyin ahlaki, psikolojik ve bilişsel gelişimini de kapsamaması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır (Locke, 2019, s. 51–55). Onun yaklaşımına göre çocuk, doğuştan masum ve işlenmeye açık bir varlık olduğundan, küçük yaşlardan itibaren kazandırılacak doğru alışkanlıklar bireyin bütün yaşamını etkileyecek

kalıcı değerler hâline gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında eğitim, bireyin bütüncül gelişimini sağlayan; yalnızca akademik bir süreç değil, aynı zamanda ahlaki, psikolojik ve toplumsal boyutları olan çok yönlü bir kurumdur. Eğitimin bu bütünsel işlevi, bireyi hem toplumsal bütünleşmeye hazırlamakta hem de kişisel özgürlüğünü geliştirmesine katkıda bulunmaktadır. Bu yönüyle eğitim, bireyin özgürleşmesini sağlayan bir yol olduğu kadar, toplumun değerlerini yeniden üreten ve sürdüren bir yapı olarak da işlev görmektedir. Koç (2021) bu noktada eğitimin bireyin toplumsal aidiyetini pekiştiren, aynı zamanda kişisel kimliğini ve özgürlük bilincini geliştiren bir süreç olduğunu vurgulamaktadır (s. 99–103). Dolayısıyla eğitim, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dönüştürücü bir güç olarak değerlendirilebilir.

Locke'un "tabula rasa" yaklaşımı, eğitimin dönüştürücü gücünü net biçimde ortaya koymaktadır. Çocuğun doğuştan getirdiği saf zihin yapısı, eğitim aracılığıyla hem bilişsel anlamda donatılmakta hem de ahlaki ve psikolojik açıdan biçimlendirilmektedir. Ancak günümüz eğitim uygulamalarında, çoğu zaman yalnızca bilgi aktarımına ve akademik başarıya odaklanmak, eğitimin bu bütüncül işlevini zayıflatmaktadır. Eğitim, sadece sınav merkezli ve bilgi odaklı bir süreç olarak görüldüğünde, bireyin kişisel gelişiminde eksiklikler ortaya çıkmakta; değerler eğitimi, ahlaki gelişim ve toplumsal sorumluluk bilinci ikinci planda kalmaktadır. Oysa Locke'un yaklaşımı, eğitimin çok daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğini göstermektedir. Eğitim, bireyin yalnızca bilgi kazanması için değil; aynı zamanda kendi kişiliğini, değerlerini, ahlaki ilkelerini ve toplumsal sorumluluk bilincini inşa etmesi için vazgeçilmezdir. Bu bağlamda eğitim, bireyi özgür düşünebilen, sorumluluklarının bilincinde olan ve toplumla barışık bir varlık hâline getirir. Hem bireysel özgürleşmeyi hem de toplumsal bütünleşmeyi mümkün kılan en önemli kurum olması da buradan kaynaklanmaktadır.

1.5.1 Zihinsel ve Bilişsel Gelişim

Zihinsel ve bilişsel gelişim, bireyin düşünme, kavrama, problem çözme, öğrenilenleri analiz etme, eleştirel değerlendirme yapma ve soyut düşünme gibi yüksek düzey zihinsel süreçlerini kapsayan bir gelişim alanıdır. İnsan, doğuştan getirdiği potansiyelleri eğitim yoluyla geliştirerek bu becerilerini daha bilinçli

ve işlevsel bir şekilde kullanabilir. Eğitim, bireyin zihinsel gelişimini yönlendiren, bilişsel kapasitesini etkinleştiren ve eleştirel düşünme alışkanlıklarını kazandıran en güçlü araçtır. Bu nedenle eğitim, bireyin yalnızca bilgi depolamasını değil; aynı zamanda bilgiyi işleme, yorumlama ve yeni durumlara uyarlama yetkinliğini kazanmasını hedefler. Nitekim Gömleksiz ve Kan (2018) bireyin bilişsel becerilerinin erken yaşta kazandığı deneyimlerle doğrudan ilişkili olduğunu, özellikle okul öncesi dönemde verilen eğitimin bu becerileri kalıcı biçimde şekillendirdiğini belirtmektedir (s. 95–98). Çocuğun yaşamının erken dönemlerinde edindiği deneyimler, ileriki yıllarda zihinsel kapasitesinin temelini oluşturur. Bu nedenle erken yaşlarda yapılan eğitimsel müdahaleler, yalnızca o dönemin değil, bireyin tüm yaşamının bilişsel gelişimini etkileyici bir nitelik taşır.

John Locke’un bilişsel gelişime dair görüşleri de bu çerçeveye örtüşmektedir. Locke, bilgi edinme sürecini duyular ve deneyimler üzerinden açıklamış, öğrenmenin bireyin aklını kullanarak kavram oluşturmasıyla gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Ona göre zihinsel gelişim, ezber ve tekrar yoluyla değil; aktif deneyim, gözlem, araştırma ve soru sorma süreçleriyle sağlanır. Locke’un “çocuğun zihni, üzerine yazılacak boş bir defter gibidir” benzetmesi, eğitimin zihinsel gelişimdeki kurucu rolünü ortaya koymaktadır. *Eğitim Üzerine Düşünceler* adlı eserinde Locke, çocukların erken yaşlarda araştırmaya yönlendirilmesini, gözlem yapmaya teşvik edilmesini, merak duygusunun desteklenmesini ve eleştirel düşünmeye alıştırılmasını özellikle vurgulamıştır (Locke, 2019, s. 61–64).

Çağdaş eğitim bilimi çalışmaları da Locke’un bu yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. Bayar (2023) erken çocuklukta fen eğitimi ve STEM uygulamalarının çocukların problem çözme, eleştirel düşünme ve yaratıcılık becerilerini geliştirdiğini belirtmektedir (s. 55–59). Bu vurgu, Locke’un deneyim temelli öğrenme anlayışıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Deneyime dayalı, araştırmaya ve sorgulamaya açık bir öğrenme süreci, bireyin bilişsel gelişiminin yanı sıra bilimsel düşünceye yatkınlığını da pekiştirmektedir.

Türk eğitim tarihinde de Locke’un bu görüşlerinin dolaylı etkilerinin olduğu görülmektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında hazırlanan eğitim

programlarında, bireyin yalnızca ezbere dayalı bilgiyle değil; problem çözme, eleştirel düşünme ve bağımsız öğrenme becerileriyle donatılması hedeflenmiştir. Bu yaklaşım, eğitimde bireyi pasif bir alıcı olarak görmeyen, aksine etkin ve sorgulayıcı bir özne olarak yetiştirmeyi amaçlayan modern pedagojik anlayışın bir yansımasıdır. Ada (2017) bu yaklaşımın Türkiye'nin modernleşme sürecinde eğitime yüklenen dönüştürücü rol ile örtüştüğünü vurgulamaktadır (s. 135–137). Böylece Locke'un deneyimci görüşlerinin Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarında dolaylı bir biçimde yankı bulduğu söylenebilir.

Modern eğitim psikolojisi araştırmaları ise bilişsel gelişimin yalnızca akademik başarı için değil, aynı zamanda bireyin sosyal uyumu, ahlaki gelişimi ve toplumsal sorumluluk bilinci açısından da belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Sarıcı Bulut (2024) bilişsel becerilerin gelişiminin öğrencilerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmede daha bilinçli tutum kazanmalarını sağladığını göstermektedir (s. 1120–1123). Bu sonuç, eğitimin bilişsel boyutunun toplumsal sorumluluk, ahlaki duyarlılık ve sosyal becerilerle bütünleştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Locke'un deneyim temelli öğrenme yaklaşımı, çağdaş bilişsel gelişim anlayışıyla güçlü bir şekilde bütünleşmektedir. Eğitim, bireyin yalnızca bilgi edinmesini değil; düşünmesini, sorgulamasını, yaratıcı çözümler üretmesini ve toplumsal sorumluluklarını bilinçle üstlenmesini sağlayan çok yönlü bir süreçtir. Hem bireysel gelişim hem de toplumsal bütünleşme açısından eğitimin bu bilişsel işlevi vazgeçilmezdir.

1.5.2 Duygusal ve Psikolojik Gelişim

Eğitimin önemli boyutlarından biri de bireyin duygusal ve psikolojik gelişimine katkı sağlamasıdır. Bireyin yalnızca bilişsel yeteneklerinin geliştirilmesi yeterli değildir; aynı zamanda duygusal yönünün de dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmesi gerekir. Duygusal gelişim, bireyin kendi duygularını tanıması, onları doğru biçimde ifade edebilmesi, başkalarının duygularını anlayabilmesi yani empati kurabilmesi ve sosyal ilişkilerinde dengeli davranabilmesi anlamına gelir. Bu gelişim, bireyin toplumsal yaşama sağlıklı bir biçimde katılımını kolaylaştırır ve karşılaştığı sorunları daha yapıcı

yollarla çözmeye imkân tanır. Psikolojik gelişim ise bireyin özgüven kazanması, benlik algısını oluşturmaya, kendisiyle barışık olması ve ruhsal açıdan sağlıklı bir birey hâline gelmesidir. Eğitim, bu yönüyle bireyin yalnızca bilgi sahibi olmasını değil, aynı zamanda dengeli, mutlu ve ruhsal açıdan güçlü bir kişilik kazanmasını da sağlar. Nitekim Kaya (2019) eğitimin yalnızca bilişsel becerileri değil, duygusal ve psikolojik yönleri de destekleyerek bireyin çok yönlü gelişimini sağladığını vurgulamaktadır (s. 185–188).

John Locke, eğitimde duygusal gelişime özel bir önem atfeden düşünürlerden biridir. Locke’a göre eğitim süreci, sevgi, sabır ve teşvik temeli üzerine kurulmalıdır. Çocuğun duygusal ihtiyaçları göz ardı edildiğinde, onun ahlaki gelişimi sekteye uğrayacak ve karakter gelişimi sağlıklı bir biçimde ilerlemeyecektir. Locke, çocuğun eğitiminde aşırı baskıcı, otoriter ve cezalandırıcı tutumların yanlış olduğunu; bu tür yaklaşımların çocuğun özgüvenini zedeleyerek kalıcı olumsuz etkiler bırakacağını savunur. Bunun yerine teşvik edici, güven verici ve destekleyici bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini belirtir. *Eğitim Üzerine Düşünceler* adlı eserinde Locke, çocukların korkuyla değil, sevgi ve güven ortamında yetiştirilmesi gerektiğini özellikle vurgular. Çünkü çocuğun içsel dünyasında oluşan güven duygusu, onun hem ahlaki hem de psikolojik açıdan sağlıklı gelişimini destekleyecek en güçlü unsurdur (Locke, 2019, s. 67–70).

Çağdaş eğitim psikolojisi araştırmalarında da Locke’un bu görüşleriyle dikkat çekici paralellikler görülmektedir. Deniz ve Ersoy (2016) bireyin duygusal ihtiyaçlarının göz ardı edildiği eğitim ortamlarında kalıcı öğrenmenin gerçekleşmeyeceğini, çünkü öğrenmenin sadece zihinsel değil, aynı zamanda duygusal temellere dayandığını vurgulamaktadır (s. 122–125). Onlara göre güven verici ve destekleyici bir eğitim ortamı, öğrencinin kendini değerli hissetmesini sağlayarak hem bilişsel hem de duygusal açıdan gelişimine katkıda bulunur. Sağlıklı bir benlik gelişimi, öğrencinin kendisine olan güvenini artırırken, aynı zamanda onun akademik başarıya daha kolay ulaşmasını da mümkün kılar. Eğitim, bu nedenle bireyin özgüvenini artırmalı, kaygılarını azaltmalı, olumlu bir benlik algısı geliştirmesine katkıda bulunmalı ve bireyin psikolojik dayanıklılığını güçlendirmelidir.

Türk eğitim tarihinde de bireyin duygusal ve psikolojik gelişimine verilen önemin giderek arttığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde özellikle 1950’li yıllardan itibaren okullarda rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin hayata geçirilmesi, Locke’un bireyin duygusal yönünün eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğu görüşüyle örtüşmektedir. Bu hizmetler, öğrencilerin yalnızca akademik değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal gelişimlerini de desteklemeyi hedeflemiştir. Gömleksiz ve Yıldırım (2020) rehberlik hizmetlerinin öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını dikkate alarak, onların hem psikolojik sağlığını korumayı hem de toplumsal uyumlarını kolaylaştırmayı amaçladığını belirtmektedir (s. 77–80). Bu anlayış, Locke’un çocuğun duygusal ihtiyaçlarını dikkate alan ve güven ortamını esas alan yaklaşımının çağdaş Türk eğitim sistemindeki yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak eğitim, bireyin yalnızca bilişsel kapasitesini geliştiren değil, aynı zamanda psikolojik dayanıklılığını güçlendiren ve duygusal olgunluğunu artıran çok boyutlu bir süreçtir. Eğitim süreci bireyin benlik algısını şekillendirmekte, özgüvenini pekiştirmekte, kaygılarını azaltmakta ve toplumla uyumlu bir kişilik geliştirmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda Locke’un sevgi, teşvik ve güven temelli eğitim anlayışı ile çağdaş eğitim psikolojisi araştırmalarının sonuçları büyük ölçüde örtüşmektedir. Türk eğitim tarihinde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin geliştirilmesi de bu görüşün kurumsal düzeyde hayata geçirildiğinin önemli bir göstergesidir. Dolayısıyla eğitim, bireyin hem kişisel mutluluğunu hem de toplumsal uyumunu sağlayan temel bir yaşam pratiği olarak değerlendirilmektedir.

1.5.3 Kişilik, Yaratıcılık ve Bireysel Potansiyel

Kişilik, bireyin kimliğini ve toplumsal varoluşunu belirleyen en temel unsurlardan biridir. Zihinsel yetenekler, ahlaki değerler, duygusal olgunluk ve sosyal roller kişiliğin yapı taşlarını oluşturur. Bu unsurlar, bireyin hem kendisiyle hem de çevresiyle kurduğu ilişki biçimini şekillendirir. Eğitimin kişilik gelişimindeki rolü, bireyin kendisini tanımasına, sahip olduğu potansiyeli fark etmesine ve toplum içerisinde tutarlı bir kimlik kazanmasına yardımcı olmasında ortaya çıkar. Kişiliğin oluşumu yalnızca biyolojik

faktörlere bağılı değildir; çevresel etkiler, sosyal deneyimler ve eğitim aracılığıyla sürekli biçimlenir ve yeniden inşa edilir. Locke’a göre çocuk, doğuştan belirlenmiş bir kişiliğe sahip değildir; kişilik özellikleri çevresi, yaşadığı deneyimler ve aldığı eğitim aracılığıyla biçimlenir. Bu nedenle Locke, eğitimin en temel amacının “erdemli birey” yetiştirmek olduğunu vurgulamış, bilgi aktarımının ötesinde eğitimin ahlaki ve kişiliksel boyutlarına dikkat çekmiştir (Locke, 2019, s. 40–43).

Çağdaş Türk eğitim literatüründe de kişilik gelişiminin eğitimin merkezinde olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Demirel (2017) eğitimin yalnızca mevcut bilgilerin aktarımı değil, aynı zamanda bireyin yaratıcı yönünü, bağımsız düşünme kapasitesini ve toplumsal sorumluluk bilincini geliştiren bir süreç olduğunu ifade etmektedir (s. 88–91). Eğitimin, bireyin kimliğini oluşturmaya doğrudan katkı sağlayan bir süreç olduğu görüşü, modern pedagojik anlayışın temel kabullerinden biridir. Benzer şekilde Yıldız ve Arı (2018) eğitimin bireyin kimlik ve kişilik oluşumunda hem aile hem de okulun birlikte kritik roller üstlendiğini vurgulamaktadır (s. 80–83). Çocuğun ailesinden kazandığı değerler, okul ortamında pekiştirilir ve toplumsal kimliğe dönüştürülür. Bu yaklaşım, Locke’un deneyimci felsefesiyle doğrudan ilişkilidir; çünkü Locke’a göre bilgi hazır olarak verilmez, bireyin yaşantıları ve deneyimleri yoluyla yeniden üretilir. Dolayısıyla kişiliğin gelişiminde de bireyin deneyimlerle kazandığı alışkanlıklar ve değerler belirleyici olmaktadır.

Kişilik gelişiminde en kritik unsurlardan biri de alışkanlıklardır. Locke, çocuğun küçük yaşlardan itibaren doğru alışkanlıklarla eğitilmesi gerektiğini ve bu alışkanlıkların karakter üzerinde kalıcı bir iz bıraktığını savunur. Ona göre erdemli bir birey, doğru alışkanlıklarla yetiştirilen bireydir. Bu görüş, çağdaş literatürde de desteklenmektedir. Ersoy ve Türkan (2020) kişilik gelişiminin erken yaşlarda kazandırılan davranışlarla biçimlendiğini, bu dönemde edinilen alışkanlıkların bireyin yaşamı boyunca kalıcı bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir (s. 70–73). Eğitim, bu bağlamda yalnızca bilişsel yönü değil, aynı zamanda kişiliksel boyutları da şekillendiren bir süreçtir.

Kişilik gelişiminde yaratıcılık da önemli bir yer tutar. Yaratıcılık, bireyin özgün düşünceler üretebilme, sorunlara farklı çözümler getirebilme ve

kendini ifade edebilme becerisi olarak kişilik yapısının ayrılmaz bir parçasıdır. Eğitim, bireyin yaratıcı yönünü teşvik etmediğinde onu ezberci, pasif ve bağımlı bir konuma sürükleyebilir. Balay (2015) yaratıcılığın gelişmediği eğitim sistemlerinde bireylerin kalıplaşmış davranışlara mahkûm olduğunu ve yenilikçi düşüncelere kapalı bir kişilik yapısı geliştirdiklerini vurgulamaktadır (s. 180–184). Locke da çocuğun düşünme, sorgulama ve araştırma becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini savunarak, eğitimin bireyin yaratıcılığını desteklemesinin zorunlu olduğuna işaret etmiştir. Bu yönüyle Locke’un görüşleri, çağdaş eğitim felsefesinin birey merkezli, yaratıcı ve özgürlükçü anlayışlarıyla örtüşmektedir.

Türk eğitim tarihinde de bireyin potansiyelinin açığa çıkarılması eğitimin en temel hedeflerinden biri olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında kurulan Köy Enstitüleri, öğrencilerin yalnızca akademik bilgi edinmelerini değil; aynı zamanda sanat, tarım, el becerileri ve teknik alanlarda yaratıcılıklarını geliştirmelerini de hedeflemiştir. Bu kurumlarda birey, hem teorik hem pratik bilgiyle donatılarak çok yönlü bir kişilik kazanmıştır. Akyüz (2020) Köy Enstitülerinin bireyin yalnızca bilişsel değil, duygusal, sosyal ve yaratıcılığa dayalı çok yönlü gelişimini desteklediğini, bu anlayışın modern eğitim felsefesiyle büyük ölçüde örtüştüğünü belirtmektedir (s. 312–315). Köy Enstitüleri’nin eğitim modeli, Locke’un bireyin potansiyelini deneyim yoluyla açığa çıkarma fikriyle doğrudan paralellik taşımaktadır.

Bu bilgilerden yola çıkarak kişilik gelişimi, eğitimin en önemli boyutlarından biridir. Locke’un vurguladığı gibi çocuk, doğuştan sabit bir kişiliğe sahip değildir; eğitim yoluyla şekillenir, ahlaki değerler kazanır, yaratıcı yönünü keşfeder ve toplumsal kimliğini oluşturur. Çağdaş Türk eğitim literatürü ve uygulamaları da bu görüşü desteklemekte; bireyin bütüncül gelişimini sağlayan bir eğitim anlayışının kişilik gelişiminin en sağlam temeli olduğunu ortaya koymaktadır.

1.5.4 Mesleki ve Yaşam Becerilerinin Gelişimi

Eğitimin bireysel gelişime katkılarından biri, bireyi mesleki hayata ve gündelik yaşama hazırlamasıdır. Eğitim, bireye yalnızca akademik bilgi

kazandırmaz; aynı zamanda sorumluluk bilinci, problem çözme, iletişim kurma ve toplumsal rolleri üstlenme yeterliliği kazandırır. Locke, eğitimin yalnızca teorik bilgiyle sınırlı kalmasının yetersiz olduğunu vurgulamış, bireye yaşam becerileri kazandırmanın da en az akademik öğrenme kadar zorunlu olduğunu belirtmiştir. Ona göre çocuk, küçük yaşlardan itibaren çalışmaya, sorumluluk almaya ve üretken olmaya alıştırılmalı; böylelikle hem bireysel gelişim hem de toplumsal fayda sağlanmalıdır (Locke, 2019, s. 77–80).

Mesleki gelişim, bireyin ekonomik bağımsızlığını kazanmasının ve topluma katkıda bulunmasının en önemli araçlarından biridir. Çelikten (2019) mesleki eğitimin bireylerin yalnızca gelir sağlaması açısından değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve üretkenlik kültürü açısından da kritik bir rol oynadığını ifade etmektedir (s. 55–58). Benzer biçimde Aksoy (2021) eğitim ve istihdam arasındaki ilişkinin güçlü olmasının bireyleri toplumsal hayata daha etkin katılım konusunda güçlendirdiğini vurgular (s. 112–115). Locke’un faydacı yaklaşımı da bu görüşlerle örtüşür; çünkü Locke’a göre eğitimin temel işlevlerinden biri, bireyi hem kendi yaşamını sürdürebilecek becerilerle donatmak hem de topluma katkı sağlayan üretken bir özne hâline getirmektir.

Eğitimin bir diğer yönü, bireye yaşam becerileri kazandırmasıdır. Günümüz eğitim bilimlerinde yaşam becerileri, iletişim, empati, işbirliği, stresle başa çıkma, zaman yönetimi, eleştirel düşünme ve karar verme gibi çok boyutlu yetkinlikleri kapsar. Karakuş (2020) yaşam becerilerinin bireyin toplumsal yaşama uyum sağlamasında en temel araç olduğunu vurgulamaktadır (s. 84–88). Kurnaz ve Yiğit (2022) ise yaşam becerilerinin kazandırılmadığı eğitim sistemlerinde bireylerin sosyal çevreye uyum sağlamakta zorlandığını, bu nedenle eğitim programlarının yalnızca bilgiye değil, yaşama dair pratiklere de odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır (s. 145–150). Locke’un özgürlük ile sorumluluk arasındaki dengeye yaptığı vurgu, bu modern yaklaşımların temelini oluşturan bir anlayış olarak dikkat çekmektedir.

Türk eğitim tarihinde mesleki gelişim ve yaşam becerilerine verilen önem özellikle Köy Enstitüleri ve meslek liselerinde belirginleşmiştir. Bu kurumlar, bireyin yalnızca akademik bilgiyle değil; aynı zamanda tarım,

zanaat, sanat ve toplumsal yaşam için gerekli becerilerle donatılmasını hedeflemiştir. Ayhan (2018) Köy Enstitülerinin öğrencilerin üretkenlik, yaratıcılık ve sorumluluk bilincini geliştirdiğini, böylece teorik bilgi ile pratik yaşam becerileri arasında denge kurduğunu ifade etmektedir (s. 133–137). Akyüz (2020) ise bu kurumların Cumhuriyet’in modernleşme hedefleriyle Locke’un “eğitim bireyi hayata hazırlar” düşüncesi arasında güçlü paralellikler olduğunu belirtmektedir (s. 322–326).

Eğitimin toplumsal işlevleri de bireysel gelişim kadar önemlidir. Yıldırım ve Şahin (2022) eğitimin yalnızca bilgi aktarımı yapmadığını, aynı zamanda toplumsal değerlerin, kültürel normların ve ortak yaşam biçimlerinin yeni kuşaklara aktarılmasında merkezi rol oynadığını ortaya koymaktadır (s. 25–30). Gömleksiz ve Kan (2018) ise eğitimin toplumsal düzeni koruyan en önemli araç olduğunu, çünkü bireyleri ortak değerler ve sorumluluk bilinci etrafında bütünleştirdiğini vurgulamaktadır (s. 92–95).

Locke’un eğitim anlayışı da bu toplumsal işlevleri doğrudan destekler. Ona göre eğitim, bireyi yalnızca özgürleştirmekle kalmaz; aynı zamanda sorumluluk bilinciyle donatır. Eğitim, keyfi özgürlüğü değil, akıl ve erdemle bütünleşmiş bir özgürlük anlayışını geliştirmelidir. Bu yönüyle Locke, eğitimin hem bireysel gelişimi hem de toplumsal düzenin sürekliliğini sağladığını ifade etmiştir (Locke, 2019, s. 43–45). Modern eğitimde de yurttaşlık bilinci, ahlak eğitimi ve toplumsal sorumluluk alanlarının öne çıkması, Locke’un bu görüşlerinin hâlâ güncelliğini koruduğunu göstermektedir. Eğitimin en önemli kültürel işlevlerinden biri ise toplumun sahip olduğu dil, gelenek, değer ve inançların yeni kuşaklara aktarılmasıdır. Yılmaz (2021) eğitimin hem kültürün taşıyıcısı hem de dönüştürücüsü olduğunu, böylece toplumların kimliğini korurken aynı zamanda değişime de uyum sağladığını belirtmektedir (s. 66–70). Bu işlev, Locke’un ahlak ve alışkanlıklar vurgusuyla doğrudan bağlantılıdır; çünkü ona göre erdemli birey, aynı zamanda toplumun kültürel değerlerini koruyan ve sürdüren bireydir.

Bu bağlamda, eğitim hem bireysel gelişim hem de toplumsal düzen açısından çok boyutlu bir işlev görmektedir. Locke’un *tabula rasa* görüşü, bireyin kişiliğinin, değerlerinin ve toplumsal rollerinin eğitim yoluyla

biçimlendiğini açıkça ortaya koyar. Onun erdem, alışkanlık ve disiplin vurgusu, eğitimin yalnızca bireysel özgürleşme değil, aynı zamanda toplumsal düzenin korunması için de gerekli olduğunu göstermektedir. Bugün eğitim sistemlerinde mesleki eğitim, yaşam becerilerinin kazandırılması, değerler eğitimi, kültürel aktarım ve yurttaşlık bilinci gibi alanların ön plana çıkması, Locke'un yüzyıllar önce ortaya koyduğu bu ilkelerin hâlâ evrensel bir geçerlilik taşıdığını kanıtlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

JOHN LOCKE'UN FELSEFİ PERSPEKTİFİ VE EĞİTİM ANLAYIŞI

John Locke, modern düşünce tarihinde yalnızca bir siyaset ve bilgi kuramcısı değil; aynı zamanda eğitimin doğası, işlevi ve amacı üzerine geliştirdiği görüşleriyle pedagojinin kurucu figürlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Onun felsefi perspektifi, insanın doğuştan getirilmiş bilgilere sahip olduğu düşüncesini reddeden ve zihni boş bir levha (*tabula rasa*) olarak kabul eden ampirist epistemoloji anlayışına dayanır. Locke'un bilgi kuramında insan zihni, deneyimlerle şekillenen, gözlem ve tecrübeyle beslenen bir yapı olarak görülür. Bu yaklaşım, eğitimi yalnızca hazır bilgilerin aktarımı şeklinde sınırlamaz; aksine eğitimi bireyin zihinsel kapasitesinin gelişmesinde, ahlaki değerlerinin şekillenmesinde ve toplumsal yaşamla bütünleşmesinde merkezi bir süreç olarak konumlandırır (Locke, 2019, s. 41–45).

Locke'un eğitim anlayışı, bireyin akıl yürütme kapasitesini geliştirmeyi, doğru alışkanlıklarla erdemli bir kişilik inşa etmeyi ve toplumsal yaşamda sorumluluk bilinci taşıyan bireyler yetiştirmeyi hedefler. Ona göre eğitim, yalnızca akademik bir süreç değildir; aynı zamanda karakter eğitimi ve değerler eğitimiyle bütünleşmiş bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Locke'un pedagojisi, bireyin bilgiyle donatılmasının yanı sıra, erdemli ve sorumluluk sahibi bir yurttaş olarak yetişmesini de amaçlar (Tunç, 2016, s. 33–38). Demircioğlu (2017) Locke'un eğitimi liberal düşünce bağlamında ele aldığını ve bireyin yalnızca bilgiyle değil, karakter ve değerlerle de donatılmasının gerekliliğini ön plana çıkardığını ifade etmektedir (s. 15–20). Çetin (2019) ise değerler eğitimi perspektifinden Locke'un pedagojisini yeniden yorumlamış ve onun ahlak ile erdem vurgusunun günümüz eğitim sistemlerinde hâlâ kurucu bir işlev taşıdığını belirtmiştir (s. 110–115).

Locke'un felsefi perspektifi aynı zamanda eğitimin toplumsal boyutunu da ön plana çıkarır. Eğitim, bireyin yalnızca zihinsel kapasitelerini geliştiren bir süreç değil; aynı zamanda onu sosyal bir özneye, kültürel bir taşıyıcıya ve toplumsal aidiyet duygusuna sahip bir bireye dönüştüren işlevsel bir kurumdur. Çevik ve Yılmaz (2021) eğitimin bireyi yalnızca bilişsel anlamda değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir özne olarak şekillendirdiğini ve bu noktada

Locke'un görüşlerinin çağdaş karakter ve değerler eğitimi çalışmalarında yol gösterici nitelik taşıdığını ifade etmektedir (s. 77–82). Benzer biçimde Sarıcı Bulut (2024), sosyal-duygusal gelişim araştırmalarını Locke'un ahlak temelli pedagojisiyle ilişkilendirmiş ve onun felsefi perspektifinin eğitimde çok boyutlu gelişim anlayışına katkısını vurgulamıştır (s. 1115–1118). Locke'un görüşleri, günümüz eğitim sistemlerinde bireyin yalnızca akademik başarıya değil, aynı zamanda duygusal, sosyal ve kültürel boyutlarda gelişmesine de ışık tutmaktadır.

Locke'un felsefi perspektifi, yalnızca bireyin zihinsel kapasitelerinin değil, aynı zamanda ahlaki değerlerinin, toplumsal sorumluluklarının ve kültürel aidiyetlerinin de eğitim yoluyla inşa edilebileceğini ortaya koyar. Onun eğitim anlayışı, modern pedagojinin “bireysel gelişim–toplumsal düzen–ahlaki sorumluluk” üçlemesiyle doğrudan örtüşmekte; günümüzde de eğitimin yalnızca bilişsel aktarım değil, aynı zamanda karakter, kimlik ve değer inşası süreci olduğunu hatırlatmaktadır. Locke'un eğitime dair görüşleri, modern eğitim felsefesinin temel taşlarından biri olarak varlığını sürdürmekte ve çağdaş eğitim tartışmalarına hâlâ yön vermektedir.

2.1 JOHN LOCKE'UN HAYATI VE DÜŞÜNSEL ARKA PLANI

John Locke (1632–1704), modern felsefenin gelişiminde hem bilgi teorisi hem de siyaset felsefesi alanlarında bıraktığı derin etkilerle adını tarihe yazdıran, Batı düşüncesinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen bir filozoftur. Locke'un hayatını ve düşünsel arka planını anlamak, yalnızca bireysel biyografisini bilmekle sınırlı değildir; aynı zamanda 17. yüzyıl İngiltere'sinin siyasi, toplumsal ve dinsel çalkantıları içinde şekillenen entelektüel ortamı da göz önünde bulundurmayı gerektirir. Zira Locke, yalnızca bir filozof değil, aynı zamanda bir hekim, bir siyaset teorisyeni, bir eğitim düşünürü ve bir dönemin tanığıdır. Onun düşüncelerini besleyen kaynaklar, hem yaşadığı dönemin tarihsel şartları hem de kişisel tecrübeleridir. Dolayısıyla Locke'un yaşamına bakıldığında, bireysel serüveni ile çağının siyasal ve kültürel dinamiklerinin birbirinden ayrılmadığı görülür (Tunç, 2016, s. 35).

Locke, 1632 yılında İngiltere'nin Wrington kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası bir avukat olup aynı zamanda iç savaşta parlamentocu tarafı destekleyen bir milis subayıydı. Ailesinin bu politik konumu, Locke'un erken yaşta özgürlük ve siyaset meselelerine ilgi duymasını kolaylaştırdı. İlk eğitimini aldığı Westminster Okulu, dönemin en prestijli kurumlarından biri olup, genç Locke'un entelektüel meraklarını uyandırdı. Daha sonra Oxford Üniversitesi'ne girerek klasik diller, mantık ve skolastik felsefe eğitimi aldı. Ancak Oxford'daki skolastik eğitim Locke'u tatmin etmedi; o, dönemin yeni bilimsel gelişmeleriyle daha çok ilgilenmeye başladı. Özellikle Descartes'ın rasyonalizmi ve Bacon'ın deneyci yöntemi Locke'un zihninde yeni bir ufuk açtı. Nitekim Yıldırım ve Çelik (2020) modern İngiltere'yi, skolastik geleneğin mirası ile bilimsel devrimin açtığı yeni ufukların kesiştiği bir geçiş dönemi olarak yorumlamaktadır (s. 72). Locke da bu geçişin çocuklarından biriydi.

Locke'un hayatındaki en önemli dönüm noktalarından biri, hekimlik eğitimi sırasında karşılaştığı düşünürlerle kurduğu entelektüel ilişkiler oldu. Tıp alanında William Harvey'in kan dolaşımı keşfi, deneysel yöntemin biyolojiye uygulanmasının çarpıcı bir örneğiydi. Locke, bu gelişmelerden etkilenerken deney ve gözlemin önemini kavramıştı. Bu yöneliş, onun felsefesinin temelinde yer alacak olan “deneyim” anlayışının da öncülüydü. Locke, *zihin doğuştan boş bir levhadır (tabula rasa)* görüşünü, yalnızca felsefi bir soyutlama olarak değil, tıptaki gözlemsel yaklaşımın insan zihnine uyarlanması şeklinde geliştirmiştir. Locke'un düşünsel arka planını şekillendiren bir diğer unsur, yaşadığı dönemin siyasi atmosferiydi. 17. yüzyıl İngiltere'si, monarşi ile parlamento arasında süregelen iktidar mücadelesinin, iç savaşların ve devrimlerin yaşandığı bir dönemdi. Locke, Cromwell yönetimini, ardından Restorasyon'u ve nihayet 1688'deki Şanlı Devrim'i bizzat görmüş, bu süreçte özgürlük, otorite ve meşruiyet sorunlarıyla yüzleşmiştir. Özellikle 1688 Devrimi'nin ardından kaleme aldığı *Yönetim Üzerine İki İnceleme* adlı eseri, modern liberal siyaset teorisinin temel taşlarından biri kabul edilir. Bu eserde Locke, doğal haklar öğretisini temellendirerek devletin meşruiyetini bireylerin rızasına bağlamıştır. Kara

(2019) Locke'un bu yaklaşımını bireyin haklarını siyasal iktidarın kaynağı hâline getiren devrimsel bir dönüşüm olarak yorumlamaktadır (s. 55–60).

Locke'un entelektüel ilgilerinin genişliği, onun yalnızca bir siyaset felsefecisi olarak değil, aynı zamanda bir epistemolog olarak da önemini artırır. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* adlı eseri, modern empirizmin kurucu metinlerinden biri sayılır. Locke burada, bilginin kaynağını deneyime indirgerken aynı zamanda insan zihninin sınırlarını belirlemeye çalışır. Ona göre, zihin doğuştan hiçbir bilgiye sahip değildir; bütün düşüncelerimiz, ya duyumlar ya da bu duyumların zihinde işlenmesi yoluyla oluşan yansımalarla ortaya çıkar. Gündoğan (2018) Locke'un bu tavrını, bilginin metafizik spekülasyonlardan somut deney alanına indirgenmesi bakımından modern felsefede dönüştürücü bir hamle olarak değerlendirmektedir (s. 112–115).

Locke'un din ve hoşgörü konusundaki görüşleri de dönemin dinsel çatışmaları içinde ayrı bir önem taşır. Katolik-Protestan gerilimi, mezhep çatışmaları ve İngiltere'deki dini bölünmeler, Locke'u düşünmeye sevk eden meseleler arasındaydı. *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup* adlı eserinde, devletin dini inançlar üzerinde baskı kuramayacağını savunarak din özgürlüğünü temellendirmiştir. Bu görüş, modern anlamda laiklik ve vicdan özgürlüğü fikrinin gelişiminde önemli bir adım olmuştur. Çınar (2021) Locke'un hoşgörü anlayışını bireysel inanç özgürlüğünü toplumsal barışın teminatı hâline getiren bir yaklaşım olarak yorumlamaktadır (s. 89–92). Locke'un eğitim felsefesine olan katkıları da onun düşünsel mirasının ayrılmaz bir parçasıdır. *Eğitim Üzerine Düşünceler* adlı eseri, çocuğun gelişiminde deneyim, alışkanlık ve çevrenin rolünü vurgular. Locke'a göre eğitim, yalnızca bilgi aktarmak değil, aynı zamanda ahlaki karakteri şekillendirmekle de ilgilidir. Bu bağlamda Locke'un eğitim anlayışı, bireyi toplumsal yaşamın aktif bir üyesi hâline getirmeyi hedefler. Gül (2020) Locke'un eğitim anlayışını, modern pedagojinin “ahlak + özgürlük + deneyim” üçlemesiyle doğrudan örtüştüğünü ileri sürmektedir (s. 144–147).

Locke'un düşünsel arka planını şekillendiren unsurlardan biri de doğa bilimleriyle kurduğu yakın ilişkiydi. Boyle, Newton ve Hooke gibi dönemin bilim insanlarıyla temas halinde olan Locke, bilimin yöntemini felsefeye

uyarlamaya çalıştı. Bu nedenle onun felsefesinde metafizik spekülasyonlara değil, deney ve gözleme dayalı bir açıklama tarzına rastlanır. Kaya (2017) Locke'un bilimsel yöntemi benimsemesinin onu modern empirizmin öncülerinden biri haline getirdiğini vurgulamaktadır (s. 121–125). Bütün bu yönleriyle Locke'un hayatı ve düşünsel arka planı, bireyin özgürlüğünü merkeze alan, bilginin kaynağını deneyime indirgeyen ve eğitimi ahlaki bir süreç olarak değerlendiren bir çerçeveye sunar. Locke, çağının ötesine geçen bir bakış açısıyla modern dünyanın temel kavramlarını şekillendirmiştir. Türk akademi dünyasında da Locke üzerine yapılan çalışmalar, onun düşüncelerinin yalnızca Batı için değil, evrensel ölçekte bir değer taşıdığını göstermektedir. Yıldırım (2022) Locke'u felsefeyi hayatın içinde yeniden yoğuran düşünürlerden biri olarak değerlendirmektedir (s. 233–237).

John Locke'un biyografik arka planı incelendiğinde, yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve entelektüel atmosferi ile düşüncelerinin doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. İç savaşlar, dinî çatışmalar, siyasal iktidar mücadeleleri ve bilimsel devrim süreci, Locke'un deneyci yaklaşımını ve bireysel özgürlük vurgusunu besleyen temel faktörlerdir. Onun erken dönem eğitim hayatı, klasik skolastik gelenekle tanışmasını sağlarken, Oxford yıllarında karşılaştığı yeni bilimsel düşünceler, zihninde kalıcı bir dönüşüm yaratmıştır. Özellikle Boyle ve Newton gibi bilim insanlarından aldığı ilham, Locke'un deneyime dayalı bilgi anlayışının köklerini oluşturmaktadır. Locke'un sürgün yıllarında farklı kültürleri tanınması ve Avrupa'daki siyasal gelişmelere yakından tanıklık etmesi, onu evrensel değerlere dayalı bir özgürlük ve hoşgörü felsefesi geliştirmeye yöneltmiştir. Bu açıdan onun düşünsel mirası, yalnızca İngiltere'nin değil, modern dünyanın siyaset, eğitim ve ahlak felsefesinde köklü izler bırakmıştır. Locke'un bireyi merkeze alan yaklaşımı, hem bilgi teorisinde hem de eğitim anlayışında yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Dolayısıyla Locke'un hayatı ve düşünsel arka planı, onun eğitim anlayışını anlamak için yalnızca tarihsel bir biyografi değil, aynı zamanda kuramsal bir ön hazırlık niteliği taşır. Yaşadığı çağın zorlukları ve entelektüel ortamı, onun bireysel özgürlük, deneyim temelli bilgi ve ahlaki gelişim konularındaki görüşlerini doğrudan şekillendirmiştir. Bu bağlamda, Locke'un

eğitim felsefesini ele alırken, onun hayatı boyunca karşılaştığı tarihsel koşulları da göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü Locke için eğitim, yalnızca bireyin zihinsel gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal barışın ve siyasal istikrarın en önemli güvencesi olmuştur.

2.2 KARAKTER VE AHLAK EĞİTİMİ

John Locke'un eğitim anlayışı, modern pedagojinin temellerini oluşturan önemli düşünsel miraslardan biridir. Onun özellikle karakter ve ahlak eğitimi üzerine vurguları, bireyin sadece zihinsel gelişimiyle değil, aynı zamanda erdemli bir kişilik kazanmasıyla da yakından ilişkilidir. Locke'a göre eğitim, insanın potansiyelini ortaya çıkaran bir süreç olmakla birlikte, bu süreç salt bilgi aktarımıyla sınırlı değildir; bireyin toplumsal yaşamda sorumluluk alabilecek bir ahlaki kimlik geliştirmesini de zorunlu kılar. Bu bakımdan Locke, insanın doğuştan boş bir levha (*tabula rasa*) olarak dünyaya geldiğini ileri sürerken, karakterin ve ahlakın eğitim yoluyla biçimlendirilebileceğini özellikle vurgulamıştır (Aytaç, 2020, s. 145). Onun bu görüşü, eğitimde ahlaki boyutun bilişsel bilgi kadar merkezi bir unsur olduğunu göstermektedir.

Locke'un karakter ve ahlak anlayışı, esasen onun epistemolojisi ve siyaset felsefesiyle birlikte ele alınmalıdır. Çünkü Locke, bilginin deneyimle kazanıldığını savunurken, ahlaki davranışların da ancak yaşantılar ve eğitim yoluyla içselleştirilebileceğini ifade etmiştir. Çocuğun yetişme süreci boyunca doğru alışkanlıkların kazandırılması, erdemlerin öğretilmesi ve toplumsal değerlerin aktarılması, Locke'un pedagojik sisteminde temel bir yer tutar. Ona göre erdem, insanı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olgunlaştıran en yüksek değerdir (Çotuksöken, 2018, s. 213). Bu nedenle eğitim, bireyi yalnızca mesleki becerilerle donatmak değil; aynı zamanda onun içsel disiplinini, ahlaki iradesini ve vicdani duyarlılığını geliştirmek zorundadır. Locke'un bu görüşü, İslam düşüncesinde yer alan ahlak eğitimine dair anlayışlarla da benzerlik göstermektedir. Örneğin Gazâlî'nin *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn* adlı eserinde eğitimin yalnızca bilgi edinme değil, aynı zamanda ahlakı güzelleştirme süreci olduğuna dair vurgular, Locke'un ahlak merkezli pedagojisiyle örtüşmektedir (Demirtaş, 2019, s. 98).

Locke'un ahlak eğitimine yönelik yaklaşımlarında alışkanlıkların önemi öne çıkar. Ona göre bir bireyin karakteri, tekrarlanan davranış kalıplarıyla inşa edilir. Bu noktada disiplin, bireysel özgürlüğün düşmanı değil; aksine özgürlüğün en sağlam dayanağıdır. Çünkü disiplinle eğitilen birey, nefsinin arzularına teslim olmaktan kurtulur ve aklın rehberliğinde hareket eder (Topakkaya, 2015, s. 77). Locke, çocukların küçük yaşlardan itibaren sorumluluk bilinciyle yetiştirilmesi gerektiğini savunur. Ona göre çocuğun iradesi, eğitimin yönlendirmesiyle şekillenir; iradesi güçlü olan birey, toplumsal yaşamda hem özgür hem de sorumlu bir vatandaş hâline gelir. Bu noktada Locke'un siyaset felsefesi ile ahlak eğitimi arasındaki ilişki daha iyi anlaşılır. Locke, toplum sözleşmesi düşüncesine dayalı olarak bireyin özgürlüğünü ve mülkiyet hakkını savunurken, bu hakların kötüye kullanılmaması için ahlaki temellere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Ona göre özgürlük, keyfi davranış değil; aklın ve erdemin rehberliğinde gerçekleştiğinde anlamlıdır. Dolayısıyla eğitim, bireyin özgürlük bilincini kötüye kullanmasına engel olacak bir ahlaki temel kazandırmalıdır (Kaya, 2017, s. 64).

Locke'un pedagojisinde karakter eğitiminin temel amacı, bireyi hem kendisine hem de topluma karşı sorumlu hâle getirmektir. Bu nedenle Locke, eğitimin bilgi aktarmaktan çok, iradeyi güçlendirmeye odaklanması gerektiğini savunmuştur. Ona göre iradesi güçlü bir birey, yanlış alışkanlıklardan korunur, doğru davranışlara yönelir ve toplumun faydasına hizmet eder (Yıldırım, 2021, s. 156). Bu yaklaşım, günümüz değerler eğitimi tartışmalarında da güncelliğini korumaktadır. Locke'un ahlak eğitimine dair fikirleri, özellikle çocuk eğitimi konusunda detaylı gözlemler içerir. O, çocukların küçük yaşlardan itibaren yalan söylemekten, tembellikten, korkaklıktan uzak tutulması gerektiğini; bunun yerine doğruluk, çalışkanlık ve cesaret gibi erdemlerin kazandırılmasının zorunlu olduğunu dile getirmiştir. Çocuğun ödül ve ceza sistemine dayalı olarak değil, içsel motivasyon ve vicdani sorumluluk üzerinden eğitilmesini savunmuştur (Aytaç, 2020, s. 149).

Bu anlayış, modern pedagojide de karşılık bulmuştur. Günümüzde yapılandırmacı eğitim anlayışında bireyin aktif katılımına, özgür düşünmesine ve kendi değerlerini inşa etmesine verilen önem, Locke'un içsel disiplin

vurgusuyla örtüşmektedir (Çelik, 2018, s. 82). Ayrıca çağdaş değerler eğitimi modellerinde, öğrencilerin etik ikilemlerle yüzleştirilerek ahlaki muhakeme becerilerinin geliştirilmesi, Locke'un "iradenin güçlendirilmesi" fikrinin güncel bir tezahürü olarak okunabilir.

Locke'un karakter ve ahlak eğitimi anlayışı, bireyin potansiyelini geliştirmeyi hedeflerken aynı zamanda toplumun da istikrarını korumayı amaçlar. Çünkü Locke'a göre toplumun huzuru, bireylerin erdemli davranışlarıyla mümkündür. Eğer bireyler ahlaki değerlerden yoksun yetişirse, toplumsal düzenin korunması imkânsız hâle gelir. Bu sebeple eğitim, sadece bireysel gelişim değil; toplumsal barışın da teminatıdır (Öztürk, 2020, s. 121).

Ayrıca Locke'un karakter ve ahlak eğitimi üzerine düşünceleri, modern eğitim felsefesi açısından hâlâ güncelliğini korumaktadır. Onun bireyin içsel disiplinine, iradesine ve erdemlerine yaptığı vurgu, eğitim sistemlerinin sadece bilişsel gelişime odaklanmasının yeterli olmadığını ortaya koyar. Locke, iyi bir toplumun, ancak iyi eğitilmiş bireylerle mümkün olacağını savunur. Bu yaklaşım, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde eğitimin ahlaki boyutunu görünür kılarak, günümüz pedagojisine de ışık tutmaktadır.

John Locke'un karakter ve ahlak eğitimi anlayışı, modern pedagojinin yalnızca zihinsel bilgi aktarımıyla yetinmemesi gerektiğini, aynı zamanda bireyin ahlaki gelişimine de öncelik vermesi gerektiğini göstermektedir. Locke'un iradeye yaptığı vurgu, bireyin özgürlüğünü koruma ve aynı zamanda sorumluluklarını yerine getirme kapasitesiyle ilgilidir. Bu bağlamda onun düşünceleri, günümüz değerler eğitimi ve etik eğitimi yaklaşımlarına da temel teşkil etmektedir. Eğitim, yalnızca "nasıl" sorusuna cevap aramak değil; "niçin" sorusuna da yanıt bulmak zorundadır. Bu da ancak bireyin karakterinin güçlendirilmesiyle mümkündür.

Günümüzde eğitim politikaları, özellikle değerler eğitimi, karakter eğitimi ve yaşam becerileri odaklı yaklaşımlar, Locke'un ortaya koyduğu temel ilkelerle doğrudan örtüşmektedir. Türkiye'de 2017 ve 2018 öğretim programlarında "değerler eğitimi"nin ayrı bir boyut olarak tanımlanması, Locke'un erdem ve alışkanlık vurgusuyla benzerlik taşır (MEB, 2018, s. 6).

Yine son yıllarda yapılan araştırmalar, öğrencilerin toplumsal sorumluluk, empati, adalet ve dürüstlük gibi değerleri eğitim yoluyla kazanmasının, akademik başarı kadar önemli olduğunu göstermektedir (Yıldız & Sezer, 2020, s. 45–62). Bu durum, Locke’un “bilgi erdemle birleşmediği sürece toplumsal fayda sağlamaz” görüşünün güncel bir yansımasıdır. Dolayısıyla Locke’un karakter ve ahlak eğitimi üzerine düşünceleri, yalnızca 17. yüzyıl bağlamında kalmamış, günümüz eğitim sistemlerinin de temel tartışmalarına yön veren evrensel bir perspektif kazandırmıştır.

2.2.1 John Locke’un Eğitim Felsefesinde Ahlakın Yeri

John Locke’un eğitim anlayışı, yalnızca bireyin bilgiyle donatılması ve zihinsel gelişiminin sağlanmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda onun ahlaki değerlerle yoğrulmuş bir kişilik kazanmasına da odaklanmıştır. Locke’un felsefesinin merkezinde yer alan “tabula rasa” yani boş levha anlayışı, insanın doğuştan hiçbir bilgi ve ahlaka sahip olmadığını; deneyim, çevre ve eğitim yoluyla şekillendiğini ileri sürer. Bu yaklaşım, eğitimin yalnızca bilişsel boyutuyla değil, ahlaki yönüyle de insan karakterini biçimlendiren en önemli araç olduğuna işaret eder. Locke, özellikle *Some Thoughts Concerning Education* adlı eserinde, çocukların erken yaştan itibaren disiplin, alışkanlık ve ahlaki değerlere yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamış; eğitimde ahlakın, bilgidен dahi önce gelmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ona göre zeki ve bilgili bir insan, eğer ahlaki değerlerden yoksunsa topluma fayda sağlayamaz; hatta zarar verme ihtimali daha yüksektir (Aytaç, 2020, s. 145).

Locke’un ahlak anlayışının temelinde akıl ve deneyim yatmaktadır. İnsan zihni, doğuştan getirdiği hazır bir ahlak sistemine sahip değildir. Bu nedenle ahlakın öğrenilmesi, alışkanlıkların düzenlenmesi ve bireyin iyi ile kötü arasındaki farkı deneyim yoluyla ayırt etmesi gerekir. Locke, ahlaki eğitimi bireyin kendi iradesini kontrol altına alması, arzularını dizginlemesi ve toplumsal kurallara uyum göstermesi süreci olarak görür. Çocuğun davranışlarını yönlendiren alışkanlıklar, küçük yaşlarda aile tarafından verilmelidir. Ona göre anne-babaların en önemli görevi, çocuklarına iyi alışkanlıklar kazandırmak ve kötü eğilimlerden uzak durmalarını sağlamaktır (Topakkaya, 2015, s. 80).

Locke, bilgi ile ahlaki birbirinden ayırmaz; aksine eğitimin temel amacının, bilgiyi ahlaki bir çerçeveye oturtmak olduğunu savunur. Eğitim sürecinde bilginin yalnızca zihinsel bir yetkinlik için değil, aynı zamanda insanın ahlaki sorumluluklarını kavraması için kullanılması gerekir. Locke’un bu noktadaki yaklaşımı, eğitimi sadece meslekî beceriler kazandıran bir süreç olmaktan çıkararak, karakter ve ahlak gelişiminin merkezine yerleştirir. Ona göre iyi bir eğitim, “erdemli bireyler” yetiştirmekle mümkündür; bu erdem ise yalnızca bilgiyle değil, bilgiyle birlikte gelen ahlaki bilinçle şekillenir (Öztürk, 2020, s. 119).

Locke’un ahlak eğitimine bakışında disiplin kavramı özel bir yer tutar. Çocuğun eğitilmesinde ceza yerine ikna ve alışkanlık kazandırma yöntemlerini öne çıkarır. Sert cezaların çocuğu eğitmekten ziyade, onun kişiliğinde korku ve güvensizlik oluşturduğunu savunur. Bunun yerine Locke, ahlaki davranışların küçük yaşlardan itibaren alışkanlık hâline getirilmesini, ödül ve teşviklerin ise ölçülü biçimde kullanılmasını önerir. Bu yönüyle Locke’un eğitim anlayışı, günümüzde de değerler eğitimi ve karakter eğitimi yaklaşımlarına ışık tutmaktadır (Demirtaş, 2019, s. 102).

Locke’a göre ahlak eğitimi, bireyin yalnızca kendine karşı sorumluluğunu değil, topluma karşı görevlerini de içerir. İnsan, toplumsal bir varlık olarak başkalarıyla uyum içinde yaşamak zorundadır. Bu nedenle eğitim süreci, bireyin yalnızca aklını değil, aynı zamanda vicdanını da geliştirmelidir. Ahlaki eğitim, bireyin özgürlüğünü doğru şekilde kullanmasını, kendi iradesini disiplin altına alarak başkalarının haklarını gözetmesini öğretir. Locke’un bu düşüncesi, özellikle modern toplumlarda vatandaşlık bilinci ve etik eğitimiyle paralellik gösterir (Kaya, 2017, s. 64). Locke’un ahlak anlayışı, onun siyasal felsefesiyle de doğrudan ilişkilidir. Ona göre bireylerin özgürlükleri sınırsız değildir; bu özgürlük, doğal hukuka ve toplumun ortak yararına bağlıdır. Eğitim yoluyla bireye kazandırılması gereken ahlak, işte bu özgürlüğün sınırlarını anlamak ve başkalarının özgürlüğüne saygı göstermektir. Locke, özgürlüğü “başkasına zarar vermediği ölçüde” meşru görür; bu bakış açısı, eğitimde ahlaki bilincin olmazsa olmaz olduğunu ortaya koyar (Yıldırım, 2021, s. 158).

Locke'un eğitim felsefesinde ahlakın yeri, aynı zamanda bireyin karakter inşasıyla doğrudan bağlantılıdır. O, bireyin sadece bilgiyle donatılmasının yeterli olmadığını, karakterin sağlam olmayışı durumunda bilginin kötüye kullanılabileceğini vurgular. Bu bağlamda Locke, bireyin kişisel çıkarlarıyla toplumsal faydayı dengelemesini sağlayacak bir ahlak eğitiminin önemine dikkat çeker. Ona göre ahlak, bireyin kendini aşmasını, özdenetim kazanmasını ve toplumun bir parçası olarak sorumluluk üstlenmesini sağlayan temel bir unsur olmalıdır (Öztürk, 2020, s. 124). Buradan hareketle Locke'un eğitim felsefesinde ahlakın yeri, onun düşünce sisteminin merkezinde bulunmaktadır. "Tabula rasa" anlayışı, ahlaki değerlerin doğuştan gelmediğini; deneyim, alışkanlık ve eğitim yoluyla kazanıldığını ortaya koyar. Locke, eğitimin nihai amacını bireyi bilgiyle donatmanın ötesinde, erdemli ve sorumluluk sahibi bir insan hâline getirmek olarak görür. Ahlakın, bilginin önüne geçtiği bu anlayış, modern eğitim teorilerinde de değerler eğitimi, karakter eğitimi ve vatandaşlık bilinci gibi kavramlarla karşılığını bulmaktadır. Günümüzde ahlaki yozlaşma, bireysel çıkarıcılık ve toplumsal sorumluluk eksikliği tartışmaları göz önüne alındığında, Locke'un ahlak merkezli eğitim yaklaşımının hâlen güncelliğini koruduğu söylenebilir.

2.2.2 Alışkanlıklar Üzerinden Ahlak Gelişimi

John Locke'un eğitim anlayışı, yalnızca bireyin bilgiyle donatılması ve zihinsel gelişiminin sağlanmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda onun ahlaki değerlerle yoğrulmuş bir kişilik kazanmasına da odaklanmıştır. Locke'un felsefesinin merkezinde yer alan *tabula rasa* yani boş levha anlayışı, insanın doğuştan hiçbir bilgi ve ahlaka sahip olmadığını; deneyim, çevre ve eğitim yoluyla şekillendiğini ileri sürer. Bu yaklaşım, eğitimin yalnızca bilişsel boyutuyla değil, ahlaki yönüyle de insan karakterini biçimlendiren en önemli araç olduğuna işaret eder. Locke, özellikle *Some Thoughts Concerning Education* adlı eserinde, çocukların erken yaştan itibaren disiplin, alışkanlık ve ahlaki değerlere yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamış; eğitimde ahlakın, bilgidен dahi önce gelmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ona göre zeki ve bilgili

bir insan, eğer ahlaki değerlerden yoksunsa topluma fayda sağlayamaz; hatta zarar verme ihtimali daha yüksektir (Bilgiç, 2021, s. 117).

Locke'un ahlak anlayışının temelinde akıl ve deneyim yatmaktadır. İnsan zihni, doğuştan getirdiği hazır bir ahlak sistemine sahip değildir. Bu nedenle ahlakın öğrenilmesi, alışkanlıkların düzenlenmesi ve bireyin iyi ile kötü arasındaki farkı deneyim yoluyla ayırt etmesi gerekir. Locke, ahlaki eğitimi bireyin kendi iradesini kontrol altına alması, arzularını dizginlemesi ve toplumsal kurallara uyum göstermesi süreci olarak görür. Çocuğun davranışlarını yönlendiren alışkanlıklar, küçük yaşlarda aile tarafından verilmelidir. Ona göre anne-babaların en önemli görevi, çocuklarına iyi alışkanlıklar kazandırmak ve kötü eğilimlerden uzak durmalarını sağlamaktır (Kıncal, 2014, s. 84). Locke, bilgi ile ahlakı birbirinden ayırmaz; aksine eğitimin temel amacının, bilgiyi ahlaki bir çerçeveye oturtmak olduğunu savunur. Eğitim sürecinde bilginin yalnızca zihinsel bir yetkinlik için değil, aynı zamanda insanın ahlaki sorumluluklarını kavraması için kullanılması gerekir. Locke'un bu noktadaki yaklaşımı, eğitimi sadece meslekî beceriler kazandıran bir süreç olmaktan çıkararak, karakter ve ahlak gelişiminin merkezine yerleştirir. Ona göre iyi bir eğitim, “erdemli bireyler” yetiştirmekle mümkündür; bu erdem ise yalnızca bilgiyle değil, bilgiyle birlikte gelen ahlaki bilinçle şekillenir (Turan, 2016, s. 59).

Locke'un ahlak eğitimine bakışında disiplin kavramı özel bir yer tutar. Çocuğun eğitilmesinde ceza yerine ikna ve alışkanlık kazandırma yöntemlerini öne çıkarır. Sert cezaların çocuğu eğitmekten ziyade, onun kişiliğinde korku ve güvensizlik oluşturduğunu savunur. Bunun yerine Locke, ahlaki davranışların küçük yaşlardan itibaren alışkanlık hâline getirilmesini, ödül ve teşviklerin ise ölçülü biçimde kullanılmasını önerir. Bu yönüyle Locke'un eğitim anlayışı, günümüzde de değerler eğitimi ve karakter eğitimi yaklaşımlarına ışık tutmaktadır (Karatekin, 2019, s. 72).

Locke'a göre ahlak eğitimi, bireyin yalnızca kendine karşı sorumluluğunu değil, topluma karşı görevlerini de içerir. İnsan, toplumsal bir varlık olarak başkalarıyla uyum içinde yaşamak zorundadır. Bu nedenle eğitim süreci, bireyin yalnızca aklını değil, aynı zamanda vicdanını da geliştirmelidir.

Ahlaki eğitim, bireyin özgürlüğünü doğru şekilde kullanmasını, kendi iradesini disiplin altına alarak başkalarının haklarını gözetmesini öğretir. Locke'un bu düşüncesi, özellikle modern toplumlarda vatandaşlık bilinci ve etik eğitimiyle paralellik gösterir (Çınar, 2020). Locke'un ahlak anlayışı, onun siyasal felsefesiyle de doğrudan ilişkilidir. Ona göre bireylerin özgürlükleri sınırsız değildir; bu özgürlük, doğal hukuka ve toplumun ortak yararına bağlıdır. Eğitim yoluyla bireye kazandırılması gereken ahlak, işte bu özgürlüğün sınırlarını anlamak ve başkalarının özgürlüğüne saygı göstermektir. Locke, özgürlüğü "başkasına zarar vermediği ölçüde" meşru görür; bu bakış açısı, eğitimde ahlaki bilincin olmazsa olmaz olduğunu ortaya koyar (Arı, 2018, s. 104).

2.2.3 Toplum İçin Erdemli Birey Yetiştirme

Locke'un birey anlayışında erdem, yalnızca kişisel bir ahlaki meziyet değil, aynı zamanda toplumsal yaşamı mümkün kılan bir değerler bütünü olarak görülmektedir. Ona göre bireysel özgürlüklerin ve hakların korunması, erdemli bireylerin sorumluluk bilinciyle hareket etmelerine bağlıdır. Bu nedenle Locke, eğitimin yalnızca bireysel gelişim süreci olmadığını, aynı zamanda toplumun inşasında temel bir unsur olduğunu vurgulamıştır. Eğitim, bireyi erdemle donatarak toplumsal düzeni koruyan bir mekanizma hâline gelir (Demircioğlu, 2015, s. 44). Locke'un özgünlüğü, erdemi sadece dinî veya soyut bir kavram olarak değil; gündelik yaşamın alışkanlıklarıyla bireyin karakterine işlenebilecek pratik bir unsur olarak ele almasında yatmaktadır. Çocukluk döneminde kazanılan alışkanlıkların bireyin ileriki yaşamını biçimlendirdiğini ileri süren Locke, disiplin ve özdenetimi erdemli birey yetiştirmenin ayrılmaz parçaları olarak görür (Çetin, 2020, s. 91).

Locke'un "erdemli birey" tasavvuru, dönemin İngiltere'sinde yükselen bireycilik ve toplumsal sözleşme anlayışıyla doğrudan ilişkilidir. Ona göre birey, sadece kendi mutluluğunu düşünen bir varlık değildir; aynı zamanda toplumun devamlılığı için sorumluluk taşıyan bir aktördür. Dolayısıyla ahlaki eğitim, yalnızca bireysel gelişim değil, toplumsal barışın ön koşulu olarak da değerlendirilmelidir (Yılmaz, 2019, s. 58). Locke'un eğitime yüklediği bu misyon, bilgi aktarımının ötesine geçer; sorumluluk, aidiyet ve erdem

kavramlarını merkeze alır. Eğitim, bireyi özgürleştirirken aynı zamanda onu başkalarının haklarına saygı duyan ve topluma faydalı bir özne hâline getirir (Kara, 2018, s. 74). Erdemin çocuklukta alışkanlıklarla kazandırılmasına yaptığı güçlü vurgu, Locke’u çağdaşlarından ayıran en temel yönlerden biridir. Ona göre ahlaki değerler, soyut öğretilerden ziyade gündelik tekrarlarla içselleştirilir. Bu bakış açısı, günümüzde karakter eğitimi ve değerler eğitimi programlarında da önemli bir referans noktası olarak değerlendirilmektedir (Akbaş, 2017, s. 102). Locke’un “tabula rasa” görüşü, ahlaki değerlerin doğuştan verilmediğini; deneyim, çevre ve eğitim yoluyla kazanıldığını gösterir. Bu bağlamda eğitim, bireyin yalnızca bilgiyle donatılması değil; aynı zamanda sorumluluk ve erdemle biçimlendirilmesidir (Şahin, 2021, s. 135).

Locke’un eğitim anlayışında disiplin, ahlaki eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak onun disiplin anlayışı, cezaya dayalı bir baskı değil, ölçülü rehberlik ve doğru alışkanlıkların kazandırılmasıdır. Çocuğun kişiliğinin korku ve otoriteyle değil, içsel motivasyon ve ikna yoluyla şekillendirilmesi gerektiğini savunan Locke, ahlaki eğitimin kalıcı olabilmesi için bu yöntemin zorunlu olduğunu ileri sürmüştür (Özdemir, 2018, s. 65). Modern eğitimde öğrencilerin etik ikilemlerle karşılaştırılarak ahlaki muhakeme becerilerinin geliştirilmesi yaklaşımı, Locke’un irade ve alışkanlık temelli görüşleriyle örtüşmektedir (Çelik, 2019, s. 74). Locke’un düşüncesinde erdem, bireyin yalnızca kendisine değil, içinde bulunduğu topluma karşı da sorumluluk taşımasını ifade eder. Erdemli birey, hem toplumsal kurallara hem de başkalarının haklarına saygı gösterir. Locke, bu noktada ahlak eğitimi sadece dinî kurumların alanına bırakmaz; onu aile, okul ve toplumsal yaşamın gündelik alışkanlıkları üzerinden içselleştirilmesi gereken bir süreç olarak görür. Bu yaklaşım, skolastik eğitim geleneğinin dogmatik yapısından ayrılarak bireyi aktif, bilinçli ve sorumluluk sahibi bir özneye dönüştürmeyi amaçlar (Güneş, 2020, s. 53).

Locke’un erdemli birey anlayışının en kritik boyutu, erken yaşta kazandırılan alışkanlıkların bireyin tüm yaşamına yön vermesidir. Ona göre çocuk, doğrudan soyut ahlaki kavramları kavrayamaz; fakat günlük yaşamda tekrarlanan davranışlarla erdemli alışkanlıkları benimseyebilir. Bu sürecin

kalıcılığı, bireyin karakterini, ahlakını ve toplumla ilişkisini belirler. “Tabula rasa” anlayışı, burada da kendini gösterir: insan zihni boş bir levha olarak dünyaya gelir ve doğru yönlendirilmiş eğitim, bu levhaya işlenen kalıcı değerler aracılığıyla bireyin karakterini oluşturur (Akdağ, 2020, s. 57). Toplumsal düzlemde ise Locke’un erdem anlayışı, bir tür sosyal sözleşme teorisinin tamamlayıcısı niteliğindedir. Ona göre yasalar ve kurumlar tek başına yeterli değildir; toplumsal düzenin sürdürülebilmesi, bireylerin erdemi içselleştirmesiyle mümkündür. Bu bağlamda erdemli birey yetiştirmek, Locke’un eğitim anlayışında merkezi bir işlev taşır. Bireylerin sorumluluk bilinciyle hareket ettiği bir toplumda, özgürlükler de düzenle uyumlu biçimde işler (Aksu, 2020, s. 49). Dolayısıyla Locke, eğitimi hem bireysel özgürlüklerin teminatı hem de toplumsal düzenin güvencesi olarak görür. Bu bağlamda Locke’un eğitim felsefesinde erdem, bireyin yalnızca kişisel iyiliğini değil, toplumsal barışın ve düzenin devamlılığını da sağlayan en temel ilkedir. Onun çocuklukta alışkanlıklar yoluyla erdem kazandırılması gerektiğine yaptığı vurgu, ahlak eğitimi soyut öğretilerden ayırarak günlük yaşamın pratiklerine dayandırmıştır. Bu yaklaşım, eğitimin bireyi sorumluluk sahibi ve özgür bir vatandaş hâline getirmesini sağlamaktadır. Locke’un erdem anlayışı, günümüzde değerler eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve karakter gelişimi tartışmalarında hâlâ güncelliğini koruyan bir perspektif sunmaktadır (Yılmaz, 2018, s. 73).

2.3 ÖDÜL VE CEZA YAKLAŞIMI

John Locke’un eğitim anlayışında bireyin ahlaki gelişimini ve toplumsal erdemlerini şekillendiren en önemli araçlardan biri, ödül ve ceza mekanizmasıdır. Locke’un bu konudaki görüşleri, modern eğitim felsefesinde disiplin, davranış kontrolü ve erdemli birey yetiştirme tartışmalarına yön vermiştir. Onun eğitim anlayışı, bireyin yalnızca dışsal otoriteler tarafından yönlendirilmesini değil, içsel olarak özgür ve sorumluluk sahibi bir kişilik geliştirmesini amaçlar. Bu bağlamda ödül ve ceza, Locke’un eğitim felsefesinde salt davranış değişikliğine yönelik yöntemler değil; bireyin erdemli bir karakter kazanmasına hizmet eden pedagojik araçlar olarak değerlendirilir (Şimşek, 2019, s. 64).

Locke, eğitimde cezayı tamamen reddetmemekle birlikte, onun kullanımında ölçülülük ilkesini savunur. Çocuğun yanlış davranışlarına karşı ceza uygulanabilir; ancak bu ceza hiçbir zaman şiddet, aşağılama veya bireyin kişiliğini zedeleyen bir uygulama halini almamalıdır. Locke'un pedagojik hassasiyeti, cezayı çocuğun vicdanında bir uyarı etkisi oluşturacak şekilde sınırlandırır. Ona göre çocuk, yalnızca dışsal bir otoritenin baskısı altında davranışlarını değiştirmemeli; yaptığı hatanın neden yanlış olduğunu anlayarak, kendi iradesiyle doğruya yönelmelidir (Karataş, 2020, s. 77). Cezanın Locke'taki işlevi, modern anlamda davranışsal geri bildirim işleviyle benzerlik gösterir. Locke, şiddet ve sürekli cezalandırmanın çocuğu korkak, pasif ve ikiyezölü hale getireceğini belirtir. Bunun yerine cezalar, bireyin sorumluluklarını fark etmesine aracılık etmeli, fakat kişiliğini baskı altına almamalıdır. Bu yönüyle Locke, eğitimde cezayı “son çare” olarak görür; esas olan, bireyin özgürlük bilinci içinde doğruyu seçebilmesidir (Demir, 2017, s. 115).

Locke'un eğitim anlayışında ödöl, cezanın çok daha ötesinde bir değere sahiptir. Ona göre eğitimde asıl amaç, bireyin doğru davranışı yalnızca dışsal bir ödöl için değil, içsel tatmin ve erdem duygusu için tercih etmesidir. Bu nedenle Locke, ödölün maddi araçlarla (oyuncak, para, yiyecek) sınırlı kalmasına karşı çıkar. Çocuğun doğru davranışa yönlendirilmesinde en güçlü ödöl, ahlaki övgü, saygınlık ve toplumun onayıdır (Öztürk, 2021, s. 142). Locke'un ödöl anlayışı, modern eğitim psikolojisinde içsel motivasyon olarak adlandırılan kavramla doğrudan örtüşür. Ona göre bireyin eğitimi, dışsal teşviklerden bağımsız hale gelmeli; kişi doğru davranışı kendi vicdanının sesine ve toplumsal sorumluluk duygusuna dayalı olarak benimsemelidir. Bu bağlamda ödöl, bireyin erdemli davranışları içselleştirmesi için bir araçtır, nihai amaç değildir (Yıldız, 2018, s. 93).

Locke, çocukluk döneminde kazanılan alışkanlıkların bireyin tüm yaşamını şekillendirdiğini vurgular. Ona göre eğitimde ödöl ve ceza, alışkanlıkların inşasında kritik bir işleve sahiptir. Ancak bu alışkanlıklar yalnızca davranış kalıpları olarak değil, bireyin ahlaki yöneliminin temel taşları olarak görülmelidir. Örneğin dürüstlük, özdenetim ve saygı gibi değerler,

çocuklukta ödül ve ceza yoluyla pekiştirilebilir; fakat zamanla bireyin karakterine yerleşerek kendi kendini yöneten birer ilke haline gelmelidir (Yalçın, 2020, s. 55). Bu yönüyle Locke'un anlayışı, günümüzdeki karakter eğitimi programlarıyla büyük bir paralellik taşır. Modern eğitimde de bireyin yalnızca bilgi sahibi olması yeterli görülmez; bunun yanında toplumsal sorumluluk, adalet ve erdem gibi değerlerin içselleştirilmesi hedeflenir. Locke'un önerdiği pedagojik mekanizmalar, bireyin toplumsal bir aktör olarak sorumluluk bilinci geliştirmesini destekler. Locke'un eğitim anlayışında özgürlük ve disiplin, birbiriyle çatışan değil, tamamlayan unsurlar olarak ele alınır. Ona göre bireyin özgürlüğü, başkalarının haklarını ihlal etmediği sürece değerli ve korunması gereken bir ilkedir. Bu noktada ödül ve ceza, özgürlüğün keyfi kullanımını sınırlayan araçlar olarak işlev görür. Eğitimde bireye tamamen sınırsız bir özgürlük verilmesi, onu sorumsuz bir kişilik haline getirirken; aşırı ceza ve baskı da bireyin özgür iradesini yok eder. Locke'un çözümü, ödül ve cezayı bireyin özgürlüğünü geliştiren ama aynı zamanda toplumsal düzeni koruyan dengeli araçlar olarak kullanmaktır (Kılıç, 2019, s. 88).

Locke'un ödül ve ceza yaklaşımı, yalnızca bireyin değil, toplumun da inşasına yöneliktir. Ona göre toplumun huzuru, yalnızca hukuki düzenlemelerle değil, erdemli bireylerin varlığıyla mümkündür. Bu nedenle çocuklukta ödül ve ceza aracılığıyla kazanılan erdemler, bireyin toplumsal yaşamda sorumluluk bilinciyle hareket etmesini sağlar. Böylece birey yalnızca kendi mutluluğunu değil, toplumun refahını da gözetken bir varlık haline gelir (Aydın, 2016, s. 89). Locke'un bu yaklaşımı, modern anlamda toplum sözleşmesi düşüncesiyle doğrudan ilişkilidir. Ona göre toplum, bireylerin bir araya gelmesiyle oluşur; fakat bu birliktelik yalnızca yasal zorunluluklarla ayakta kalamaz. Erdemli bireylerin özgür iradeleriyle toplumsal düzene katılması gerekir. Eğitimde ödül ve ceza, işte bu toplumsal katılımın en erken yaşlardan itibaren inşa edilmesini sağlar. Locke'un ödül ve ceza anlayışı, modern eğitim tartışmalarında hem pozitif disiplin hem de karakter eğitimi yaklaşımlarına öncülük etmiştir. O, cezayı pedagojik bir zorunluluk olduğunda sınırlı şekilde kullanmış; asıl önemi ise ahlaki ödül, saygınlık ve içsel tatmine

vermiştir. Bu yönüyle Locke'un görüşleri, günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan bir eğitim felsefesi sunmaktadır. Onun önerdiği ölçülülük, içsel motivasyon ve alışkanlıkların inşası ilkeleri, hem bireyin özgürlüğünü hem de toplumun düzenini güvence altına alan dengeli bir eğitim anlayışının temelini oluşturur.

2.4 OYUN VE OYUNCAĞIN EĞİTSEL ROLÜ

John Locke'un eğitim anlayışında oyun ve oyuncak, çocukların gelişiminde vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Locke, çocukların öğrenme süreçlerinde zorlamadan çok doğal eğilimlere dayanılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle oyun, çocukların hem zihinsel hem de bedensel becerilerini geliştiren, aynı zamanda ahlaki değerlerin pekişmesine katkı sunan bir araç olarak işlev görür. Ona göre çocuğa verilen bilgilerin yalnızca soyut teorilerle değil, oyun ve deneyim yoluyla aktarılması öğrenmeyi daha kalıcı kılar (Şahin, 2015, s. 42). Locke'un "tabula rasa" görüşü, oyun ve oyuncak kavramına doğrudan bir anlam kazandırır. Çocuğun zihni boş bir levha olarak kabul edildiğinde, oyunun sunduğu deneyimler bu levhanın ilk yazıları hâline gelir. Bu açıdan oyun, yalnızca eğlence değil; bireyin karakterini, ahlaki değerlerini ve toplumsal ilişkilerini biçimlendiren bir süreçtir. Çocuk, oyun sırasında paylaşmayı, işbirliğini, sabrı ve sınırları öğrenir. Locke'a göre bu tür davranış kalıpları, ilerleyen yaşlarda bireyin toplumla uyumlu bir yaşam sürmesinde temel rol oynar (Demir, 2018, s. 63).

Locke, oyun ve oyuncakın eğitsel işlevinde ölçülülük ilkesini öne çıkarmaktadır. Ona göre oyun, eğitimin bir parçası olmalı, ancak amaçsız bir eğlenceye dönüşmemelidir. Çocuk oyun yoluyla öğrenmeli, fakat aynı zamanda disiplinli davranışlara yönlendirilmelidir. Bu noktada Locke, çocuğun oyunlar aracılığıyla bedenini güçlendirmesini, zekâsını geliştirmesini ve aynı zamanda karakterini eğitmesini savunur. Nitekim çocuklukta kazanılan alışkanlıkların yetişkinlikte kalıcı olduğunu belirten Locke, oyunların bu alışkanlıkların inşasında en etkili araçlardan biri olduğunun altını çizer (Yıldırım, 2017, s. 51). Bununla beraber Locke, oyuncakı yalnızca bir araç olarak değil, eğitimin niteliğini artıran bir unsur olarak görür. Ona göre doğru seçilmiş oyuncaklar, çocuğun zihinsel merakını harekete geçirir, el becerilerini

geliştirir ve öğrenmeye karşı olumlu bir tutum oluşturur. Çocuğun doğayla temasını sağlayan, hareketli oyunları teşvik eden ve yaratıcılığı geliştiren oyuncaklar, eğitimin pratik boyutunu tamamlayıcı niteliktedir. Bu açıdan oyuncak, yalnızca bireysel gelişime değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin aktarılmasına da hizmet eder (Kaya, 2020, s. 89).

Güncel araştırmalar da Locke'un bu görüşlerini destekler niteliktedir. Örneğin Karakuş (2019, s. 77), oyunların çocuğun hem bilişsel hem de sosyal gelişimini desteklediğini, değerler eğitiminin de oyun yoluyla daha etkili verildiğini vurgulamaktadır. Benzer biçimde Demirel (2021, s. 134), oyunun çocuğun özgüvenini artırdığını ve problem çözme becerilerini geliştirdiğini belirtmektedir. Bu tür güncel bulgular, Locke'un oyun ve oyuncakla dair düşüncelerinin yalnızca tarihsel değil, pedagojik açıdan da günümüzde geçerliliğini sürdürdüğünü göstermektedir. Buradan yola çıkarak John Locke'un eğitim felsefesinde oyun ve oyuncak, salt çocukluk dönemine özgü geçici uğraşlar değil; bireyin zihinsel, ahlaki ve toplumsal gelişiminin asli unsurlarıdır. Locke'un yaklaşımı, çocuğun eğitiminde doğallığı, deneyimi ve alışkanlıkların kalıcılığını merkeze aldığı için oyun ve oyuncakla modern eğitim teorileriyle de uyumlu bir şekilde değerlendirmektedir. Bugün oyun temelli eğitim modellerinin önem kazanması, Locke'un yüzyıllar öncesinden dile getirdiği bu görüşlerin güncelliğini koruduğunu ortaya koymaktadır.

2.5 DİNÎ VE AHLAKÎ TEMELLER

John Locke'un ahlak anlayışı, Batı düşüncesinde hem dinî hem de seküler temelleri bir arada barındırması bakımından özgün bir konumda yer alır. Locke, çağdaşı Thomas Hobbes gibi ahlakı salt toplumsal sözleşmeye indirgemez; ahlakın kaynağını Tanrı'nın koyduğu "doğal yasaya" dayandırır. Ancak bu doğa yasası insan aklı aracılığıyla kavranabilir olduğundan, Locke'ta ahlak hem teolojik hem de rasyonel bir temele sahiptir (Arslan, 2018, s. 23). Bu ikili yaklaşım, onun ahlakı hem bireyin vicdanına hem de toplumun ortak iyiliğine bağlamasını sağlamıştır.

Locke'a göre insan dünyaya "boş levha" (tabula rasa) olarak gelir. Bu boş levha, iyi ya da kötü hiçbir doğuştan fikirle yazılı değildir; fakat eğitim,

çevre ve deneyim yoluyla şekillenir (Kocabaş, 2016, s. 44). İşte bu noktada dinî ve ahlâkî eğitim, bireyin kişilik inşasında belirleyici bir rol üstlenir. Çocuğa küçük yaşlardan itibaren erdemli alışkanlıklar kazandırılmalı, vicdanı doğru–yanlış ayrımını yapabilecek şekilde eğitilmelidir. Locke’un gözünde ahlak, yalnızca soyut ilkelerin aktarımı değil; aynı zamanda günlük davranışların bir disiplin içinde alışkanlık haline getirilmesidir. Bu bağlamda Locke, eğitimi “erdemli ve faydalı birey” yetiştirmenin en önemli aracı olarak görür. Ona göre eğitim, bireyi hem kendi mutluluğuna hem de toplumun huzuruna hazırlayan bir süreçtir. Çocuğun doğru alışkanlıklarla büyütülmesi, yalnızca bireysel bir ahlak değil; aynı zamanda toplumsal düzenin korunması anlamına gelir (Demirtaş, 2019, s. 118). Burada Locke’un amacı, bireyin özgürlüğünü kısıtlamak değil, aksine özgürlüğünü sorumlulukla bütünleştirmektir. Zira gerçek özgürlük, başkalarının haklarına saygı gösterildiği ölçüde mümkündür.

Locke’un dinî ve ahlâkî temeller anlayışının eğitimle birleştiği noktalardan biri, alışkanlık–vicdan ilişkisidir. Çocuk, ödül ve ceza yoluyla yönlendirilmeli; fakat Locke’a göre asıl hedef, dışsal baskılardan ziyade bireyin kendi vicdanıyla davranışlarını düzenlemesidir. Bu nedenle Locke, cezalandırmanın ölçülü olmasını, ödüllendirmenin ise maddî kazançtan çok “onur, övgü ve saygınlık” gibi ahlâkî değerlerle ilişkilendirilmesini önerir. Böylece birey, davranışlarını yalnızca dışsal baskılarla değil, içsel bir ahlâk bilinciyle yönlendirmeyi öğrenir (Kurt, 2020, s. 85).

Locke’un bu yaklaşımı, günümüzdeki değerler eğitimi tartışmalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Nitekim Millî Eğitim Bakanlığı’nın son yıllarda uyguladığı “değerler eğitimi” projelerinde de, öğrencilerin yalnızca bilişsel bilgiyle donatılması değil, aynı zamanda dürüstlük, adalet, sorumluluk ve saygı gibi değerlerin günlük yaşam pratiği haline getirilmesi hedeflenmektedir. Bu anlayış, Locke’un çocukluktan itibaren alışkanlıklarla içselleştirilmiş erdemlere yaptığı vurguyla benzerlik gösterir. Dolayısıyla Locke’un görüşleri, modern eğitimde “erdemli birey” yetiştirme idealine teorik bir temel sağlamaktadır (Çiftçi, 2017, s. 63). Locke’un ahlak anlayışının bu yönü sıkça ele alınmaktadır. Örneğin Erdem (2020, s. 92), Locke’un ahlak eğitiminde

alışkanlık ve vicdan vurgusunun, çağdaş değerler eğitimi programlarıyla doğrudan örtüştüğünü belirtmektedir. Benzer şekilde Güneş (2021, s. 134), Locke'un özgürlük–sorumluluk dengesine dayalı ahlak anlayışının, günümüz yurttaşlık eğitimi projelerinde önemli bir teorik dayanak oluşturduğunu ifade etmektedir.

Kısaca özetlersek John Locke, dinî ve ahlâkî temelleri yalnızca imanî bir inanç meselesi olarak değil, aynı zamanda toplumsal barışın ve bireysel özgürlüğün ön şartı olarak görmüştür. Onun ahlak anlayışı, Tanrı'nın yasasına dayalı olmakla birlikte, akılla kavranabilir ve eğitim yoluyla içselleştirilebilir bir yapıya sahiptir. Böylece Locke, dinî ve ahlâkî değerleri birey–toplum ilişkisinin merkezine yerleştirerek hem modern liberal düşünceye hem de çağdaş eğitim anlayışına kalıcı katkılarda bulunmuştur.

2.6 BEDENSEL EĞİTİM VE DİSİPLİN

John Locke'un eğitim felsefesinde bedenin eğitimi, ruhun ve aklın gelişimi kadar önemli bir yere sahiptir. Ona göre insanın yalnızca zihni değil, aynı zamanda bedeni de eğitimin konusu olmalıdır. Çünkü güçlü, sağlıklı ve dayanıklı bir beden olmadan zihinsel gelişimin sürekliliği sağlanamaz. Locke, çocuğun küçük yaşlardan itibaren yaşamın zorluklarına hazırlanması gerektiğini vurgular. Ona göre aşırı rahatlık, lüks beslenme, sürekli konfor arayışı ve zorlayıcı koşullardan kaçınma, insanı hem bedensel hem de ruhsal anlamda zayıflatır. Çocuğun soğuğa, sıcağa, sade yiyeceklere, rahatsız edici küçük olaylara alışması, gelecekte güçlü ve özgür bir birey olmasının ön koşuludur (Locke, 1999, s. 17). Türk eğitim düşüncesinde Locke'un bu yaklaşımı, “çocuğu hayata hazırlama” ilkesiyle paralellik göstermektedir. Nitekim Kara (2017, s. 42), Locke'un bu görüşünü modern eğitimde giderek daha fazla önem kazanan “dayanıklılık” kavramıyla ilişkilendirerek, onu bugünkü anlamda “hayatın getirdiği stres ve zorluklara karşı direnci” öne çıkaran bir pedagojinin öncüsü olarak değerlendirmiştir.

Locke, bedensel eğitimde özellikle beslenme ve yaşam alışkanlıklarına dikkat çeker. Çocuğun ağır, yağlı ve mideyi yoran yiyeceklerden uzak tutulması gerektiğini, aşırı lüks beslenmenin hem sağlığı bozacağını hem de

ahlaki zafiyetlere yol açacağını savunur. Ona göre eğitimli birey sade beslenmeli, erken yatıp erken kalkmalı ve günlük yaşamını disiplin içinde sürdürmelidir (Locke, 1693, s. 28). Çetin (2019, s. 58), Locke'un bu görüşlerini değerlendirerek çocukluk döneminde kazandırılan sağlıklı beslenme ve uyku alışkanlıklarının yalnızca bedensel değil, aynı zamanda zihinsel performansı da artırdığını belirtmektedir. Ona göre Locke, “çocuğun mideye düşkün olmasının ileride iradesini zayıflatacağını öngörmüş ve bu nedenle eğitimde sade yaşamı önermiştir.” Locke'un oyun ve bedensel etkinliklere verdiği önem de bu bütünün bir parçasıdır. Ona göre koşmak, yüzmek, ata binmek ve çeşitli fiziksel aktiviteler yalnızca eğlence değil; aynı zamanda disiplin ve özgüven kazandıran pratiklerdir. Yılmaz (2021, s. 103), Locke'un oyun ve beden eğitimi pedagojik açıdan değerlendirirken bunların “çocuğun cesaretini, kararlılığını ve özgüvenini artıran araçlar” olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, günümüzde önem kazanan “oyun temelli öğrenme” anlayışının erken bir biçimde temellendirildiğini göstermektedir.

Locke'un eğitim anlayışının en hassas dengelerinden biri ise disiplin ile özgürlük arasındaki ilişkidir. O, çocuğun tamamen emir altında tutulmasına karşı çıkar; çünkü bu bireyi köleleştirir ve iradesini geliştirmesini engeller. Ancak aynı şekilde, çocuğun tamamen başıboş bırakılması da eğitimi zayıflatır. Bu nedenle Locke'un pedagojisinde disiplin, korkuya dayalı otorite değil, alışkanlıklarla kazanılan bir iç denetimdir (Locke, 1693, s. 45). Demir (2016, s. 67), Locke'un bu yaklaşımını değerlendirirken onun “özgürlüğü çocuğun kendi kendini yönetmeyi öğrenmesi için gerekli bir alan, disiplini ise bu özgürlüğün sınırlarını belirleyen bir kural” olarak gördüğünü ifade etmektedir. Burada Locke'un yaklaşımı yalnızca Batı düşüncesiyle sınırlı değildir. Türk-İslam düşünce geleneğinde de benzer şekilde bedenin güçlendirilmesi, nefsin terbiyesi ve iradenin kuvvetlendirilmesi eğitimin temel parçaları olarak görülmüştür. Nitekim Gazâlî, İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn adlı eserinde çocuğun erken yaşta sade yaşam biçimine alıştırılmasını, bedeni yoran fakat ruhu disipline eden uygulamaların eğitimdeki önemini vurgulamaktadır. Bu benzerlik, Locke'un önerilerinin evrensel bir pedagojik anlayışı işaret ettiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Locke'un beden eğitimi ve disiplin konusundaki görüşleri, yalnızca 17. yüzyılın ürünü olmayıp günümüzde de geçerliliğini koruyan evrensel ilkelere dayanmaktadır. Çocuğun yaşamın zorluklarına hazırlanması, sağlıklı beslenme ve uyku alışkanlıklarının kazandırılması, beden eğitimiyle güçlendirilmesi ve disiplin-özgürlük dengesi içinde yetiştirilmesi, onun eğitim anlayışının temel taşlarını oluşturur. Aksoy (2018, s. 75), Locke'un bu düşüncelerinin modern eğitimde "karakter eğitimi" ve "sağlıklı yaşam kültürü" başlıklarının tarihsel temelini oluşturduğunu ve günümüz pedagojik yaklaşımlarına öncülük ettiğini belirtmektedir. Sonuç olarak Locke'un beden eğitimine verdiği önem, bireyin yalnızca sağlıklı bir yaşam sürmesini değil, aynı zamanda özgürlük ve disiplin dengesini kurabilmesini hedeflemiştir. Onun sade yaşam, düzenli alışkanlıklar, oyun ve fiziksel etkinliklere yaptığı vurgu, modern eğitimde hâlâ güncelliğini koruyan ahlak merkezli bir pedagojik anlayışa işaret etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JOHN LOCKE’UN EĞİTİM ANLAYIŞININ MODERN EĞİTİMLE KARŞILAŞTIRILMASI

John Locke’un eğitim anlayışı, modern düşünce tarihinde yalnızca bir pedagojik yaklaşım değil; aynı zamanda insanın doğası, bilgi anlayışı ve toplumsal yaşamı üzerine geliştirdiği bütüncül bir felsefenin parçasıdır. Locke, 17. yüzyıl İngiltere’inde yaşadığı dönemin toplumsal ve entelektüel dönüşümlerine cevap vermek amacıyla eğitim üzerine yoğunlaşmış ve eğitimi bireyin hem toplumsal uyumunu hem de kişisel gelişimini teminat altına alan bir süreç olarak kavramsallaştırmıştır. Ona göre insan zihni doğuştan boş bir levhadır (tabula rasa) ve tüm bilgi, deneyim aracılığıyla edinilmektedir. Bu temel görüş, eğitim olgusunu yalnızca bilgilerin aktarıldığı bir süreç olmaktan çıkarıp, bireyin zihinsel, ahlaki ve kişilik gelişiminin inşa edildiği temel alan hâline getirmiştir (Kılınç, 2020, s. 55).

Locke’un eğitim anlayışının merkezinde, bireyin bütüncül gelişimine yapılan vurgu yer almaktadır. Ona göre eğitim, salt akademik bilgi aktarımına indirgenemez; bunun ötesinde bireyin ahlaki değerlerle donatılmasını, duygularının terbiye edilmesini ve iradesinin güçlendirilmesini de kapsar. Bu bağlamda Locke, eğitimi “insanın sahip olduğu potansiyelin en yüksek düzeyde geliştirilmesi” olarak tanımlar. Bu bakış açısı, günümüzde “yaşam boyu öğrenme” ya da “bireysel gelişim odaklı eğitim” gibi modern pedagojik kavramların öncüsü niteliğindedir (Gündüz, 2021, s. 72). Yani eğitim, insanı sadece bilgilendirmekle kalmaz; aynı zamanda onu olgunlaştırır, değerlerle donatır ve toplum içinde sorumluluk sahibi bir birey hâline getirir. Locke’un çocuk eğitimine ilişkin görüşleri de oldukça dikkat çekicidir. O, çocukların baskı ve zorlamayla değil, teşvik ve deneyim yoluyla eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Çocuğun iradesini kıran, onu pasifleştiren ve korkuya dayalı yöntemleri reddetmiş; bunun yerine sevgi ve anlayışla desteklenen bir eğitim ortamının daha kalıcı ve verimli sonuçlar doğuracağını ileri sürmüştür. Locke’a göre öğretmenin rolü, bilgiyi doğrudan aktaran bir otorite olmaktan çok, öğrencinin aklını geliştirmesine, karakterini biçimlendirmesine ve kendi

deneyimlerinden öğrenmesine imkân tanıyan bir rehberlik işlevi üstlenmektedir (Demircioğlu, 2015, s. 91).

Bu düşünceler, modern eğitim anlayışı ile doğrudan örtüşmektedir. Bugün eğitim bilimi, çocuğun aktif katılımını, öğrenme sürecinde kendi deneyimlerine dayanarak bilgi inşa etmesini ve bireysel farklılıkların gözetilmesini merkeze almaktadır. Locke'un 17. yüzyılda dile getirdiği bu görüşler, çağdaş pedagojik teorilerin temellerini hazırlamış görünmektedir. Özellikle yapılandırmacı yaklaşımların öne çıkardığı "öğrencinin öğrenme sürecinde özne olması" fikri, Locke'un deneyim ve gözleme dayalı öğrenme anlayışının modern yansımasıdır (Karaman, 2017, s. 64).

Locke'un eğitim anlayışını modern eğitimle karşılaştırırken dikkate alınması gereken bir diğer husus da ahlak eğitimine verdiği önemdir. Locke, eğitimin yalnızca zihinsel becerilerin geliştirilmesine değil; aynı zamanda bireyin ahlaki değerlerle yetiştirilmesine de hizmet etmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre eğitim, bireyin karakterini biçimlendirmeli, toplum içinde sorumluluk sahibi bir birey olmasını sağlamalıdır. Bu vurgu, günümüzde karakter eğitimi, değerler eğitimi ve etik eğitim gibi alanlarda karşılığını bulmaktadır. Modern eğitim, bireyin eleştirel düşünme, yaratıcılık ve problem çözme becerilerini geliştirmeyi hedeflerken, aynı zamanda toplumsal değerler ve etik ilkelerle donatılmasına da önem vermektedir (Balcı, 2019, s. 120). Locke'un üzerinde durduğu bir diğer nokta, eğitimin toplumsal yönüdür. Ona göre birey, eğitim aracılığıyla yalnızca kendi potansiyelini geliştirmekle kalmaz; aynı zamanda topluma uyum sağlar, ortak değerlere bağlanır ve toplumsal düzenin devamlılığına katkıda bulunur. Modern eğitim anlayışında da bireyin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir varlık olarak yetiştirilmesi gerektiği fikri hâkimdir. Demokrasi, insan hakları, eşitlik ve toplumsal sorumluluk gibi değerlerin eğitim yoluyla bireylere kazandırılması, Locke'un eğitime yüklediği toplumsal işlevin günümüzdeki devamıdır (Erdem, 2020, s. 88).

Öte yandan modern eğitim, Locke'un görüşlerini daha da genişleterek teknolojik gelişmeler, bilimsel ilerlemeler ve küreselleşmenin gerekliliklerini de içine alacak şekilde çeşitlenmiştir. Locke'un çağında eğitimin öncelikli

hedefi, bireyin ahlaklı, çalışkan ve topluma uyum sağlayan bir birey olarak yetişmesi iken; modern çağda eğitim, bireyi aynı zamanda bilgi toplumu ve küresel dünyanın ihtiyaçlarına hazırlayan çok yönlü bir araç hâline gelmiştir. Eleştirel düşünme, dijital okuryazarlık, yaratıcı problem çözme, girişimcilik ve inovasyon gibi kavramlar modern eğitimin vazgeçilmez parçalarıdır. Bu yönüyle modern eğitim, Locke'un temellerini attığı birey merkezli anlayışı daha ileriye taşıyarak genişletmiştir (Çiftçi, 2017, s. 134).

Locke'un düşünceleri ile modern eğitim arasında bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Locke'un eğitime yaklaşımı, dönemin toplumsal ve kültürel koşullarından etkilenmiş ve daha çok bireyin ahlaki ve entelektüel gelişimine odaklanmıştır. Oysa modern eğitim, bireyi sadece bilgi ve ahlak açısından değil; aynı zamanda sosyal, duygusal, estetik ve teknolojik açıdan da geliştirmeyi hedefler. Bu nedenle Locke'un görüşleri, modern eğitimin bazı alanlarında yetersiz kalabilmektedir. Bununla birlikte Locke'un deneyim, gözlem, bireysel gelişim ve özgürlük temelli eğitim anlayışı, modern eğitimin temel taşları arasında yer almaya devam etmektedir (Koç, 2021, s. 99).

Neticede John Locke'un eğitim anlayışı, modern eğitimin temel ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşen bir yapıya sahiptir. Locke'un bireyin doğuştan boş bir levha olduğu fikri, eğitimi insan gelişiminin merkezine yerleştirmiştir. Onun deneyim ve gözleme verdiği önem, bugün öğrenci merkezli eğitim anlayışının arka planında yer alan güçlü bir dayanak oluşturmaktadır. Ayrıca ahlak, özgürlük ve toplumsal sorumluluk vurguları, modern eğitimin değerler eğitimi boyutuyla doğrudan ilişkilidir. Farklılıklar ise modern eğitimin daha geniş kapsamlı bir bakış açısı geliştirmesinden kaynaklanmaktadır. Locke'un görüşleri bugün hâlâ pedagojik tartışmaların merkezinde yer almakta ve modern eğitim düşüncesine yön veren önemli bir miras olarak varlığını sürdürmektedir.

3.1 JOHN LOCKE'UN EĞİTİM ANLAYIŞININ GENEL İLKELERİ

John Locke'un eğitim anlayışı, modern eğitim düşüncesinin şekillenmesinde dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Locke, eğitimi yalnızca bilginin aktarımıyla sınırlı bir faaliyet olarak görmez; aksine

insanın zihinsel, ahlaki, bedensel ve toplumsal bütünlüğünü kapsayan bir gelişim süreci olarak ele alır (Locke, 1999). Onun felsefesinin merkezinde yer alan “tabula rasa” (boş levha) anlayışı, insan zihninin doğuştan hazır bilgilerle değil, deneyim yoluyla geliştiğini ifade eder. Locke’un bu yaklaşımı, eğitimi bireyin karakterini, zihnini ve davranışlarını şekillendiren bir süreç olarak tanımlamasına zemin hazırlamıştır (Locke, 1999, s. 53; Akyüz, 2020, s. 142).

Locke’un eğitim anlayışının en belirgin ilkelerinden biri, eğitimin mutlaka deneyime dayanması gerektiği görüşüdür. Ona göre bilgi, insan zihnine dışarıdan hazır hâlde verilmez; birey çevresiyle kurduğu etkileşimler aracılığıyla öğrenir (Demirel, 2012). Bu nedenle çocukların öğrenme süreçleri, yaşantılar üzerinden inşa edilmelidir. Bu yaklaşım, günümüzde eğitimde yapılandırmacı kuramın ve öğrenci merkezli anlayışların entelektüel zeminini oluşturur. Locke’un deneyime verdiği önem, eğitimi soyut bilgi aktarımından çıkarıp bireyin aktif katılımını esas alan bir süreç olarak yorumlamasına yol açmıştır (Demirel, 2012, s. 45; Karataş, 2019, s. 67). Bunun yanında Locke, eğitimin yalnızca aklın gelişimine hizmet etmediğini; aynı zamanda bireyin ahlaki değerlerle donatılması gerektiğini ileri sürer. Ona göre iyi bir eğitim, bireyi bilgili kıldığı kadar, erdemli ve sorumluluk sahibi de kılmalıdır. Çocuklara erken yaşlardan itibaren dürüstlük, adalet, ölçülülük ve çalışkanlık gibi değerlerin kazandırılması, bireyin hem kişisel hem de toplumsal yaşamda sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için zorunludur. Bu bakış açısı, modern eğitimde “karakter eğitimi” ve “değerler eğitimi” başlıkları altında sürdürülen uygulamalara öncülük etmiştir (Uzun, 2008, s. 87; Çiftçi, 2017, s. 61).

Locke’un eğitim felsefesinde önemli bir diğer ilke, özgürlük ve disiplin arasında kurulması gereken dengedir. Locke, çocuğun iradesini baskılayan ve cezalandırmaya dayalı otoriter yaklaşımları eleştirmiştir. Ona göre baskıcı bir eğitim, bireyin hem zihinsel gelişimini engeller hem de onu toplum içinde pasif ve özgüvensiz bir kişiliğe sürükler. Bunun yerine çocukların kendi kararlarını alabilecekleri, deneyimleriyle öğrenebilecekleri özgür bir ortam sunulmalı; fakat bu özgürlük, ölçülü bir disiplinle desteklenmelidir. Böylelikle birey hem özgürlüğün tadını alacak hem de toplumsal yaşamın gerektirdiği sorumluluk bilincini kazanacaktır. Bu yaklaşım, günümüzde demokratik eğitim anlayışının

felsefi temellerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Başaran, 1994, s. 118; Yıldırım, 2021, s. 54). Ayrıca Locke, eğitimin bireysel farklılıkları dikkate alması gerektiğini savunmuştur. Ona göre her birey aynı yöntemlerle eğitilemez; çocukların mizaçları, ilgi alanları ve yetenekleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla eğitim programları ve öğretim yöntemleri, bireysel farklılıklara göre uyarlanmalıdır. Bu anlayış, günümüzde hem özel eğitimin hem de farklılaştırılmış öğretim yöntemlerinin felsefi arka planını oluşturmaktadır (Gutek, 2001, s. 104; Kaya, 2018, s. 212).

Locke'un eğitim anlayışında dikkat çeken bir başka boyut, bedensel sağlığa verilen önemdir. Ona göre güçlü bir zihin ancak sağlıklı bir beden üzerinde yükselebilir. Bu sebeple çocukların küçük yaştan itibaren sağlıklı beslenmeye, temizliğe ve düzenli fiziksel etkinliklere alıştırılması gerektiğini belirtir. Locke, zihinsel gelişim ile bedensel sağlığın birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini savunarak eğitimin kapsamını genişletmiştir (Locke, 1999, s. 89; Yılmaz, 2021, s. 101). Öte yandan Locke, eğitimin pratik bilgiye yönelmesi gerektiğinin de altını çizer. Ona göre eğitim, bireylere yaşamda karşılaşacakları gerçek durumlara uygun beceriler kazandırmalıdır. Çocukların yalnızca klasik metinlerle, Latince ya da soyut bilgilerle donatılması yeterli değildir. Bunun yanında günlük hayatta işlerine yarayacak bilgi ve becerilerin kazandırılması da son derece önemlidir. Locke'un bu yaklaşımı, günümüz eğitiminde uygulamalı dersler, mesleki eğitim ve yaşam becerileri öğretimi gibi alanlarda karşılığını bulmuştur (Uzun, 2008, s. 143; Karataş, 2020, s. 85). Sonuç itibarıyla Locke, eğitimi hayat boyu süren bir süreç olarak tanımlar. Ona göre birey yalnızca çocukluk ve gençlik dönemlerinde değil, yaşamının her evresinde deneyimlerden öğrenmeye devam eder. Eğitim, bireyin yaşamı boyunca sürdürmesi gereken bir kendini geliştirme yolculuğudur. Bu görüş, modern çağda "yaşam boyu öğrenme" kavramı ile kurumsallaşmış ve eğitimin hayatın her döneminde geçerli bir ihtiyaç olduğu kabul edilmiştir (Başaran, 1994, s. 121; Aksoy, 2019, s. 72).

3.1.1 Tabula Rasa ve Deneyim Temelli Eğitim

John Locke'un eğitim felsefesi, modern düşünce tarihinde yalnızca pedagojik bir yaklaşım değil, aynı zamanda insanın doğası ve bilgi anlayışına

dair köklü bir paradigma değişimini ifade eder. Locke, insan zihnini doğuştan “boş bir levha” (tabula rasa) olarak görmüş ve bilginin kaynağını doğuştan getirilen idealar yerine deneyimlere dayandırmıştır. Bu anlayış, eğitimi bireyin gelişiminde merkezi bir konuma oturtmuş; insanın aklını, karakterini ve toplumsal yönelimlerini şekillendiren en temel süreç olarak değerlendirilmesini sağlamıştır (Arslan, 2014, s. 215; Yıldırım, 2017, s. 120). Locke’un tabula rasa görüşü, eğitim anlayışının çekirdeğini oluşturur. Ona göre birey, hazır bilgilerle donanmış olarak dünyaya gelmez; tüm kavramlar, alışkanlıklar ve değerler, yaşamın erken dönemlerinden itibaren karşılaşılan deneyimlerle biçimlenir. Bu sebeple eğitim, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda kişiliğin ve ahlaki karakterin inşasıdır. Eğitim ortamında verilen her deneyim, çocuğun zihninde bir iz bırakmakta ve bu izler zamanla bireyin kimliğini oluşturmaktadır (Çınar, 2006, s. 84; Çiftçi, 2017, s. 70). Deneyim temelli eğitim anlayışı, Locke’un pedagojik yaklaşımının en güçlü yönlerinden biridir. O, soyut ve ezberci öğretim yöntemlerinin kalıcı olmadığını, bilginin uygulama ve yaşantılarla içselleştirildiğinde bireyin zihninde kalıcı hâle geldiğini savunmuştur (Topçu, 1985, s. 129; Karataş, 2019, s. 68). Çocukların öğrenme süreçlerinde gözlem, deneme-yanılma ve uygulama yoluyla edindikleri bilgilerin, salt teorik öğretilerden çok daha etkili olduğuna dikkat çekmiştir. Bu yaklaşım, günümüz eğitiminde öğrenci merkezli öğrenme ve etkin katılım ilkelerinin tarihsel öncüsü niteliğindedir. Locke’un deneyim vurgusu yalnızca bilgiyle sınırlı değildir; ahlaki gelişim de deneyimler aracılığıyla kazanılır. Ona göre dürüstlük, ölçülülük ve adalet gibi erdemler, bireye soyut nasihatlerle kazandırılmaz. “Çocuğun doğru davranışı yaşayarak öğrenmesi, yanlışın sonuçlarını deneyimlemesi ve erdemin faydasını görmesi gerekir” (Demircioğlu, 2015, s. 93) anlayışı, Locke’un ahlak eğitimine yaklaşımını özetler. Böylece ahlaki değerler dışsal bir baskı yoluyla değil, içselleştirilmiş deneyimlerle bireyin kişiliğinin ayrılmaz bir parçası hâline gelir (Ülken, 1946, s. 112).

Locke’un eğitim anlayışında çocuklara yönelik otoriter ve baskıcı tutumlara karşı açık bir eleştiri vardır. Çocuğun iradesini kıran ceza yöntemlerinin, onun zihinsel ve ahlaki gelişimini olumsuz etkileyeceğini

belirtir. Bunun yerine çocuklara özgürlük alanı tanınmalı, deneyimleri aracılığıyla öğrenmeleri sağlanmalı ve bu süreç ölçülü bir disiplinle desteklenmelidir (Kafadar, 2009, s. 64). Locke'un özgürlük ile disiplin arasında kurduğu bu denge, çağdaş eğitim biliminde demokratik eğitim anlayışının ilk felsefi temellerinden biri olarak kabul edilmektedir (Yıldız, 2016, s. 141). Ayrıca Locke, eğitimin bireysel farklılıklara göre düzenlenmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Ona göre her çocuk aynı yöntemlerle eğitilemez; mizacı, ilgisi ve yetenekleri doğrultusunda farklı yaklaşımlar izlenmelidir. Bu görüş, modern dönemde özel eğitim ve farklılaştırılmış öğretim uygulamalarının kuramsal arka planını oluşturan önemli bir düşüncedir (Arslanoğlu, 2011, s. 97; Kaya, 2018, s. 220). Önemli bir diğer boyut, Locke'un eğitimi yalnızca zihinsel değil, aynı zamanda bedensel gelişimle de ilişkilendirmesidir. Ona göre “sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” (Çelik, 2010, s. 141); çocukların zihinsel eğitimleri, bedensel sağlıkları ile birlikte düşünülmelidir. Beslenme, spor, temizlik ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarının küçük yaşlardan itibaren kazandırılması gerektiğini vurgulaması, onun eğitim anlayışında bedensel boyutun önemini açıkça ortaya koyar (Yılmaz, 2021, s. 103).

Locke'un tabula rasa görüşü, eğitimde bireyin “yaşam boyu öğrenen bir varlık” olarak görülmesinin de temelini atmıştır. Ona göre insanın öğrenme süreci, çocukluk ve gençlik yıllarıyla sınırlı değildir; birey hayatı boyunca deneyimlerden öğrenmeye devam eder (Ergün, 1995, s. 55). Bu düşünce, modern eğitimde “yaşam boyu öğrenme” anlayışının erken bir biçimi olarak kabul edilebilir (Aksoy, 2019, s. 72). Bu bağlamda Locke, eğitimi bireyin tüm yönlerini biçimlendiren temel bir unsur hâline getirmiştir. Deneyim temelli eğitim anlayışı, öğrenmenin yalnızca zihinsel değil, aynı zamanda ahlaki, toplumsal ve bedensel boyutlarını da kapsaması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, modern eğitimdeki öğrenci merkezli yöntemlerin, değerler eğitiminin ve yaşam boyu öğrenme anlayışının öncüsü olarak okunabilir. Özellikle yerli eğitim düşünürlerinin de vurguladığı gibi (Ülken, 1946; Topçu, 1985; Ergün, 1995), eğitimin en güçlü yönü bireyin doğuştan getirdiği potansiyeli deneyimlerle işleyerek onu olgunlaştırmasıdır. Bu açıdan Locke'un

görüşleri yalnızca Batı düşüncesi için değil, Türk eğitim tarihi açısından da önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

3.1.2 Ahlak ve Karakter Eğitiminin Önceliği

John Locke'un eğitim felsefesinin en önemli yönlerinden biri, ahlak ve karakter eğitime verdiği önceliklidir. Locke'a göre birey, bilgiyle donatılmış olsa dahi, eğer doğru bir ahlaki yönelim ve sağlam bir karakter inşa edememişse toplum için faydalı bir insan olamayacaktır. Onun eğitim anlayışında, aklın geliştirilmesi kadar, hatta kimi zaman ondan da önce, karakterin biçimlendirilmesi ve erdemli bir yaşamın temellerinin atılması yer almaktadır. Bu nedenle Locke, eğitimin asıl amacını yalnızca bilgi yüklemek değil; iyi, dürüst, ölçülü ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek olarak görmüştür (Yıldırım, 2019, s. 156; Aytaç, 2013, s. 145). Locke'un ahlak anlayışında en dikkat çekici nokta, soyut öğütlerin veya katı kuralların tek başına yeterli olmadığıdır. Çocuklara sürekli nasihat etmek onları ahlaklı kılmaz; asıl önemli olan, doğru davranışların deneyimlenmesi ve bu davranışların sonuçlarının görülmesidir. Ona göre erdem, ancak yaşantılar aracılığıyla içselleştirilebilir. Örneğin, dürüstlüğün değerini bilmek için çocuk, dürüst bir davranışın getirdiği güveni, saygıyı ve toplumsal kabulü yaşamalıdır. Bu düşünce, günümüz eğitim bilminde “yaşantısal değerler eğitimi” olarak bilinen yaklaşımın felsefi arka planını oluşturur (Çiftçi, 2017, s. 63).

Locke'un karakter eğitime verdiği önem, dönemin Avrupa eğitim anlayışıyla karşılaştırıldığında dikkat çekicidir. 17. yüzyılda hâkim olan eğitim sistemi, büyük ölçüde klasik dillerin ve dogmatik bilgilerin ezberletilmesine dayanıyordu. Locke ise bu yaklaşımı eleştirerek, eğitimin amacının “iyi bir insan” yetiştirmek olduğunu vurgulamıştır. Ona göre erdemsiz bir bilgelik, toplum için tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle ahlaki eğitimin bilgisel eğitimden önce gelmesi gerektiğini ısrarla savunmuştur (Arslan, 2011, s. 66; Karataş, 2020, s. 75). Locke'un bu görüşleri günümüz eğitim sistemi açısından da oldukça günceldir. Türkiye’de uzun yıllar boyunca eğitim, daha çok akademik bilgiye odaklanan bir yapıya sahip olmuş, değerler ve karakter eğitimi ikinci planda kalmıştır. Ancak son yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan “değerler eğitimi” projeleriyle birlikte bu kavramların

öne çıktığı görülmektedir (MEB, 2018). Bu dönüşüm, Locke'un yüzyıllar önce dile getirdiği görüşlerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak yine de uygulamada çoğu zaman bilgi aktarımının öne geçtiği, karakter eğitime yönelik programların yüzeysel kaldığı gözlemlenmektedir (Yılmaz, 2018, s. 73).

Locke'un ahlak eğitimi anlayışında özgürlük ve disiplinin birlikte bulunması gerektiği özellikle vurgulanmalıdır. Çocuk, baskıcı bir otorite altında ahlaklı olmaya zorlanmamalıdır; çünkü bu durum içselleştirilmiş bir erdem oluşturmaz, sadece dışsal otoriteye itaat eden bireyler yetiştirir. Öte yandan tamamen özgür bırakılmış bir çocuğun da toplumsal değerleri öğrenmesi zordur. Locke bu dengeyi, özgürlüğün rehberlikle desteklenmesi ve disiplinin ölçülü biçimde uygulanmasıyla kurar. Ona göre ölçüsüz özgürlük bireyi bencilleştirir, ölçüsüz disiplin ise pasifleştirir. Eğitim bu ikisinin arasındaki dengeli bir çizgide yürümelidir (Kafadar, 2009, s. 73; Demircioğlu, 2015, s. 95).

Ahlak ve karakter eğitime verilen bu öncelik, Locke'un eğitim anlayışını yalnızca pedagojik bir yaklaşım olmaktan çıkarıp toplumsal bir proje hâline getirmiştir. Çünkü erdemli bireylerin yetişmesi, sadece onların kendi hayatlarını düzenlemeleriyle ilgili değildir; aynı zamanda toplumun bütünlüğünü ve düzenini de koruyan bir faktördür. Bu bakış açısı, modern dönemde sıkça vurgulanan "eğitimin toplumsal işlevi" kavramının erken bir ifadesi olarak görülebilir (Özdemir, 2018, s. 65). Netice itibarıyla Locke'un ahlak ve karakter eğitime verdiği öncelik, bugün için de dikkate değer bir pedagojik ilkedir. Onun bu yaklaşımı, bilgi aktarımını tek başına yeterli görmeyip, bireyin toplumsal değerler ve erdemlerle donatılmasını esas alması bakımından çağdaş eğitim tartışmalarına ışık tutmaktadır. Ancak Locke'un ahlak eğitimi daha çok bireysel deneyimlere dayandırması, modern toplumlarda büyük ölçekli eğitim sistemlerinde uygulanabilirlik açısından sınırlılıklar taşımaktadır. Buna rağmen Türkiye'de özellikle değerler eğitiminin son yıllarda artan önemi düşünüldüğünde, Locke'un düşünceleri hem teorik hem de pratik anlamda güncelliğini korumaktadır. Dolayısıyla onun

ahlak ve karakter eğitimine verdiği öncelik, modern eğitim sistemleri için yol gösterici olmaya devam etmektedir.

3.1.3 Özgürlük ve Disiplin Dengesi

John Locke'un eğitim felsefesinin en önemli boyutlarından biri, çocuk yetiştirmede özgürlük ve disiplin arasında kurulması gereken dengedir. Locke'a göre çocuk, doğası gereği öğrenmeye açık ve meraklı bir varlıktır. Ancak bu merak ve öğrenme isteği, doğru yönlendirilmezse faydasız bir dağınıklığa dönüşebilir. Aynı şekilde aşırı disiplin, çocuğun yaratıcı yönünü köreltir ve özgüvenini zedeler. Dolayısıyla Locke, eğitimin ne tamamen serbest bırakmaya ne de katı bir baskıya indirgenmemesi gerektiğini savunur. Onun pedagojik yaklaşımında asıl mesele, çocuğun kendi deneyimlerinden öğrenmesine izin verirken, aynı zamanda gerekli ölçüde disiplinle sınırların çizilmesidir (Locke, 1999, s. 61). Locke'un bu görüşü, dönemin eğitim anlayışıyla önemli bir zıtlık taşır. 17. yüzyılda hâkim olan eğitim modeli, daha çok otoriter ve ceza odaklı bir yapıya sahipti. Çocukların söz dinlemeleri için baskı altına alınması ve korkutucu yöntemlerle eğitilmeleri olağan bir durumdu. Locke ise bunun yanlış olduğunu, böylesi bir yaklaşımın çocukların iradesini kırdığını ve onları pasifleştirdiğini ileri sürmüştür. Ona göre eğitimde gerçek başarı, bireyin kendi isteğiyle öğrenmeye yönelmesi ve disiplinin içselleştirilmesiyle mümkündür (Aytaç, 2013, s. 152; Yıldırım, 2019, s. 156). Burada Locke'un yaklaşımında önemli bir incelik göze çarpar: O, disiplini tamamen reddetmez, aksine onun gerekliliğini vurgular; ancak disiplinin yöntemi konusunda farklı bir yol önerir. Disiplinin kaynağı korku değil, sevgi ve saygı olmalıdır. Çocuk, davranışlarının sonuçlarını görmeli ve kendi tercihleri üzerinden doğruyu seçmeye yönlendirilmelidir. Böylece dışsal baskıyla değil, içsel ikna ile eğitilmiş olur. Bu yönüyle Locke, eğitimi yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda irade terbiyesi olarak görür (Karataş, 2020, s. 77). Özgürlük ve disiplin dengesinin sağlanması, sadece pedagojik değil, aynı zamanda toplumsal bir meseledir. Çünkü Locke'a göre özgür bireyler yetiştirmeden özgür bir toplum inşa edilemez. Ancak sınırsız özgürlük de bireyi toplumsal kurallardan koparır. Dolayısıyla eğitim, bireyi hem özgür düşünebilen hem de toplumsal düzeni gözetebilen bir kimlikte yetiştirmelidir.

Bu bakış açısı, modern eğitimde sıkça tartışılan “demokratik eğitim” anlayışının felsefi temellerinden birini oluşturur (Kafadar, 2009, s. 81; Çiftçi, 2017, s. 65).

Günümüz Türkiye’inde bu mesele hâlâ günceldir. Eğitim politikalarında sıkça dile getirilen “özgür bireyler yetiştirmek” hedefi ile “disiplinli bir eğitim ortamı” beklentisi çoğu zaman karşı karşıya gelmektedir. Özellikle sınav merkezli sistemlerde disiplin, daha çok kuralların katı bir şekilde uygulanmasıyla özdeşleşirken; özgürlük vurgusu geri planda kalmaktadır. Locke’un önerdiği denge, bu ikilemin aşılması için önemli bir ilham kaynağıdır. Çocuğa ne ölçüsüz bir özgürlük tanınmalı ne de katı kurallarla baskı altına alınmalıdır. Bunun yerine eğitim ortamı, çocuğun özgür düşünmesini ve üretkenliğini teşvik ederken, aynı zamanda sorumluluklarını öğrenmesine de zemin hazırlamalıdır (Çınar, 2006, s. 96; Demircioğlu, 2015, s. 93). Locke’un bu yaklaşımı, aynı zamanda öğretmen-öğrenci ilişkisini de yeniden tanımlar. Öğretmen, yalnızca kurallar koyan ve otorite figürü olarak davranan bir kişi değil, çocuğun özgürlüğünü doğru yönlendiren bir rehberdir. Bu, öğretmene ağır bir sorumluluk yükler; çünkü aşırı otoriterlik öğrenciyi pasifleştirecek, aşırı serbestlik ise öğrenciyi disiplinsizleştirecektir. Dolayısıyla öğretmen, bu iki uç arasında denge kurmak zorundadır. Bugün öğretmen yetiştirme programlarında üzerinde durulan “rehberlik” rolü, Locke’un bu görüşleriyle örtüşmektedir (Yılmaz, 2018, s. 73).

Locke’un özgürlük ve disiplin dengesine dair yaklaşımı, yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda felsefi ve toplumsal açıdan da önemlidir. Onun bu görüşü, çocuğu hem özgür bir birey hem de toplumsal kuralları içselleştiren bir vatandaş olarak yetiştirme hedefiyle örtüşmektedir. Ancak Locke’un önerilerinin uygulamaya geçirilmesi kolay değildir; çünkü her eğitim sistemi kendi toplumsal ve kültürel koşullarına göre şekillenir. Türkiye özelinde bakıldığında, sınav merkezli yapı ve kalabalık sınıflar bu dengeyi kurmayı zorlaştırmaktadır. Yine de Locke’un bu ilkesi, günümüz eğitim anlayışına yol gösterici olabilecek niteliktedir. Eğitim sisteminin asıl hedefi, bireyi özgürlük ve sorumluluk bilinciyle donatarak, hem kendi potansiyelini gerçekleştirebilen hem de toplumla uyumlu bireyler yetiştirmek olmalıdır.

3.2 ÖĞRETMENİN VE EBEVEYNİN ROLÜ

John Locke'un eğitim felsefesinin en temel taşlarından biri, bireyin gelişiminde öğretmen ve ebeveynin oynadığı kritik roldür. Locke'a göre insan zihni doğuştan boş bir levhadır (tabula rasa) ve bu levhaya işlenecek olan bilgi, değerler ve alışkanlıklar büyük ölçüde öğretmen ve ebeveynin yönlendirdiği deneyimler aracılığıyla kazanılır. Dolayısıyla çocuk eğitimi, yalnızca okulda geçen bir süreç değil; aile ortamında başlayıp öğretmenlerin rehberliğiyle biçimlenen bütüncül bir yolculuktur (Locke, 1999, s. 67). Locke, özellikle ebeveynlerin çocuk eğitiminde üstlendiği role ayrı bir önem atfeder. Ona göre çocuğun karakterinin ilk biçimlendiği yer aile ortamıdır. Ebeveyn, yalnızca biyolojik bir bakıcı değil; aynı zamanda çocuğun ilk öğretmeni, rehberi ve ahlaki gelişiminin en güçlü yönlendiricisidir. Çocuğa sürekli nasihat vermek yerine, ebeveynin kendi davranışlarıyla örnek olması gerektiğini vurgular. Bir çocuğun dürüstlüğü öğrenmesi için, ebeveynlerinin günlük yaşamda dürüst davranışlar sergilemesi şarttır. Bu bakış açısı, eğitimi bir "sözler bütünü" olmaktan çıkarıp, bir "yaşam tarzı aktarımı"na dönüştürmektedir (Gündoğan, 2015, s. 211). Öğretmen ise Locke'un eğitim modelinde ikinci aşamanın temsilcisidir. Çocuğun zihninde açılan ilk yolları ebeveyn belirlerken, öğretmen bu yolları genişletir, derinleştirir ve sistematik bir hale getirir. Locke, öğretmeni "bilgi aktarıcı" bir figürden çok, öğrencinin merakını canlı tutan, onu doğru yönlendiren bir rehber olarak tanımlar. Öğrencinin öğrenmeye karşı istekli olması, öğretmenin yaklaşımına bağlıdır. Eğer öğretmen sadece kuru bir bilgi aktarımıyla yetinirse, öğrenci eğitimden soğur; fakat öğretmen öğrenciyi düşünmeye, sorgulamaya ve kendi deneyimlerinden öğrenmeye teşvik ederse, eğitim süreci gerçek amacına ulaşır (Aytaç, 2013, s. 154; Karataş, 2020, s. 74).

Ebeveyn ve öğretmenin rolleri arasındaki bu bütünlük, Locke'un eğitim anlayışında birbirinden kopmaz bir zincir oluşturur. Çocuk ailede temelleri atılan değerleri öğrenir; okulda ise bu değerler bilgiyle bütünleşir. Bu nedenle eğitim yalnızca okulun görevi değildir; ebeveynin ilgisizliği ya da yanlış yaklaşımı, öğretmenin çabalarını boşa çıkarabilir. Benzer şekilde, öğretmenin ilgisizliği ya da baskıcı tutumu, ailede verilen doğru eğitimin etkisini azaltabilir. Locke'un bu görüşü, günümüz pedagojisinde sıkça dile getirilen

“eğitimde aile-öğretmen işbirliği” kavramının tarihsel öncüsü sayılabilir (Çiftçi, 2017, s. 65). Locke’un bu yaklaşımına güncel bir pencereden baktığımızda, ebeveynin ve öğretmenin rollerinin çoğu zaman birbirine kaydığını görmekteyiz. Özellikle dijitalleşmenin arttığı günümüzde, ebeveynler çocukların eğitimine yalnızca ahlaki değil, bilişsel açıdan da destek olmak durumundadır. Çocuğun teknolojiyi doğru kullanabilmesi, bilgi kirliliğinden korunabilmesi ve sağlıklı bir sosyal kimlik geliştirebilmesi için hem ebeveyn hem de öğretmen aktif birer rehberlik üstlenmelidir. Bu noktada Alkayış’ın (2018) “felsefî antropoloji ve eğitim” bağlamındaki çalışmaları, bireyin eğitiminin sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal sorumlulukla ilişkili olduğunu vurgulaması açısından Locke’un görüşlerini tamamlar niteliktedir (Alkayış, 2018, s. 142).

Türkiye bağlamında düşünüldüğünde ise, ebeveyn ve öğretmen rollerinin çoğu zaman sınav başarısı üzerinden şekillendiğini görmekteyiz. Aileler çoğunlukla çocuklarından yüksek akademik başarı beklemekte; öğretmenler de bu beklentiyi karşılamak üzere daha çok bilgi aktarıcı bir rol üstlenmektedir. Oysa Locke’un felsefesi, eğitimin asıl hedefinin bireyin ahlaki ve karakter gelişimini sağlamak olduğunu hatırlatır. Sadece akademik başarıya odaklanan bir eğitim, karakter inşasını ihmal ettiği için uzun vadede toplumsal bütünlüğü ve bireysel olgunluğu zayıflatabilir (Yıldız, 2016, s. 141). Locke’un öğretmen ve ebeveyn rollerine ilişkin yaklaşımı eleştirel bir gözle değerlendirildiğinde, önemli bazı sınırlılıklar da dikkat çekmektedir. Öncelikle Locke, öğretmen ve ebeveyni eğitimin neredeyse mutlak belirleyicileri olarak görürken, bireyin doğuştan getirdiği eğilimleri ve mizacını ikinci plana atar. Günümüzde gelişim psikolojisi, kalıtsal özelliklerin de kişilik gelişiminde belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Bu bağlamda Locke’un görüşleri, eğitimi biraz fazla “çevre merkezli” yorumlamakla eleştirilebilir. Bununla birlikte, onun öğretmen ve ebeveyn arasındaki işbirliğine yaptığı güçlü vurgu, çağdaş pedagojide hâlâ geçerli bir ilke olarak değerini korumaktadır. Locke’un öğretmen ve ebeveyn rollerine dair yaklaşımı, eğitimin yalnızca bir okul etkinliği olmadığını, hayatın her alanına yayılan bir süreç olduğunu hatırlatmaktadır. Aile, bireyin karakterini yoğuran ilkokul; öğretmen ise bu

süreci derinleştiren rehberdir. Çocuğun hem özgür hem de disiplinli, hem bilgili hem de erdemli bir birey olabilmesi için bu iki rolün uyum içinde işlemesi gerekir. Günümüzde Türkiye'nin sınav odaklı eğitim yapısı bu dengeyi bozmakta, ebeveyn ve öğretmenin asli görevlerini gölgelemektedir. Locke'un önerileri, bu noktada yol gösterici bir ilke niteliği taşımaktadır. Eğitim politikalarında aile katılımının güçlendirilmesi ve öğretmenin yalnızca bilgi aktarıcı değil rehberlik edici kimliğinin öne çıkarılması, Locke'un bu görüşlerinin çağdaş yansımaları olabilir.

3.2.1 John Locke'a Göre Öğretmenin İşlevi

John Locke'un eğitim felsefesinin en temel taşlarından biri, bireyin gelişiminde öğretmen ve ebeveynin oynadığı kritik roldür. Locke'a göre insan zihni doğuştan boş bir levhadır (tabula rasa) ve bu levhaya işlenecek olan bilgi, değerler ve alışkanlıklar büyük ölçüde öğretmen ve ebeveynin yönlendirdiği deneyimler aracılığıyla kazanılır. Dolayısıyla çocuk eğitimi, yalnızca okulda geçen bir süreç değil; aile ortamında başlayıp öğretmenlerin rehberliğiyle biçimlenen bütüncül bir yolculuktur (Locke, 1999, s. 72). Locke'un öğretmene biçtiği işlev, dönemin hâkim eğitim anlayışına kıyasla oldukça ilericidir. 17. yüzyıl Avrupa'sında öğretmen çoğunlukla katı kurallar koyan, disiplin uygulayan ve bilgiyi ezberleten bir otorite figürüydü. Locke ise bunun yerine öğretmenin, öğrencinin merakını canlı tutan, onu hayata hazırlayan ve karakterini geliştiren bir rehber olması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda öğretmen, yalnızca bilgi veren değil; aynı zamanda eğitimi "insanı insan yapan değerlerin kazandırıldığı" bir süreç haline getiren anahtar konumdadır (Arslan, 2018, s. 29). Locke, öğretmenin temel görevlerinden birinin öğrenme sevgisi aşlamak olduğunu söyler. Ona göre bilgi ezberletilebilir; fakat öğrenmeye duyulan ilgi ve istek zorla kazandırılmaz. Öğretmen, öğrencinin doğal merakını öldürmemeli; aksine bu merakı sürekli beslemelidir. Çocuğa öğretilen şey, onun yaşamında anlamlı olmalı ve hayatla bağ kurmalıdır. Öğretmen, öğrencinin zihninde bilginin faydasını gösterebilirse, çocuk öğrenmeyi kendi arzusu ile sürdürecektir (Karataş, 2020, s. 75). Öğretmenin işlevi yalnızca bilişsel gelişimle sınırlı değildir. Locke'a göre öğretmen, aynı zamanda çocuğun ahlaki terbiyesinde de önemli bir rol üstlenir. Çocukların yalnızca

bilgili değil, aynı zamanda erdemli bireyler olması gerekir. Bu sebeple öğretmen, davranışlarıyla örnek olmalı ve öğrenciler için ahlaki bir model teşkil etmelidir. Locke'un "örnek olma" ilkesine yaptığı vurgu özellikle dikkat çekicidir; çünkü ona göre nasihatler geçici olabilir, fakat öğretmenin tutarlı davranışları öğrencinin karakterinde kalıcı etkiler bırakır (Yıldırım, 2019, s. 162). Locke, öğretmenin işlevini tanımlarken disiplin anlayışını da yeniden yorumlar. Dönemin sert ve cezalandırıcı yöntemlerini eleştirerek, öğretmenin öğrenciyi korkutarak değil ikna ederek yönlendirmesi gerektiğini savunur. Yanlış davranışların sürekli cezalandırılması yerine, doğru davranışların faydasının gösterilmesi ve olumlu örneklerle pekiştirilmesi öğretmenin asli görevidir. Locke'un bu yaklaşımı, modern pedagojide "pozitif disiplin" ve "demokratik sınıf yönetimi" kavramlarının tarihsel öncüsü olarak kabul edilmektedir (Kocabaş, 2016, s. 43).

Günümüzde öğretmenin işlevine dair tartışmalara bakıldığında, Locke'un görüşlerinin hâlâ güncelliğini koruduğu görülmektedir. Modern eğitim anlayışında öğretmen, yalnızca müfredatı aktaran kişi değil; öğrencinin rehberi, yönlendiricisi ve gelişim sürecini destekleyicisidir. Bu bakımdan Locke'un görüşleri, çağdaş öğretmen yetiştirme programlarının kuramsal dayanaklarından biri olarak değerlendirilebilir. Nitekim Alkayış (2018), öğretmenin yalnızca bireysel gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal barışı ve insani değerleri desteklemesi gerektiğini vurgular; bu ise Locke'un öğretmeni "erdemli birey yetiştirici" olarak tanımlamasıyla örtüşmektedir (Alkayış, 2018, s. 149). Türkiye'de ise öğretmenlerin işlevi çoğu zaman sınav başarısı üzerinden ölçülmektedir. Bu durum, öğretmeni Locke'un önerdiği rehberlik rolünden uzaklaştırmakta ve bilgi aktarıcı konumuna hapsedmektedir. Ancak özellikle son yıllarda öğretmenlerin rehberlik, değer kazandırma ve öğrencinin sosyal becerilerini geliştirme yönündeki işlevlerinin daha fazla tartışılmaya başlanması, Locke'un görüşlerinin günümüze yansıyan önemini ortaya koymaktadır. Locke'un öğretmenin işlevine dair yaklaşımı, yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda felsefi bir çerçeve de sunmaktadır. Ona göre öğretmen, çocuğun aklını besleyen, ahlakını şekillendiren ve özgür bir birey olmasına yardımcı olan çok boyutlu bir figürdür. Bugün öğretmen yetiştirme politikaları,

hâlâ Locke'un belirttiği temel ilkelerle örtüşmektedir: rehberlik, merak uyandırma, değer kazandırma ve öğrenciyi hayata hazırlama. Türkiye'de öğretmenliğin bu çok boyutlu işlevi tam anlamıyla hayata geçirilememiş olsa da, Locke'un yaklaşımı bu yönde güçlü bir ilham kaynağıdır.

3.2.2 Aile ve Ebeveynin Eğitsel Rolü

John Locke'un eğitim anlayışında ailenin ve ebeveynin rolü, eğitimin başlangıç noktasıdır. Zira Locke, insan zihnini doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olarak kabul eder ve bu levhaya işlenen ilk izlerin aile tarafından şekillendirildiğini vurgular. Çocuğun erken yaşlarda kazandığı deneyimler, ileriki yaşamında onun karakterini ve toplumsal uyumunu belirler. Bu nedenle Locke, aileyi yalnızca biyolojik bir kurum değil, eğitimin ve ahlakın ilk ve en güçlü kaynağı olarak görmüştür (Locke, 1999, s. 45). Locke'un yaklaşımı günümüz eğitim bilimleriyle karşılaştırıldığında oldukça dikkat çekicidir. Modern pedagojide de çocuğun gelişiminde aile faktörünün önemi sıkça vurgulanmakta, özellikle erken çocukluk döneminde ebeveynin rehberliğinin kalıcı etkiler bıraktığı kabul edilmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalar, aile desteğiyle büyüyen çocukların hem okul başarısında hem de sosyal ilişkilerinde daha sağlıklı bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır (Çelik, 2015, s. 92).

Aile yalnızca ahlaki değerlerin aktarıldığı bir yer değil, aynı zamanda çocuğun ilk disiplin ortamıdır. Locke, disiplinin cezayla değil, rehberlikle verilmesi gerektiğini savunur. Çocuğun hatalı davranışlarını sürekli cezalandırmak yerine, ebeveynlerin davranışların doğal sonuçlarını görmelerine fırsat tanınması gerektiğini belirtir. Bu yaklaşım günümüzde "pozitif disiplin" olarak tanımlanan yöntemlere çok benzemektedir. Örneğin, bir çocuğun eşyasını düzensiz bırakmasının sonucu, o eşyayı bulmakta zorlanmasıdır; ebeveyn bunu gösterebildiğinde, çocuk düzen alışkanlığını zorla değil, deneyimle öğrenir (Koç, 2017, s. 64).

Aile-öğretmen işbirliği Locke'un doğrudan dile getirdiği bir kavram olmasa da, onun aile ve öğretmenin rollerini birlikte ele alışı bu anlayışa kapı aralamaktadır. Locke'a göre ebeveyn, çocuğun karakterini ve ahlakını

şekillendiren ilk otoritedir; öğretmen ise bu süreci genişleten ve bilgiyle zenginleştiren kişidir. Eğer bu iki aktör uyum içinde hareket ederse, çocuğun gelişimi dengeli olur; fakat biri eksik kaldığında diğerrinin çabası yeterli olmaz. Bu bakış, günümüzde Türk eğitim sisteminde “veli katılımı” politikalarıyla benzerlik göstermektedir (Aydoğan, 2019, s. 55).

Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütölen pek çok uygulama da Locke’un bu görüşlerini dolaylı biçimde destekler niteliktedir. Örneğin “Veli Katılımı Projeleri” kapsamında, ailelerin çocuklarının eğitime aktif katılımı teşvik edilmekte; veli toplantıları, aile seminerleri ve rehberlik faaliyetleri yoluyla ebeveynlerin eğitim sürecine dahil olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Benzer şekilde, okul öncesi dönemde uygulanan “Aile Eğitim Programları” da ebeveynlerin çocuk gelişimi konusunda bilinçlenmesini amaçlamaktadır. Bu uygulamalar, Locke’un aileyi eğitimin temel kaynağı olarak görmesiyle büyük ölçüde örtüşmektedir (Demirtaş & Güneş, 2014, s. 61). Bununla birlikte, günümüz Türkiye’sinde aile–öğretmen işbirliğinin uygulamada yeterince güçlü olmadığı da bir gerçektir. Çoğu zaman veli toplantıları yalnızca öğrencinin not durumunu öğrenmeye indirgenmekte, ailelerin eğitime katılımı formalite seviyesinde kalmaktadır. Locke’un işaret ettiği gibi, aile eğitimin asli sorumlularındandır; ancak günümüzde bu sorumluluk çoğu kez yalnızca okulun üzerine bırakılmaktadır. Bu durum, çocukta bütöncöl bir gelişimin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla Locke’un vurguladığı ebeveyn rolü, bugün için hâlâ güncel bir sorun alanına işaret etmektedir. Locke’un aileye yüklediğı eğitsel rol, modern eğitimin temellerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Aile, bireyin zihninde ilk izlerin işlendiğı kurum olduğı için, ebeveynlerin eğitime bilinçli katılımı vazgeçilmezdir. Günümüz Türkiye’sinde ailelerin eğitime katkısı giderek daha fazla teşvik edilse de, uygulamada hâlâ sınırlılıklar yaşanmaktadır. Locke’un yaklaşımı, aile–öğretmen işbirliğinin güçlendirilmesi gerektiğini hatırlatmakta ve eğitimde kalıcı başarının yalnızca öğretmenin değil, aynı zamanda ebeveynin sorumluluğıyla mümkün olabileceğini göstermektedir.

3.3 MODERN EĞİTİMLE KARŞILAŞTIRMALAR

John Locke'un eğitim anlayışı, 17. yüzyıl Avrupa'sında doğmuş olsa da günümüz modern eğitim anlayışlarıyla karşılaştırıldığında dikkate değer benzerlikler ve farklılıklar ortaya koymaktadır. Locke'un temel tezi, insan zihninin doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olduğu ve tüm bilginin deneyim aracılığıyla kazanıldığıdır. Bu görüş, eğitimin bireyin gelişiminde merkezi bir konuma yerleştirilmesini sağlamıştır. Modern eğitim anlayışları da eğitimi yalnızca akademik bilgi aktarımı değil, bireyin zihinsel, duygusal, ahlaki ve toplumsal gelişimini destekleyen bütüncül bir süreç olarak kabul etmektedir (Demircioğlu, 2015, s. 102). Locke'un "deneyim temelli öğrenme" vurgusu, modern pedagojinin yapılandırmacı yaklaşımlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Çocuğun kendi yaşantılarıyla bilgiye ulaşması gerektiğini savunan Locke, ezberci ve otoriter yöntemlere karşı çıkmıştır. Modern eğitim de benzer biçimde öğrenciyi öğrenme sürecinin merkezine yerleştirmekte, proje tabanlı, etkin katılımlı ve uygulamalı yöntemlere ağırlık vermektedir. Türkiye'de eğitim programlarında son yıllarda öne çıkan "öğrenci merkezli yaklaşım" ve "etkin öğrenme" anlayışları, Locke'un erken dönemde dile getirdiği bu görüşlerle tarihsel paralellik taşımaktadır (Kaya, 2020, s. 75).

Locke'un eğitim anlayışında ahlak ve karakter terbiyesi, bilgi öğretiminin önünde gelir. Ona göre erdemsiz bir bilginin topluma katkısı olmayacağı gibi, bireyi de yanlış yönlendirebilir. Modern eğitim sistemlerinde de "karakter eğitimi" ve "değerler eğitimi" konuları özellikle son yıllarda önem kazanmıştır. Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı'nın müfredatında yer verilen değerler eğitimi uygulamaları, Locke'un bu görüşlerinin çağdaş bir yansıması olarak okunabilir (Çiftçi, 2017, s. 63). Özgürlük ve disiplin dengesine dair Locke'un yaklaşımı da modern eğitimle karşılaştırıldığında dikkate değerdir. Locke, çocukların tamamen serbest bırakılmasının onları bencil kılacağını, aşırı disiplinin ise iradelerini kıracağını savunur. Modern pedagojide de otoriter yaklaşımların yerini demokratik sınıf yönetimi almış, öğrencilere hem özgürlük hem de sorumluluk bilinci kazandırılmaya çalışılmıştır. Günümüz Türkiye'sinde eğitimde zaman zaman görülen katı disiplin uygulamaları, Locke'un yaklaşımıyla çelişmektedir; ancak modern eğitim politikalarında

“öğrenci merkezli disiplin” anlayışının giderek daha fazla öne çıkması, onun görüşleriyle uyumludur (Yıldırım, 2019, s. 84).

Locke’un ebeveyn ve öğretmene yüklediği sorumluluk da modern eğitimle benzerlik göstermektedir. Locke, çocuğun ilk öğretmeninin ebeveyn olduğunu, okulun ise bu süreci derinleştirdiğini belirtir. Modern eğitim anlayışlarında da aile–öğretmen işbirliğinin önemi vurgulanmakta, çocukların başarısının yalnızca öğretmene değil, ebeveynin katkısına da bağlı olduğu kabul edilmektedir. Türkiye’de “veli katılımı” projeleri ve aile eğitim programları bu düşüncenin güncel karşılıklarıdır (Aydoğan, 2019, s. 55). Ancak Locke’un görüşleriyle modern eğitim arasındaki en temel fark, bilginin tanımında ve aktarım biçiminde ortaya çıkar. Locke için bilgi daha çok deneyim ve gözlem yoluyla edinilirken, modern eğitim bilginin bilimsel yöntemlerle üretilmesi, eleştirel düşünme ve yaratıcılık becerileriyle işlenmesini de içerir. Bu açıdan modern pedagojide bilgi, Locke’un öngördüğünden daha dinamik, çok boyutlu ve eleştirel bir yapıya kavuşmuştur (Koç, 2016, s. 92). Sonuç olarak Locke’un eğitim anlayışı ile modern eğitim arasındaki karşılaştırmalar, onun düşüncelerinin hâlen geçerli ve tartışmaya değer olduğunu göstermektedir. Deneyim temelli öğrenme, ahlak ve karakter eğitimi, özgürlük–disiplin dengesi ve aile–öğretmen işbirliği gibi temel ilkeler, modern eğitim anlayışında da güçlü bir biçimde yer almaktadır. Bununla birlikte modern pedagojinin, Locke’un döneminde mümkün olmayan bilimsel ve psikolojik verileri dikkate alarak daha geniş bir çerçeve geliştirdiği açıktır. Dolayısıyla Locke’un eğitim görüşleri, modern eğitim sistemleri için hem tarihsel bir kaynak hem de güncelliğini koruyan bir referans noktasıdır.

3.3.1 Birey Merkezli Eğitim Anlayışı

John Locke’un eğitim düşüncesinde birey, eğitimin merkezî konumunda yer almaktadır. Locke, insan zihnini doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olarak gördüğü için, bireyin kazandığı her deneyimin onun kimliğini ve kişiliğini şekillendirdiğini savunmuştur. Ancak Locke, bütün bireylerin aynı kalıplara göre eğitilemeyeceğini, her çocuğun mizacı, ilgisi ve yetenekleri doğrultusunda farklı yöntemlere ihtiyaç duyduğunu özellikle vurgular. Ona göre eğitim, kalıplaşmış bir program değil; bireyin potansiyelini en üst düzeyde

açığa çıkaracak bir rehberlik sürecidir (Güngör, 2019, s. 118). Locke'un birey merkezli anlayışında temel amaç, öğrencinin pasif bir bilgi alıcısı olmaktan çıkarılmasıdır. Çocuk, öğretmen ve ebeveynin rehberliğinde kendi yaşantılarından öğrenmeli ve bilgiyi içselleştirmelidir. Ezbere dayalı öğretim yöntemlerini reddeden Locke, eğitimin bireyin yaşamıyla bağ kurması gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, günümüzdeki yapılandırmacı kuramın tarihsel temeli olarak değerlendirilebilir. Modern pedagojide “öğrencinin aktif rolü” vurgusu ne kadar önemliyse, Locke için de bireyin deneyim yoluyla öğrenmesi aynı ölçüde değer taşır (Kara, 2021, s. 77).

Locke'un birey merkezli yaklaşımı yalnızca akademik bilgi ile sınırlı değildir. Ona göre eğitimin asıl amacı, bireyin bütüncül gelişimini sağlamaktır. Bu nedenle eğitim, aklın geliştirilmesini, ahlaki değerlerin kazandırılmasını, duyguların terbiye edilmesini ve iradenin güçlendirilmesini kapsar. Locke'un bu görüşü, modern anlamda “çok boyutlu gelişim” anlayışının erken bir ifadesi olarak görülebilir. Nitekim çağdaş eğitim bilimleri de bireyin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor yönlerinin dengeli geliştirilmesini hedeflemektedir (Demir, 2018, s. 63). Locke'un birey merkezli anlayışının önemli unsurlarından biri de özgürlük ve sorumluluk dengesidir. Ona göre baskıcı yöntemler çocuğun kişiliğini zedeler, fakat sınırsız özgürlük de disiplinsizlik ve bencillik doğurur. Çocuğun özgürlüğünü yaşarken sorumluluk almayı öğrenmesi gerekir. Bu yaklaşım, günümüzde demokratik eğitim ve rehberlik temelli disiplin modelleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir (Arslan, 2020, s. 91).

Türkiye’de birey merkezli eğitim anlayışı Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren tartışılmıştır. 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitimi bireyin özgürleşmesi ve topluma katılması için bir araç olarak görmüştür. Özellikle 1970’lerden sonra yaygınlaşan öğrenci merkezli yaklaşımlar, Locke’un birey merkezli görüşleriyle benzer doğrultudadır. Ancak uygulamada sınav odaklı sistem ve merkezi müfredatın ağırlığı nedeniyle bireysel farklılıkların gözetilmesi çoğu zaman sınırlı kalmıştır (Akpınar & Erdem, 2017, s. 52). Bu durum, Locke’un birey merkezli eğitim anlayışının Türkiye’de teoride kabul görmesine rağmen uygulamada tam anlamıyla hayata geçirilemediğini göstermektedir. Locke’un birey merkezli anlayışına getirilen eleştirilerden biri,

bireyi bütünüyle çevresel koşullarla açıklaması ve biyolojik/kalıtsal etmenleri ikinci plana atmasıdır. Modern gelişim psikolojisi, bireyin hem kalıtsal eğilimlerinin hem de çevresel faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte Locke'un çevre ve deneyim vurgusu, bireyin dönüştürülebilirliğini öne çıkardığı için hâlâ değerini korumaktadır. Günümüzde farklılaştırılmış öğretim, özel eğitim ve bireysel öğrenme planları gibi uygulamalar, Locke'un birey merkezli anlayışının çağdaş yansımalarıdır (Öztürk, 2021, s. 88). Ayrıca Locke'un “öğrenme yaşam boyu sürer” görüşü, günümüzde “yaşam boyu öğrenme” politikalarıyla örtüşmektedir. Türkiye’de halk eğitim kursları, yetişkin eğitimi ve açık öğretim uygulamaları, Locke’un bu görüşünün pratik karşılıklarıdır (Yalçın, 2019, s. 110).

Özetlersek Locke'un birey merkezli eğitim anlayışı, modern eğitimin felsefi temellerinden biri olmayı sürdürmektedir. Onun bireysel farklılıklara yaptığı vurgu, eğitimi standart kalıplardan çıkarıp öğrencinin ilgi ve yeteneklerine göre düzenleme gereğini ortaya koyar. Türkiye’de sınav odaklı yapı bu anlayışın uygulanmasını sınırlasa da, eğitim politikalarının öğrenci merkezli, özgürlük ve sorumluluğu dengeleyen bir yapıya evrilmesi Locke’un düşüncelerinin güncelliğini göstermektedir.

3.3.2 Oyun ve Deneyim Temelli Eğitim

John Locke'un eğitim anlayışının dikkat çekici yönlerinden biri, öğrenme sürecinde oyun ve deneyimin temel alınması gerektiğine dair görüşleridir. Locke, çocuğu öğrenmeye doğuştan meraklı bir varlık olarak görür; ancak bu merakın canlı tutulabilmesi için eğitimin sıkıcı ve zorlayıcı olmaktan çıkarılması gerektiğini vurgular. Ona göre zorla öğretilen bilgi kalıcı değildir; fakat oyun yoluyla ve deneyimlerle kazanılan bilgi, bireyin zihninde derin ve kalıcı izler bırakır (Locke, 1999, s. 97). Locke, oyunu yalnızca eğlenceli bir uğraş olarak değil, çocuğun doğal öğrenme biçimi olarak değerlendirir. Çocuğun zihinsel ve bedensel gelişimi, oyun sırasında daha serbest ve doğal bir şekilde ilerler. Bu noktada öğretmen ve ebeveynin görevi, oyunu eğitimsel bir araç haline getirmek, çocuğun ilgisini bilgiye dönüştürecek ortamlar yaratmaktır. Bu yaklaşım, günümüzde eğitim bilimlerinde “oyun

temelli öğrenme” olarak bilinen pedagojik anlayışın erken habercisi sayılmaktadır (Kaya, 2020, s. 85).

Locke’un “deneyim” vurgusu da onun eğitim felsefesinin merkezindedir. İnsan zihnini boş bir levha (tabula rasa) olarak gören Locke, bilginin kaynağını deneyim olarak belirler. Çocuğun doğayla, toplumla ve çevresiyle kurduğu her temas, zihninde kalıcı izler bırakır. Bu nedenle eğitim, uzun nasihatlerle değil; bireyin doğrudan yaşadığı deneyimlerle gerçekleşmelidir. Locke, “bir çocuğa iyi davranışları öğretmenin en etkili yolu, onu bu davranışların sonuçlarını yaşayacağı deneyimlere yönlendirmektir” diyerek deneyimin önemini açıkça ortaya koyar (Demir, 2018, s. 92). Bu görüşler, dönemin hâkim ezberci ve disiplinci eğitim anlayışıyla çelişmiş, Locke’u ilerici bir konuma yerleştirmiştir. Onun yaklaşımı, günümüzdeki yapılandırmacı eğitim ve özellikle okul öncesi programlar için felsefi bir temel oluşturmuştur (Arslan, 2020, s. 133).

Türkiye’de eğitim anlayışının modernleşmesiyle birlikte oyun ve deneyim temelli öğrenme önem kazanmıştır. Özellikle okul öncesi eğitim müfredatında oyun, çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini destekleyen temel bir yöntem olarak yer almaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı’nın okul öncesi programlarında yer alan “oyun temelli etkinlikler”, Locke’un görüşleriyle doğrudan örtüşmektedir (MEB, 2013, s. 21). Bunun yanında Locke’un deneyim vurgusu, günümüzde proje tabanlı öğrenme, yaşam boyu öğrenme ve uygulamalı ders içerikleriyle genişletilmiş ve farklı kademelerde uygulanmaya başlanmıştır (Güngör, 2019, s. 112). Ancak Türkiye’deki uygulamalara eleştirel bir açıdan bakıldığında, kalabalık sınıflar, sınav odaklı sistem ve yoğun müfredat nedeniyle oyun ve deneyime dayalı etkinliklerin yeterince uygulanamadığı da görülmektedir (Akpınar & Erdem, 2017, s. 73).

Bu çerçevede Locke’un oyun ve deneyim temelli eğitim anlayışı, çağının ötesinde bir pedagojik vizyon sunmuştur. Oyun, çocuk için yalnızca eğlence değil, aynı zamanda öğrenmenin en doğal yoludur. Deneyim ise bireyin zihnini şekillendiren en güçlü araçtır. Günümüzde Türkiye’de bu anlayışın müfredata yansımaları olumlu bir gelişme olsa da, uygulamadaki sınırlılıklar hâlâ dikkat çekmektedir. Locke’un önerileri, hem eğitim

politikalarının geliştirilmesi hem de öğretmen yetiştirme programlarının zenginleştirilmesi için yol gösterici olmaya devam etmektedir.

3.3.3 Disiplin, Özgürlük ve Sorumluluk Dengesi

John Locke'un eğitim felsefesinin en dikkat çekici boyutlarından biri, bireyin gelişiminde disiplin, özgürlük ve sorumluluk arasında kurulması gereken hassas dengedir. Locke, çocuğu doğuştan öğrenmeye yatkın ve meraklı bir varlık olarak tanımlar; ancak bu merakın doğru yönlendirilmediğinde dağınık, amaçsız ve yüzeysel kalacağını vurgular. Ona göre eğitim, bireyi yalnızca özgür bırakan bir süreç değil; aynı zamanda disiplin aracılığıyla sorumluluk bilinci kazandıran bir yolculuktur. Fakat bu disiplin, 17. yüzyıl Avrupa'sında yaygın olan baskıcı ve cezalandırıcı yöntemlere dayanmamalı; rehberlik, ikna ve deneyim yoluyla sağlanmalıdır (Çaldak, 2014, s. 88; Yolcu, 2020, s. 54).

Locke, aşırı disiplinin çocuğun kişiliğini zedeleyeceğini, onun iradesini kırarak pasif ve itaatkâr bir kimliğe sürükleyeceğini savunur. Öte yandan sınırsız özgürlüğün de bireyi bencil, sorumsuz ve toplumsal uyumdan uzaklaştıracağını ifade eder. Bu nedenle gerçek eğitim, özgürlük ve disiplinin dengeli bir şekilde harmanlandığı bir süreç olmalıdır. Çocuk hem seçim yapma hakkına sahip olmalı hem de bu seçimlerin doğal sonuçlarını deneyimlemelidir. Bu yaklaşım, günümüzde “pozitif disiplin” ve “demokratik sınıf yönetimi” yaklaşımlarıyla doğrudan örtüşmektedir (Baltacı, 2017, s. 142; Sadık, 2019, s. 67). Locke'un sorumluluk vurgusu da bu dengenin merkezindedir. Ona göre sorumluluk bilinci, yalnızca dışsal kuralların dayatılmasıyla değil, içselleştirilmiş değerlerle kazanılır. Çocuğun küçük yaşlardan itibaren karar alma süreçlerine dâhil edilmesi, bireyin özneleşmesini sağlayan en önemli ilkelerden biridir. Modern pedagojide de öğrencilerin karar alma süreçlerine katılımı, özgüvenin ve sorumluluk bilincinin gelişimi için kritik görülmektedir (Fidan, 2012, s. 64; Güven, 2021, s. 118).

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, disiplin-özgürlük dengesinin eğitim ortamlarında tam anlamıyla kurulamadığı görülmektedir. Özellikle sınav merkezli eğitim sistemi, disiplinin daha çok katı kurallara ve başarı

baskısına indirgenmesine yol açmaktadır. Bu durum, öğrencilerin yaratıcılığını ve özgürlük alanını sınırlamakta; sorumluluk bilincinin ise çoğunlukla dışsal otoriteye itaatle karıştırılmasına sebep olmaktadır. Oysa Locke'un işaret ettiği üzere, gerçek sorumluluk bireyin kendi iradesiyle doğruyu seçmesiyle mümkündür. Türkiye'de son yıllarda öne çıkan "değerler eğitimi" ve "karakter eğitimi" uygulamaları, Locke'un bu görüşlerinin çağdaş bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Küçükahmet, 2009, s. 119; Arslan & Şimşek, 2020, s. 84). Locke'un bu yaklaşımı öğretmen-öğrenci ilişkisini de yeniden tanımlar. Öğretmen, korku ve cezaya dayalı bir otorite değil; öğrencinin özgürlüğünü yönlendiren, sorumluluk bilincini geliştiren bir rehberdir. Bu anlayış, günümüzde öğretmene yüklenen rehberlik rolünün tarihsel temellerinden biri olarak kabul edilmektedir (Tanrıöğen, 2011, s. 73; Alkayış, 2018, s. 149). Türk eğitim sisteminde öğretmenin yalnızca bilgi aktarıcı değil, aynı zamanda değer kazandırıcı ve yönlendirici bir figür olarak tanımlanması, Locke'un görüşleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Locke'un disiplin, özgürlük ve sorumluluk dengesine dair görüşleri, yalnızca tarihsel bir katkı değil, günümüz eğitim politikaları için hâlâ yol gösterici bir perspektif sunmaktadır. Onun yaklaşımı, bireyin özgürlüğünü yok saymadan disiplin kazandırmayı ve sorumluluk bilinci oluşturmaya esas alır. Türkiye'de hâlâ baskın olan sınav merkezli anlayış bu dengeyi gölgelese de, günümüzde karakter eğitimi ve demokratik sınıf yönetimi gibi uygulamaların giderek yaygınlaşması, Locke'un görüşlerinin güncelliğini koruduğunu ortaya koymaktadır.

3.3.4 Dinî ve Ahlaki Temellerin Günümüze Yansımaları

John Locke'un eğitim anlayışında dinî ve ahlaki temeller, bilgi aktarımından bile daha öncelikli bir yerde durur. Locke'a göre eğitimin amacı yalnızca bireye akademik beceriler kazandırmak değildir; aynı zamanda bireyi erdemli, sorumluluk sahibi ve topluma faydalı bir insan hâline getirmektir. Onun bu yaklaşımı, eğitim felsefesinin özünde ahlaki karakter gelişimini merkeze alır. Locke, bireyin özgürlüğünü savunurken, bu özgürlüğün ancak ahlaki ilkelerle desteklendiğinde anlamlı olacağını belirtir. Özgürlüğün sınırı, başkasının hakkına zarar vermemekle çizilir. Bu düşünce, günümüzde demokratik eğitim sistemlerinde de temel kabul edilen bir ilkedir (Özdemir,

2019, s. 45). Locke için din, bireyin ahlaki gelişimini destekleyen bir araçtır. Onun din anlayışı, dogmatik değil; akıl ve vicdanla dengelenmiş bir inanç biçimidir. Eğitim sürecinde dinin işlevi, bireye körü körüne kurallar dayatmak değil, ahlaki davranışların içselleştirilmesine yardımcı olmaktır. Locke'un bu bakışı, günümüzde değerler eğitimi anlayışına oldukça yakındır. Bugün Türkiye'de okullarda verilen "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersleri de benzer şekilde, bireyin yalnızca inanç bilgisini değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma, dürüstlük, hoşgörü ve adalet gibi evrensel değerleri kazanmasını hedeflemektedir (Kaya, 2020, s. 112).

Ahlakın eğitimin merkezine yerleştirilmesi, Locke'un pedagojik mirasının günümüze yansıyan en güçlü tarafıdır. Ona göre bilgili ancak ahlaki değerlerden yoksun bir birey, toplum için tehlike oluşturur. Bu yaklaşım, modern eğitimde "karakter eğitimi" başlığı altında yeniden yorumlanmaktadır. Özellikle Türkiye'de son yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan "Değerler Eğitimi Projeleri", Locke'un bu görüşlerini çağdaş düzeyde destekleyen uygulamalar olarak görülebilir. Öğrencilere yardımlaşma, adalet, merhamet, çevre bilinci gibi değerlerin kazandırılması, Locke'un ahlaki temellere yaptığı vurguyla örtüşmektedir (Demir & Yıldırım, 2018, s. 73). Locke'un ahlak eğitimine dair görüşlerinin önemli bir yanı da, değerlerin öğretilme biçimine yönelttiği eleştiridir. Ona göre ahlak, yalnızca öğütlerle veya nasihatlerle kazandırılmaz; bireyin deneyimlemesi ve yaşantılarında bu değerlerin sonuçlarını görmesi gerekir. Çocuğa dürüstlüğü öğretmenin en iyi yolu, dürüstlüğü toplumda güven doğurduğunu, yalanın ise güven kaybına yol açtığını tecrübe etmesini sağlamaktır. Bu nedenle Locke, ahlak eğitiminin yaşamın içinden kopuk değil, doğrudan deneyimlere dayalı olması gerektiğini savunur (Güneş, 2021, s. 88).

Türkiye'de bu yaklaşımın yansımasını, okul içi ve okul dışı etkinliklerde görmek mümkündür. Örneğin, toplumsal sorumluluk projeleri, gönüllülük faaliyetleri veya sosyal kulüpler, öğrencilerin değerleri yaşayarak öğrenmesine katkı sağlamaktadır. Ancak uygulamada değerler eğitimi çoğu zaman sınav baskısının gölgesinde geri planda kalmakta; öğrenciler teorik bilgiye yönlendirilirken ahlaki gelişim ihmal edilmektedir. Bu noktada

Locke'un uyarıları güncelliğini korumaktadır: Eğitim, yalnızca akademik başarıya indirgenemez; bireyin ahlaki kişiliğini inşa etmeyen bir eğitim, toplum için eksik ve hatta zararlı olabilir (Arslan, 2022, s. 127). Dinî ve ahlaki temellerin günümüzdeki yansımaları, yalnızca okul müfredatıyla sınırlı değildir; toplumsal yaşamın bütününde önem taşır. Küreselleşmenin ve dijitalleşmenin etkisiyle bireylerin karşılaştığı ahlaki sorunlar çeşitlenmiş, yeni nesillerin değerler sistemi farklılaşmıştır. Bu durum, aileyi ve okulu daha fazla sorumluluk üstlenmeye zorlamaktadır. Locke'un ebeveyn ve öğretmene yüklediği ahlaki rol, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Çocuğun değerleri içselleştirmesi, yalnızca okulun değil, aynı zamanda aile ortamının da sağlıklı bir şekilde işlemesine bağlıdır. Türkiye'de aile-okul iş birliği eksikliğinin değerler eğitiminin önünde ciddi bir engel olduğu söylenebilir (Baltacı, 2019, s. 153).

Eleştirel açıdan bakıldığında, Locke'un ahlak anlayışı evrensel değerler üzerine kuruludur. Ancak günümüzde ahlak eğitimi, kültürel ve toplumsal çeşitlilik bağlamında daha karmaşık bir hâl almıştır. Türkiye gibi çok kültürlü yapıya sahip toplumlarda değerler eğitimi, hem evrensel değerleri hem de yerel kültürel unsurları dikkate almak durumundadır. Bu bağlamda Locke'un evrensel ahlak vurgusu yol gösterici olsa da, tek başına yeterli değildir. Modern eğitim, Locke'un bıraktığı mirası daha geniş bir toplumsal bağlamda geliştirmek zorundadır (Şahin, 2020, s. 92). Locke'un dinî ve ahlaki temeller üzerine yaptığı vurgu, eğitimin yalnızca bilgi aktarma süreci olmadığını, aynı zamanda toplumsal düzeni ve bireysel olgunluğu sağlayan bir araç olduğunu göstermektedir. Bugün Türkiye'de değerler eğitimi projeleri, karakter eğitimi programları ve din kültürü dersleri, Locke'un önerileriyle örtüşen önemli girişimlerdir. Ancak sınav odaklı yapının gölgesinde kalan bu çabalar, Locke'un düşündüğü düzeyde etkili olamamaktadır. Locke'un yaklaşımı, ahlakın sözle değil, yaşamla öğretileceğini hatırlatır. Dolayısıyla modern eğitim politikalarında ahlaki temellerin güçlendirilmesi, birey ve toplumun geleceği açısından hayati bir gerekliliktir.

3.4 JOHN LOCKE’UN EĞİTİM ANLAYIŞININ SINIRLILIKLARI VE ELEŞTİRİLER

John Locke, modern eğitim felsefesinin kurucu figürlerinden biri olarak, bireyin eğitilebilirliğini çevre ve deneyim üzerinden açıklamış ve bu görüşünü “tabula rasa” yani zihnin boş bir levha olduğu düşüncesiyle temellendirmiştir. Locke’a göre insan zihni doğuştan hiçbir bilgi içermez; bütün bilgi, duyular ve deneyim aracılığıyla elde edilir. Ancak bu anlayış, günümüz eğitim bilimleri ve gelişim psikolojisi açısından belirgin sınırlılıklar barındırmaktadır. Özellikle doğuştan getirilen yetenek, mizaç ve bilişsel farklılıkları göz ardı eden yaklaşımı, bireyi yalnızca çevresel koşulların ürünü gibi değerlendirdiği için indirgemeci bulunmuştur. Oysa çağdaş araştırmalar, öğrenme süreçlerinin hem biyolojik temellere hem de çevresel faktörlere dayandığını ortaya koymuştur (Güneş, 2021, s. 56-59). Bu nedenle Locke’un görüşü, günümüzde tek boyutlu ve eksik kabul edilmektedir (Özden, 2020, s. 42-44).

Diğer taraftan Locke’un eğitimi ahlak, disiplin ve karakter inşası ekseninde değerlendirmesi, dönemin toplumsal düzen anlayışına uygun olsa da, modern özgürlükçü ve öğrenci merkezli eğitim modelleri açısından kısıtlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Locke’un ideal birey tasavvuru, daha çok uysal, erdemli ve topluma uyum sağlayan bir öğrenci tipine dayanmaktadır. Oysa çağdaş pedagojik yaklaşımlar, bireyin eleştirel düşünme becerisi kazanmasını, kendi öğrenme sürecinde aktif rol üstlenmesini ve yaratıcılığını geliştirmesini öncelik hâline getirmektedir (Karaman, 2018, s. 119-122; Karataş, 2022, s. 84). Bu bağlamda Locke’un otoriteye ve ahlaki disipline verdiği ağırlık, bireysel özgürlüğü ve yaratıcılığı gölgeleyen bir unsur olarak eleştirilmektedir.

Ayrıca Locke’un eğitimi bireysel terbiye ve ahlaki gelişime indirgemesi, eğitimin toplumsal işlevlerini gölgede bırakmaktadır. Günümüzde eğitim yalnızca bireyin değil, aynı zamanda toplumun dönüşümünde de önemli bir araç olarak görülmektedir. Toplumsal eşitliklerin sağlanması, kültürel değerlerin aktarımı ve demokratik bir bilinç oluşturma süreçlerinde eğitimin rolü vazgeçilmezdir. Locke’un eğitimi bireysel erdem ve karakter gelişimiyle

sınırlaması, bu geniş toplumsal işlevlerin yeterince ele alınmamasına yol açmıştır. Bu nedenle onun görüşleri, eğitim sosyolojisi açısından eksik bulunmuştur (Gültekin, 2019, s. 87-90; Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 65-68; Korkmaz, 2021, s. 102).

Buradan yola çıkarak, Locke'un eğitim anlayışı tarihsel açıdan değerli bir kurucu rol oynamış, modern pedagojik düşüncenin gelişimine katkıda bulunmuştur. Ancak zihnin boş levha olarak görülmesi, disiplin ve otoriteye verilen ağırlık ve eğitimin toplumsal işlevlerinin yeterince işlenmemesi gibi yönleri, onun yaklaşımını günümüz eğitim felsefesi açısından sınırlı kılmaktadır. Bu nedenle Locke, hem öncü bir filozof hem de çağdaş perspektiflerle yeniden değerlendirilmesi gereken bir düşünür olarak ele alınmaktadır.

3.4.1 Çocuk Algısının Eleştirisi

John Locke'un eğitim felsefesinin merkezinde yer alan “tabula rasa” görüşü, çocuğun zihnini doğuştan boş bir levha olarak kabul eder ve bütün bilgi ile değerlerin deneyim yoluyla kazanıldığını ileri sürer. Locke'a göre çocuk, kendi başına gelişen bir özne değil; çevresel koşullar, aile ve öğretmen aracılığıyla şekillendirilen pasif bir varlıktır (Locke, 1999, s. 41). Bu bakış açısı, 17. yüzyıl Avrupa'sının hâkim zihniyetini yansıtmakla birlikte, günümüz eğitim bilimi açısından indirgemeci bulunmuştur. Zira modern gelişim psikolojisi ve pedagojik araştırmalar, çocuğun yalnızca çevresel koşulların ürünü olmadığını, aynı zamanda biyolojik eğilimler, kalıtsal özellikler ve bilişsel gelişim evrelerinin de belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Şahin, 2016, s. 108). Bu nedenle Locke'un çocuk algısı, tek boyutlu bir çevre merkezliliğe dayanması bakımından günümüz pedagojisiyle sınırlı bir uyum göstermektedir.

Locke'un çocuk algısına getirilen bir diğer eleştiri, çocuğu çoğunlukla geleceğin yetişkini olarak görmesidir. Onun pedagojik yaklaşımında çocukluk dönemi, yetişkinliğe hazırlık evresi olarak değerlendirilmiş; çocuğun kendi başına bir özne olarak sahip olduğu duygu, ihtiyaç ve haklar ikinci planda bırakılmıştır. Bu anlayış, modern çocuk merkezli yaklaşımların gerisinde

kalmaktadır. Zira çağdaş eğitim anlayışında çocuk, yalnızca geleceğin vatandaşı değil, bugünün öznesi olarak kabul edilmekte; kendi merakı, yaratıcılığı ve duygusal ihtiyaçlarıyla değerli bir birey olarak görülmektedir (Akyüz, 2020, s. 65). Türkiye’de yapılan araştırmalar da, çocuğu yalnızca akademik başarının konusu olarak değil, sosyal ve duygusal gelişimin öznesi olarak değerlendiren yaklaşımların daha kalıcı öğrenmeler sağladığını göstermektedir (Güneş, 2021, s. 115).

Locke’un deneyim ve oyun temelli öğrenmeye yaptığı vurgu, çağının ötesinde bir yaklaşım olarak değerlendirilebilse de, yine de sınırlı bir çerçeve taşımaktadır. Oyun, Locke için çoğunlukla disiplin ve erdem kazandırmanın bir aracı olarak konumlandırılmıştır. Oysa modern oyun temelli eğitim anlayışında oyun, çocuğun yaratıcılığını, problem çözme becerisini ve eleştirel düşünme yetisini geliştiren asli bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Locke’un çocuk algısı, oyunu eğitsel bir unsur olarak değerli görse de, onu çoğunlukla ahlaki terbiye ile sınırlandırması sebebiyle eleştirilmektedir (Baltacı, 2017, s. 153). Türkiye’deki okul öncesi eğitim programlarında ise oyun, Locke’un önerilerinden daha kapsamlı bir şekilde ele alınmakta; çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerinin bütüncül olarak desteklenmesine hizmet etmektedir (Demirtaş & Güneş, 2014, s. 77).

Locke’un çocuğu pasif bir alıcı olarak tanımlayan anlayışı, günümüz çocuk hakları perspektifinden de eleştirilmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğu yalnızca korunması gereken bir varlık olarak değil, karar alma süreçlerine katılması gereken aktif bir özne olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, çocuğun eğitim sürecinde yalnızca yönlendirilen değil, aynı zamanda kendi öğrenmesinin sorumluluğunu alabilen bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de de “öğrenci merkezli eğitim” politikaları çocuğun aktif katılımını öne çıkararak, Locke’un çevre merkezli ve pasif çocuk algısına önemli bir eleştiri sunmaktadır (Doğanay, 2021, s. 59). Öte yandan Locke’un ahlak ve disipline yaptığı vurgu, bugün için de tartışmalı yönler taşımaktadır. O, çocuğun kişiliğinin küçük yaşlardan itibaren doğru alışkanlıklarla biçimlendirilmesi gerektiğini savunur. Ancak bu görüş, çoğu zaman çocuğun özgürlüğünü sınırlandıran ve bireysel yaratıcılığını gölgeleyen

bir pedagojik çerçeve sunmaktadır. Günümüzde eğitimin yalnızca itaatkâr bireyler değil, aynı zamanda eleştirel düşünebilen, sorgulayan ve yaratıcı bireyler yetiştirmesi gerektiği düşüncesi Locke'un bu yönünü yetersiz kılmaktadır (Karaman, 2018, s. 119). Türk eğitim sistemi açısından bakıldığında da, disiplin ve otorite vurgusunun sınav merkezli yapı ile birleşerek çocuğu daha çok uyum sağlayan ve pasif birey konumuna ittiği görülmektedir (Karakütük, 2012, s. 81).

Sonuçta Locke'un çocuk algısı, tarihsel bağlamında önemli bir ilerleme olmakla birlikte, günümüz eğitim felsefesi ve psikolojisi açısından eksiklikler barındırmaktadır. Çocuğu boş levha olarak görmek, doğuştan gelen yetenekleri ve bireysel farklılıkları göz ardı etmektedir. Çocuğu geleceğin yetişkini olarak konumlandırmak ise onun bugünkü öznel değerini küçümsemektedir. Bununla birlikte Locke'un deneyim temelli öğrenme vurgusu, modern pedagojik yaklaşımların öncüsü niteliğinde olması açısından değerini korumaktadır. Dolayısıyla Locke'un çocuk algısı, bir yandan eğitim tarihine yön vermiş önemli bir miras, diğer yandan günümüzde eleştirel değerlendirilmesi gereken sınırlı bir pedagojik anlayış olarak okunmalıdır.

3.4.2 Disiplin ve Otorite Yaklaşımı

John Locke'un eğitim anlayışında disiplin ve otoriteye dair ortaya koyduğu görüşler, dönemin otoriter ve cezalandırıcı pedagojisine karşı ilerici bir tavır olarak değerlendirilebilse de, günümüz eğitim felsefesi ve psikolojisi açısından bazı sınırlılıklar barındırmaktadır. Locke, disiplinin korku ve baskıya değil, rehberlik ve iknaya dayanması gerektiğini savunarak önemli bir yenilik getirmiştir (Locke, 1999, s. 61). Ancak onun yaklaşımı, çoğu zaman bireyin özgürlüğünü ve yaratıcılığını gölgede bırakan ölçülü bir otorite fikrine dayanır. Yani Locke, aşırı ceza yöntemlerini reddetmesine rağmen, disiplin ve otoriteyi pedagojik sürecin merkezinde tutmaya devam etmiştir. Bu durum, modern eğitimde öne çıkan özgürlükçü ve öğrenci merkezli yaklaşımlar açısından kısıtlayıcı bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir (Çaldak, 2014, s. 90).

Locke'un disiplin anlayışına yöneltilen en temel eleştirilerden biri, çocuğu daha çok “topluma uyum sağlayan erdemli birey” olarak

şekillendirmeyi hedeflemesidir. Bu yaklaşım, bireyin özgün kişiliğini, yaratıcı yönünü ve eleştirel düşünme becerilerini ikinci plana atma riski taşımaktadır. Modern eğitim felsefesinde disiplin, yalnızca bireyi toplumsal kurallara uydurmak değil, aynı zamanda bireyin özerkliğini geliştirmek ve eleştirel bir bilinç kazandırmakla ilişkilendirilir (Baltacı, 2017, s. 147). Locke'un "uysal ve erdemli öğrenci" idealine dayalı pedagojisi ise, bireyi toplumsal düzenin edilgen bir unsuru haline getirme potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle eleştirmenler, Locke'un disiplin vurgusunun otoritenin yeniden üretilmesine hizmet eden bir boyutu olduğunu ileri sürmektedirler. Ayrıca Locke'un pedagojisinde disiplin ve otoritenin içselleştirilmiş alışkanlıklarla sağlanması gerektiği fikri, bireyin özdenetim kazanmasına katkı sağlasa da, bireysel farklılıkları ve mizacı yeterince dikkate almayan bir yaklaşım olarak eleştirilmektedir. Günümüz gelişim psikolojisi, disiplin süreçlerinin çocukların bilişsel ve duygusal farklılıklarına göre esnekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Fidan, 2012, s. 67). Locke'un daha çok evrensel ve tek tip bir disiplin anlayışı önermesi, modern pedagojinin bireyselleştirilmiş eğitim ilkeleriyle tam anlamıyla örtüşmemektedir.

Locke'un öğretmene ve ebeveyne yüklediği otorite rolü de eleştirilere konu olmaktadır. Ona göre öğretmen ve ebeveyn, çocuğun davranışlarını yönlendiren, ona sorumluluk bilinci kazandıran rehberlerdir. Ancak Locke, bu otoritenin sınırlarını net bir şekilde çizememiştir. Sevgi ve saygıya dayalı bir otorite önermesine rağmen, eğitimde yine yetişkin merkezli bir bakış açısını sürdürmüştür (Çınar, 2006, s. 94). Bu yaklaşım, çocuğun kendi öğrenme sürecinde aktif özne olma niteliğini sınırlayabilir. Modern eğitimde ise çocuk, sadece rehberlikle yönlendirilen değil, aynı zamanda kendi kararlarını alabilen ve öğrenme sürecine etkin biçimde katılabilen bir aktör olarak görülmektedir.

Türkiye bağlamında bakıldığında, Locke'un disiplin ve otoriteye dair önerileri büyük ölçüde sınav merkezli ve merkeziyetçi eğitim sisteminin eleştirileriyle kesişmektedir. Türk eğitim sistemi uzun yıllar disiplin kavramını daha çok kural ve otoriteye bağlılıkla özdeşleştirmiş, özgürlük ve sorumluluk dengesini tam anlamıyla kuramamıştır (Karakütük, 2012, s. 92). Locke'un ölçülü disiplin önerisi bu açıdan önemli bir yol gösterici olsa da, bireysel

yaratıcılığın önünü açma noktasında yetersiz kalmaktadır. Nitekim günümüzde “demokratik sınıf yönetimi”, “öğrenci merkezli disiplin” ve “pozitif psikoloji temelli eğitim” yaklaşımları, Locke’un öngördüğünden daha özgürlükçü ve katılımcı bir çerçeve sunmaktadır. Locke’un disiplin ve otorite anlayışı, dönemi için ilerici olmakla birlikte, günümüz eğitim bilimleri açısından eleştiriye açıktır. Onun yaklaşımı, otoriter pedagojilere karşı önemli bir adım atmış olsa da, bireyin yaratıcılığını, özerkliğini ve eleştirel düşünme becerisini sınırlandırma riski taşımaktadır. Modern pedagojik tartışmalar, disiplinin yalnızca toplumsal uyum değil, aynı zamanda bireysel özgürleşme ve katılım ile bütünleştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Locke’un önerileri tarihsel açıdan değerli olmakla birlikte, çağdaş eğitim sistemlerinin ihtiyaç duyduğu özgürlükçü ve çoğulcu perspektifi tam anlamıyla karşılamamaktadır.

3.4.3 Sosyoekonomik Sınırlılıklar

John Locke’un eğitim felsefesi, bireyi merkeze alması ve deneyim yoluyla öğrenmeye yaptığı güçlü vurgu ile modern pedagojinin kurucu taşlarından biri olarak kabul edilse de, sosyoekonomik bağlamda ciddi sınırlılıklar barındırmaktadır. Locke, eğitimi daha çok bireyin ahlaki gelişimi, disiplin kazanımı ve topluma uyumu çerçevesinde ele almış; ancak toplumsal eşitsizliklerin eğitim üzerindeki belirleyici etkisini büyük ölçüde göz ardı etmiştir. Onun “tabula rasa” yani zihnin doğuştan boş bir levha olduğu görüşü, her bireyin eşit eğitim imkânlarıyla karşılaştığında benzer şekilde gelişeceğini varsaymaktadır (Locke, 1999, s. 53). Oysa modern sosyoloji ve eğitim bilimleri, bireyin gelişiminde sosyoekonomik çevrenin belirleyici olduğunu, gelir düzeyi, sınıfsal konum, kültürel sermaye ve fırsat eşitsizliklerinin eğitim sürecine doğrudan etki ettiğini ortaya koymuştur (Gök, 2021, s. 214). Bu açıdan bakıldığında Locke’un görüşleri, sınıfsal eşitsizlikleri göz ardı eden, daha çok aristokrat ve orta sınıf çocuklarının eğitimine hitap eden bir yaklaşım olarak eleştirilmektedir.

Locke’un eğitim anlayışının tarihsel bağlamı dikkate alındığında, onun özellikle varlıklı ailelerin çocukları için bir model geliştirdiği görülmektedir. Sağlıklı beslenme, düzenli oyun, beden terbiyesi, disiplin ve ahlaki değerlerin

kazandırılması gibi önerileri, büyük ölçüde eğitim ve yaşam imkânlarına erişimi olan toplumsal kesimlere hitap etmiştir. Yoksul kesimlerin çocuklarının temel beslenme, barınma ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığı bir dönemde, Locke'un pedagojisi onların gerçekliklerini dikkate almamıştır. Nitekim günümüzde de benzer bir durum söz konusudur: sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin çocukları, eğitim olanaklarına erişimde ciddi dezavantajlar yaşamakta; Locke'un öngördüğü birey merkezli ve rehberlik temelli eğitim modeli, bu koşullarda uygulanabilirliğini büyük ölçüde kaybetmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 66).

Eğitimin sınıfsal boyutu, özellikle Pierre Bourdieu'nün "kültürel sermaye" kavramıyla birlikte daha görünür hale gelmiştir. Bourdieu'ya göre, ailelerin sosyoekonomik konumu çocukların eğitim başarısını doğrudan belirlemekte; kültürel kodlara ve eğitim diline hâkim olmayan yoksul çocuklar, sistem içinde dezavantajlı bir konuma düşmektedir. Locke'un bu noktadaki eksikliği, eğitimi daha çok bireysel irade ve disiplinle ilişkilendirmesi; toplumsal ve ekonomik yapının belirleyici rolünü görmezden gelmesidir (Baltacı, 2017, s. 155). Bugün Türkiye'de de eğitimde fırsat eşitliği sorunları, Locke'un görüşlerinin sınırlılıklarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan ya da düşük gelirli ailelerin çocukları, teknolojik donanım, nitelikli okul ve öğretmene erişim gibi temel imkânlardan mahrum kalmakta; Locke'un önerdiği birey merkezli pedagojik yaklaşım, bu koşullarda soyut bir ideal olarak kalmaktadır.

Locke'un eğitime yüklediği ahlaki sorumluluk da sosyoekonomik bağlamda tartışmaya açıktır. Ona göre disiplin, ölçülülük ve sade yaşam erdemli bireyin temel özellikleridir. Ancak bu öneriler, yoksul kesimler için bir eğitim ideali olmaktan çok, zaten zorunlu olarak yaşadıkları hayatın bir yansımasıdır. Örneğin, sade beslenme Locke için pedagojik bir yöntemken, yoksul aileler için çoğu zaman zorunlu bir yaşam biçimidir. Bu durum, Locke'un pedagojisinin toplumsal sınıflar arasında farklı etkiler doğurabileceğini göstermektedir. Modern eğitim sosyolojisi, eğitimin yalnızca bireyin ahlaki gelişimine değil; aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin giderilmesine hizmet etmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda Locke'un

görüşleri, eğitimin toplumsal işlevlerini dar bir çerçevede değerlendirdiği için eksik bulunmuştur (Doğan, 2000, s. 59).

Türkiye bağlamında bakıldığında, Locke'un eğitim anlayışının sınırlılıkları özellikle sınav odaklı sistemde kendini göstermektedir. Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocukları özel ders, kurs, nitelikli okul ve teknolojik donanım gibi desteklerle avantaj sağlarken; dezavantajlı bölgelerdeki çocuklar aynı fırsatlara erişememektedir. Bu durum, Locke'un bireysel disiplin ve rehberlik vurgusunu etkisiz kılmakta, eğitimin toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmesine yol açmaktadır (Gök, 2021, s. 219). Dolayısıyla Locke'un eğitimi daha çok bireysel düzeyde ele alması, onun pedagojisini toplumsal adalet ve fırsat eşitliği tartışmalarında yetersiz kılmaktadır. Locke'un eğitim anlayışı, bireysel gelişim ve ahlaki karakter inşası açısından güçlü bir felsefi temel sunarken, sosyoekonomik sınırlılıkları göz ardı etmesi bakımından eleştiriye açıktır. Onun önerdiği disiplin, sade yaşam ve rehberlik temelli pedagojik ilkeler, toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlikleri dikkate almadan şekillenmiştir. Modern eğitim felsefesi ve sosyolojisi ise, eğitimi yalnızca bireyi geliştiren değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri azaltan bir araç olarak görmektedir. Bu nedenle Locke'un görüşleri, günümüz eğitim politikaları açısından tarihsel bir önem taşımakla birlikte, sosyoekonomik sınırlılıklar karşısında eksik ve kısmi bir çerçeve sunmaktadır.

3.4.4 Dinsel Temellere Dayalı Eğitim Eleştirisi

John Locke'un eğitim anlayışında dinî ve ahlaki temellere yaptığı vurgu, onun pedagojik yaklaşımının merkezinde yer almaktadır. Locke, eğitimin yalnızca akademik bilgi kazandırmakla sınırlı olamayacağını, bireyi erdemli, sorumluluk sahibi ve topluma faydalı bir insan hâline getirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre özgürlük, ancak ahlaki değerlerle sınırlandırıldığında anlamlıdır ve bu değerlerin en güçlü kaynağı da dinî ilkelerden beslenmektedir (Locke, 1999, s. 67; Çaldak, 2014, s. 88). Locke'un ahlaki din üzerinden temellendiren bu yaklaşımı, dönemin şartları açısından değerli görülse de, günümüz modern pedagojisi açısından eleştiriye açık pek çok yön barındırmaktadır.

Öncelikle din merkezli bir eğitim modeli, farklı inanç ve kültürel kimliklerin bulunduğu çoğulcu toplumlarda kapsayıcı olmaktan çok, ayrıştırıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Dinî referanslarla biçimlenen bir eğitim anlayışı, çoğunluğun inancına uyum sağlayan bireyler için uygun olsa da, azınlık grupları dışlayıcı bir deneyimle karşı karşıya bırakabilir. Bu durum, demokratik toplumlarda eğitimde fırsat eşitliği ilkesine aykırı bir görünüm arz etmektedir (Gök, 2021, s. 202). Nitekim Türkiye’de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, bir yandan değerler eğitimi açısından önemli bir araç iken, diğer yandan farklı inanç mensuplarına hitap edemediği yönünde eleştirilere konu olmaktadır. Locke’un ahlakı yalnızca dini temeller üzerinden açıklaması, bu açıdan günümüz çok kültürlü toplumlarında yetersiz bir çerçeve sunmaktadır.

Locke’un eğitime yüklediği ahlaki işlevin din temelli olması, bireyin özgür düşünme, sorgulama ve eleştirel akıl yürütme kapasitesini sınırlandırma riski de taşımaktadır. Eğitimde değerlerin yalnızca dini referanslarla aktarılması, bireyin bağımsız düşünme becerisini gölgeleyebilir. Oysa modern pedagojide değerler, insan hakları, demokrasi, toplumsal uzlaş ve evrensel etik ilkeler üzerinden aktarılmaktadır (Baltacı, 2017, s. 148). Bu yaklaşım hem farklı inançlara sahip bireyler arasında eşitliği sağlamakta hem de bireyin eleştirel düşünmesini desteklemektedir. Locke’un önerisi, tarihsel bağlamında önemli olsa da, günümüzde evrensel ahlakın seküler ve çoğulcu bir zeminde kurulması gerektiği kabul edilmektedir.

Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından son yıllarda yürütülen “Değerler Eğitimi Projeleri” Locke’un ahlak merkezli yaklaşımıyla benzerlik göstermektedir. Öğrencilere dürüstlük, adalet, sorumluluk, merhamet ve yardımlaşma gibi değerler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu projelerde dinî referansların baskın olması, laik ve demokratik bir eğitim anlayışının önüne geçmekte ve farklı kültürel arka planlardan gelen öğrenciler açısından sınırlayıcı bir tablo ortaya çıkarmaktadır (Küçükahmet, 2009, s. 127). Bu bilgilerle beraber, Locke’un ahlakı din üzerinden temellendirmesi dönemin koşulları içinde anlaşılabilir; ancak günümüz koşullarında kapsayıcılık sorunları doğurmaktadır. Modern toplumlarda değerler eğitiminin yalnızca dini

temellere dayandırılması, hem özgür düşünme becerisini sınırlamakta hem de toplumsal çoğulculuğu zedelemektedir. Türkiye’de de değerler eğitimi uygulamalarında dinî öğeler önemli yer tutmakla birlikte, evrensel insani değerler, insan hakları ve demokratik ilkeler üzerinden daha geniş bir zemine taşınması gerektiği kanaatindeyim. Eğitim, bireyi yalnızca bir inanç ekseninde şekillendirmemeli; farklı inanç ve düşüncelere açık, eleştirel ve özgür bir kişilik kazandırmalıdır. Locke’un ahlaki temelleri incelemesi değerli olsa da, bu temellerin dinle sınırlı tutulması çağdaş pedagojik ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap verememektedir. Locke’un eğitime dinî ve ahlaki temeller üzerinden yaklaşımı, tarihsel bağlamında önemli bir katkı sunmuş olsa da, günümüz modern eğitim sistemlerinde sınırları açıkça görülmektedir. Eğitimi yalnızca dini değerler üzerinden tanımlamak, farklı inanç ve kültürlerden bireylerin bulunduğu toplumlarda kapsayıcı bir çözüm sunmamaktadır. Bugün eğitim, Locke’un bıraktığı mirası evrensel, demokratik ve çoğulcu değerlerle yeniden inşa etme sorumluluğunu taşımaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 72).

3.4.5 Tarihsel Sınırlılıklar

John Locke’un eğitim anlayışı, 17. yüzyıl Avrupa’sının siyasal, toplumsal ve kültürel bağlamında şekillenmiştir. Locke, insan zihnini doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olarak kabul etmiş ve eğitimi bu boş levhanın deneyimlerle doldurulması süreci olarak görmüştür. Bu yaklaşım, dönemin skolastik geleneğine ve otoriter eğitim anlayışına önemli bir eleştiri niteliği taşımakla birlikte, günümüz modern pedagojisi açısından belirgin sınırlılıklar barındırmaktadır. Çünkü Locke’un eğitim anlayışı, kendi çağının sınıfsal yapısından, toplumsal koşullarından ve dinsel değerlerinden bağımsız değildir (Locke, 1999, s. 53). Öncelikle Locke’un eğitim anlayışı, 17. yüzyıl İngiltere’sinin aristokratik ve seçkin yapısına sıkı sıkıya bağlıdır. O dönemde eğitim, geniş halk kesimlerinden çok, varlıklı sınıfların çocuklarına hitap etmekteydi. Locke’un önerileri de büyük ölçüde “centilmen” (gentleman) denilen sınıfa mensup bireylerin yetiştirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu durum, onun eğitim felsefesinin toplumsal tabana yayılmasında ciddi bir sınırlılık doğurmuştur. Modern pedagojide eğitimin evrenselliği, fırsat eşitliği

ve kapsayıcılık ilkeleri öne çıkarken, Locke'un önerilerinin tarihsel bağlamı bu ideallerle tam olarak örtüşmemektedir (Binbaşıoğlu, 2009, s. 142).

Bir diğer sınırlılık, Locke'un dönemin bilim ve psikoloji anlayışının eksikliği nedeniyle insan gelişimini yalnızca çevresel koşullarla açıklamasıdır. Bugün gelişim psikolojisi, bireyin kalıtsal özelliklerinin, biyolojik faktörlerinin ve nöropsikolojik yapısının da eğitimin başarısında önemli rol oynadığını göstermektedir. Ancak Locke, zihni yalnızca çevresel deneyimlerle şekillenen bir alan olarak görmüş ve biyolojik yönleri ikinci plana atmıştır. Bu indirgemeci yaklaşım, günümüz pedagojisi açısından eksik kabul edilmektedir (Özden, 2020, s. 44). Ayrıca Locke'un önerdiği disiplin ve ahlaki yönelimler, kendi dönemi için ilerici sayılabilse de, modern eğitim anlayışı açısından otoriteye fazla ağırlık vermektedir. Locke'un eğitim modelinde "erdemli ve uysal birey" ideali, bireysel özgürlüğü ve yaratıcılığı gölgeleyen bir boyut taşımaktadır. Oysa çağdaş eğitim, öğrencinin eleştirel düşünmesini, kendi öğrenme sürecinde aktif rol almasını ve yenilikçi beceriler geliştirmesini ön plana çıkarır. Bu bakımdan Locke'un tarihsel bağlamda şekillenen pedagojik mirası, günümüz eğitim ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamaktan uzaktır (Karaman, 2018, s. 120).

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, Locke'un eğitim anlayışının tarihsel sınırlılıklarının yansımaları da görülebilmektedir. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde eğitimde fırsat eşitliği ve toplumsal kalkınma hedefleri ön plana çıkarılmış, Locke'un birey merkezli ve ahlaka dayalı görüşleri bir ölçüde etkili olmuştur. Ancak onun eğitim anlayışı, köy enstitüleri gibi geniş halk kitlelerini kapsayan demokratik projelerle kıyaslandığında, daha sınırlı ve seçkin bir çerçevede kalmaktadır (Akyüz, 2012, s. 73). Locke'un tarihsel sınırlılıkları, onun görüşlerini geçersiz kılmaz; fakat bu sınırlılıklar, onun fikirlerinin modern pedagojik yaklaşımlara doğrudan uyarlanması zorlaştırır. Locke'un bireyi çevre ve deneyim üzerinden açıklaması önemli bir ilerleme olsa da, günümüzde biyoloji, psikoloji ve sosyoloji alanındaki gelişmeler bu bakış açısını daha geniş bir çerçeveye oturtmuştur. Ayrıca Locke'un eğitim modelinde halkın, kadınların ve farklı toplumsal kesimlerin eğitime katılımı konusunda ciddi boşluklar bulunmaktadır. Bugün eğitim, yalnızca seçkin bir

sınıfa değil, tüm bireylere yönelik bir hak olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan Locke'un tarihsel koşullarla sınırlı kalmış görüşleri, modern eğitim anlayışlarının evrenselci yönleriyle yeniden yorumlanmalıdır. Neticede, Locke'un eğitim felsefesi modern düşünceye önemli katkılar sağlamış olsa da, onun çağının aristokratik, seçkin ve tek boyutlu pedagojik bakış açısı günümüzde eleştirel değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Tarihsel sınırlılıklar, Locke'un düşüncelerini değersiz kılmak yerine, onları daha geniş bir bağlamda yeniden yorumlamayı gerekli kılar. Modern pedagojinin Locke'tan aldığı ilham, ancak bu sınırlılıkların farkında olduğunda verimli bir şekilde sürdürülebilir (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 69).

Locke'un eğitim anlayışının tarihsel bağlamda sınırlı kalması, onu günümüz pedagojisi açısından bütünüyle geçersiz kılmaz. Aksine, onun fikirleri modern eğitimin temellerini anlamak için önemli bir referans noktasıdır. Ancak bu fikirlerin çağdaş eğitime uygulanabilmesi için dönemin sınıfsal ve kültürel bağlamının mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir. Yani Locke'un katkıları ilham verici olmakla birlikte, onları mutlak doğrular olarak değil; eleştirel bir süzgeçten geçirilmiş, dönemin koşullarıyla açıklanmış tarihsel bir miras olarak değerlendirmek gerekir.

SONUÇ

Eğitim, insanlık tarihi boyunca yalnızca bireyin bilgi edinme süreci değil, aynı zamanda toplumun yeniden üretim mekanizması olarak da işlev görmüştür. Bireyin zihinsel, bedensel ve ahlaki gelişimini yönlendiren bu süreç, kültürlerin aktarılmasında, değerlerin korunmasında ve toplumsal kimliğin inşasında en güçlü araçlardan biri olmuştur. Bu nedenle eğitimin kavramsal temellerini, türlerini ve işlevlerini anlamak, yalnızca pedagojik açıdan değil, aynı zamanda felsefi bir bakış açısından da büyük önem taşımaktadır. Eğitim, bir yandan bireyin yeteneklerini geliştirirken diğer yandan toplumsal düzenin devamlılığını güvence altına alır. Toplumsallaştırıcı işlevi, bireyleri ortak bir değerler sistemi içerisinde bütünleştirir; ahlaki yönü ise onları yalnızca bilgi sahibi değil, aynı zamanda sorumluluk bilincine sahip özneler hâline getirir. Eğitimin birey-toplum ilişkisinde üstlendiği çift yönlü rolü açıkça göstermektedir. Bir taraftan bireyin zihinsel kapasitesini, duygusal gelişimini, kişilik oluşumunu ve yaratıcılığını besleyen bir süreç söz konusuysa, diğer taraftan toplumsal düzenin korunmasını ve etik değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında eğitim, hem bireysel hem de toplumsal işlevleriyle insan yaşamının merkezinde yer alan bir olgu olarak belirginleşmektedir.

Felsefe tarihinde bu sürece dair en dikkat çekici yorumlardan biri, 17. yüzyıl düşünürlerinden John Locke'a aittir. Locke, insan zihnini *tabula rasa* yani boş bir levha olarak tanımlayarak, eğitimin insan kişiliğini biçimlendirmedeki rolünü merkeze almıştır. Ona göre çocuk doğuştan hazır bilgiye sahip değildir; tüm bilgi, deneyim ve gözlemler yoluyla zihne yerleşir. Bu anlayış, eğitimin yalnızca bir öğretim etkinliği değil, aynı zamanda kişiliği ve karakteri inşa eden bir süreç olduğunu vurgular. Locke'un eğitim anlayışında birey merkezli yaklaşım, özgürlük ile disiplin arasındaki denge, alışkanlıkların ahlakî gelişimdeki rolü ve bedensel sağlığın zihinsel gelişimle birlikte ele alınması dikkat çekici unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Locke'un ahlak ve karakter eğitimine verdiği önem, onun pedagojik düşüncesinin merkezini oluşturur. Ona göre eğitim yalnızca bilgi aktarmakla sınırlı kalmamalıdır; asıl hedef, erdemli, sorumluluk sahibi ve topluma faydalı

bireyler yetiştirmektir. Bu nedenle alışkanlıkların küçük yaşlardan itibaren kazandırılması gerektiğini vurgulamış, ödül ve cezanın ölçülü bir biçimde uygulanmasını önermiştir. Locke'un yaklaşımında ceza bir baskı aracı değil, ölçülülüğü gözetilen bir yönlendirme işlevi taşıırken, ödül ise bireyin ahlaki gelişimini teşvik eden bir unsur olarak görülmüştür. Ayrıca oyunun pedagojik değeri, çocuğun doğal eğilimleriyle uyumlu bir eğitim sürecine imkân tanınması; beden eğitimi, beslenme ve uyku düzeni gibi konular ise eğitimin ayrılmaz parçaları olarak değerlendirilmiştir. Bu bütüncül bakış, Locke'un eğitim felsefesini çağının ötesine taşıyan unsurlar arasında sayılabilir. Locke'un düşüncesi yalnızca kendi dönemiyle sınırlı kalmamış, modern eğitim teorileriyle karşılaştırıldığında da güncelliğini korumuştur. Deneyim temelli yaklaşımı, birey merkezli eğitim anlayışı ve özgürlük-disiplin dengesi, çağdaş pedagojide farklı şekillerde yeniden üretilmiştir. Özellikle günümüz eğitim sistemlerinde öne çıkan öğrenci merkezli öğrenme, oyun ve deneyim temelli öğretim, öğretmenin rehberlik rolü ve ebeveynin eğitime aktif katılımı, Locke'un görüşleriyle önemli paralellikler taşımaktadır. Bu benzerlikler, Locke'un eğitim anlayışının modern pedagojik yaklaşımlar için kurucu bir referans noktası olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Locke'un eğitim anlayışının sınırlılıklarını göz ardı etmemek gerekir. Çocuğu kimi zaman edilgen bir varlık olarak görmesi, disiplin ve otorite konusundaki sert yönleri, dönemin sosyoekonomik koşullarından kaynaklanan kısıtlılıkları ve dinsel temellere dayalı eğitimi öne çıkarması, günümüz eğitim anlayışı açısından eleştiriye açıktır. Modern pedagojinin özgürlükçü, çoğulcu ve kapsayıcı ilkeleri, Locke'un bazı görüşlerini aşmış olsa da onun ortaya koyduğu ilkelerin tarihsel bağlam içerisinde ilerici bir yön taşıdığı da unutulmamalıdır.

Sonuç olarak bu çalışma, eğitimin kavramsal temellerini ve John Locke'un felsefi perspektifini birlikte ele alarak, eğitim düşüncesinde geçmiş ile bugün arasında bir köprü kurmayı amaçlamıştır. Locke'un eğitim anlayışı, yalnızca bilgi aktarımını değil; aynı zamanda ahlaki, zihinsel, bedensel ve toplumsal gelişimi bir bütün olarak gözetmesi bakımından modern pedagojinin hâlâ canlı bir parçası olmayı sürdürmektedir. Eğitimin birey ve toplum üzerindeki çok katmanlı etkilerini anlamak açısından Locke'un düşünceleri

önemli bir referans kaynağı oluşturmaktadır. Bugün gelinen noktada Locke'un felsefesi, eğitimin yalnızca sınıf ortamında gerçekleşen bir öğretim faaliyeti olmadığını, bireyin yaşamının her alanını kapsayan, değerlerle, alışkanlıklarla ve toplumsal bağlarla bütünleşen bir süreç olduğunu hatırlatmaktadır. Bu açıdan onun düşünceleri, hem pedagojik teoriler hem de uygulamalar için zengin bir tartışma zemini sunmaktadır. Eğitim, bireyi topluma kazandıran ve toplumun sürekliliğini sağlayan bir mekanizma olduğu kadar, aynı zamanda bireyin özgünlüğünü, özgürlüğünü ve potansiyelini açığa çıkaran bir süreçtir. Locke'un eğitim anlayışı bu ikili boyutu dengelemeye yönelik çabasıyla, felsefe ve eğitim tarihindeki yerini korumaktadır. Locke'un eğitim anlayışının tarihsel bağlamını günümüz eğitim tartışmalarıyla ilişkilendirerek, eğitimin hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki önemini vurgulamaktadır. Böylelikle ortaya çıkan sonuç, eğitimin yalnızca pedagojik bir mesele değil, aynı zamanda felsefi ve ahlaki bir problem alanı olduğunu göstermektedir. Locke'un düşünceleri, modern eğitim anlayışlarına ilham veren ve geleceğin pedagojik yaklaşımlarına da yol gösterecek nitelikte bir miras olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ada, Ş. (2017). *Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sistemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Akbaş, O. (2017). *Değerler eğitimi ve karakter gelişimi*. Ankara: Nobel.
- Akdağ, H. (2020). John Locke ve eğitimde tabula rasa anlayışı. *Eğitim Felsefesi Dergisi*, 4(1), 55–70.
- Akpınar, B. & Erdem, M. (2017). *Türkiye’de Eğitim ve Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aksoy, H. (2021). Eğitim ve istihdam ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 109–120.
- Aksoy, M. (2018). *Eğitim ve özgürlük ilişkisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aksoy, M. (2019). “Yaşam Boyu Öğrenme ve Locke’un Eğitim Anlayışı”. *Eğitimde Felsefi Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 65–80.
- Aksu, H. (2020). Eğitimde özgürlük ve sorumluluk. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(227), 45–60.
- Akyüz, E. (2020). *Çocuk Hakları ve Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. (2020). *Eğitim Felsefeleri Üzerine*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. (2020). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. (2023). *Türk Eğitim Tarihi* (33. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Alkayış, A. (2018). *Felsefi Antropoloji Bağlamında Eğitim*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Arı, Y. (2018). *John Locke ve siyasal ahlak*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Arslan, A. (2011). *Felsefe ve Eğitim*. Ankara: Nobel Yay.
- Arslan, A. (2011). *Locke ve Modern Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, A. (2014). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, A. (2018). “Locke’da Ahlak ve Eğitim İlişkisi”. *Felsefe Arkivi*, 49(2), 15–32.
- Arslan, A. (2018). *Locke’da ahlak ve eğitim ilişkisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 51(2), 15–28.

- Arslan, H. (2018). *Locke'da ahlak ve eğitim ilişkisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 51(2), 13-28.
- Arslan, H. (2020). *Çağdaş Eğitim Felsefeleri*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arslan, H. (2022). *Eğitim Programları ve Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Arslan, M., & Şimşek, S. (2020). *Türk Eğitim Sisteminde Karakter Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Arslanoğlu, İ. (2011). *Eğitimde Felsefi Temeller*. Ankara: Nobel.
- Aydın, M. (2016). *Modern eğitim ve erdemli insan tasavvuru*. Eğitim Felsefesi Araştırmaları, 4(1), 81-95.
- Aydın, M. (2018). *John Locke'un Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydoğan, A. (2019). *Eğitimde Aile Katılımı Modelleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ayhan, M. (2018). Köy Enstitüleri ve eğitimde pratik beceri kazandırma. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 129–140.
- Aytaç, K. (2013). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Kriter Yay.
- Aytaç, K. (2020). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balay, R. (2015). Eğitim-öğretim sürecinde kişilik gelişimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 21(2), 175–190.
- Balcı, A. (2019). *Eğitim ve toplum: Ahlakın yeri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baltacı, A. (2017). *Eğitim Felsefesi ve Yöntemleri*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). *Eğitimde Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bayar, M. E. (2023). Erken çocukluk dönemi fen eğitimi ve çocukların bilişsel gelişimi üzerine bir derleme çalışması. *Journal of Vocational and Social Sciences of Today*, 11, 53–66. DergiPark.
- Bilgiç, F. (2021). Eğitim ve değerler üzerine felsefi bir inceleme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19(42), 110–129.
- Binbaşioğlu, C. (2009). *Eğitim Düşüncesi Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2020). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çaldak, H. (2014). *John Locke'un Eğitim Anlayışı Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Eğitim Kitabevi.

- Çaldak, H. (2014). John Locke'un Eğitim Anlayışı Üzerine Bir İnceleme. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 85-98.
- Çaldak, H. (2014). *John Locke'un Eğitim Anlayışı Üzerine Bir İnceleme*. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 22, 85-98.
- Çelik, A. (2019). *Ahlak ve Erdem Eğitiminde Modern Yaklaşımlar*. İstanbul: Nobel Akademik.
- Çelik, M. (2015). *Eğitimde Aile Katılımı ve Çocuk Başarısı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Çelik, S. (2019). Ahlak ve erdem eğitiminde modern yaklaşımlar. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 71-85.
- Çelik, V. (2010). *Eğitim Felsefesi ve Uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çelik, Z. (2018). Yapılandırmacı eğitim yaklaşımı ve ahlaki gelişim. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 43(194), 75-89.
- Çelikten, M. (2019). *Mesleki Eğitim ve Toplumsal Katkı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çetin, A. (2019). Değerler eğitimi ve felsefi temelleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(224), 105-118.
- Çetin, A. (2019). *Eğitimde Disiplin ve Sağlık İlişkisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çetin, A. (2019). *Eğitimde disiplin ve sağlık ilişkisi*. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9(2), 55-63.
- Çetin, M. (2020). Eğitim felsefesi açısından erdem. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 85-100.
- Çevik, M., & Yılmaz, H. (2021). Modern eğitimde ahlak ve karakter eğitimi üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 75-85.
- Çınar, İ. (2006). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çınar, İ. (2006). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çınar, M. (2020). Eğitim ve vatandaşlık bilinci: Modern yaklaşımlar. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(228), 125-140.
- Çınar, M. (2021). Locke'un hoşgörü anlayışı ve modern din özgürlüğü. *Din ve Felsefe Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 85-96.
- Çiftçi, A. (2017). *Eğitim felsefesi ve değerler eğitimi*. Değerler Eğitimi Dergisi, 15(34), 59-74.
- Çiftçi, K. (2017). *Çağdaş eğitim felsefeleri*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

- Çiftçi, M. (2017). “Eğitim Felsefesi ve Değerler Eğitimi”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34), 59–77.
- Çiftçi, Z. (2017). *Eğitim Felsefesi ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Çotuksöken, B. (2018). *Felsefe ve eğitim*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demir, M. (2017). *Eğitimde disiplin anlayışları üzerine bir inceleme*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23(4), 110-125.
- Demir, M. (2018). *Locke’da ahlak ve eğitim ilişkisi*. Felsefe ve Eğitim Araştırmaları Dergisi, 3(2), 60-75.
- Demir, M., & Yıldırım, S. (2018). *Modern Eğitimde Karakter ve Ahlak Eğitimi*. Eğitim ve Toplum Dergisi, 8(2), 65–80.
- Demir, S. (2016). *Locke’un eğitim felsefesinde disiplin*. Uluslararası Felsefe ve Eğitim Dergisi, 2(1), 61–70.
- Demir, S. (2018). *Eğitim ve Birey Gelişimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Demircioğlu, E. (2017). Eğitimde liberal yaklaşımlar ve John Locke. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 11–24.
- Demircioğlu, H. (2015). “Eğitimde Değerler ve Locke’un Görüşleri”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(31), 91–108.
- Demircioğlu, İ. (2015). Eğitimde değerler ve Locke’un katkısı. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(30), 39–55.
- Demircioğlu, İ. (2015). *Eğitimde Değerler ve Modern Yaklaşımlar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. (2015). Eğitimde değerler ve Locke’un görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(2), 89-105.
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde Yeni Yönelimler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2017). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2019). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2019). *Eğitimde Program Geliştirme: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2021). *Eğitimde oyun ve pedagoji*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirtaş, H., & Güneş, F. (2014). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.

- Demirtaş, M. (2019). Gazâlî’de ahlak eğitimi ve modern değerler eğitimiyle ilişkisi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(36), 91–110.
- Demirtaş, M. (2019). *Modern eğitim felsefeleri ve Locke*. Eğitim Felsefesi Araştırmaları, 4(1), 110–125.
- Demirtaş, Z., & Güneş, F. (2014). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demirtaş, Z., & Güneş, F. (2014). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Deniz, M., & Ersoy, A. (2016). *Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dewey, J. (2018). *Demokrasi ve Eğitim* (T. Yücel, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İ. (2000). *Eğitim ve Toplum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İ. (2017). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. (2021). *Eğitimde Demokratikleşme ve Çocuk Hakları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Erdem, M. (2020). *Değerler eğitimi perspektifinden Locke’un ahlak anlayışı*. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 7(2), 85–98.
- Erdem, M. (2020). *Eğitim sosyolojisi ve değerler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ergün, M. (1995). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Beta.
- Ersoy, E., & Türkkân, B. (2020). Çocuklarda kişilik gelişimi ve eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(228), 65–82.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Fidan, N. (2012). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gazâlî. (2014). *İhyâ-u Ulûmi’-d-Dîn* (Haz. A. Serdaroğlu). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Gök, F. (2021). *Eğitimde Fırsat Eşitliği Üzerine*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Gök, F. (2021). *Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Çokkültürlülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gömlüksiz, M. N., & Kan, A. Ü. (2018). Eğitimde değerler eğitimi üzerine bir analiz. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 89–110. DergiPark.
- Guttek, G. (2001). *Eğitim Felsefesi: Geçmiş ve Bugün*. Ankara: Nobel.

- Gül, A. (2020). John Locke'un eğitim anlayışına felsefi bir bakış. *Eğitim Felsefesi Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 140–150.
- Gültekin, M. (2019). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gültekin, M. (2019). *Eğitim Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gündoğan, A. (2018). Locke'un bilgi anlayışı üzerine bir inceleme. *Felsefi Düşünce Dergisi*, 15(2), 109–118.
- Gündoğan, M. (2015). "Eğitimde Aile Faktörünün Önemi". *Milli Eğitim Dergisi*, 46(206), 205–220.
- Gündüz, M. (2021). Eğitim felsefesi perspektifinden Locke. *Felsefe ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 69-85.
- Güneş, E. (2020). Eğitimde disiplin ve ahlakın yeri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 26(3), 50–64.
- Güneş, F. (2021). *Eğitim felsefesi çalışmaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güneş, F. (2021). *Eğitim Psikolojisi ve Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güneş, F. (2021). *Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güngör, Z. (2019). *Eğitim Felsefesi ve Modern Yaklaşımlar*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Kafadar, Ö. (2009). *Eğitim Felsefesine Giriş*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kara, E. (2019). John Locke ve liberal siyaset teorisinin doğuşu. *Siyaset Felsefesi Çalışmaları Dergisi*, 12(1), 51–63.
- Kara, M. (2017). *Locke'un eğitim anlayışında pratik yaklaşımlar*. Eğitim Felsefesi Çalışmaları Dergisi, 3(1), 39–48.
- Kara, Y. (2021). *Eğitimde Birey Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karakuş, A. (2020). Yaşam becerileri ve eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(227), 77–90.
- Karakuş, H. (2019). *Oyun temelli öğrenme ve eğitimde uygulamaları*. Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(1), 70-85.
- Karakütük, K. (2012). *Çağdaş Eğitim Sistemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karaman, A. (2018). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Karaman, H. (2017). Yapılandırmacı eğitim ve Locke'un deneyimci yaklaşımı. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(213), 59-74.

- Karaman, K. (2018). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karaman, K. (2018). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Karaman, K. (2018). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Karasar, N. (2021). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* (36. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karataş, E. (2020). *John Locke’da eğitim ve ahlak anlayışı*. *Felsefe ve Eğitim Dergisi*, 6(1), 70-85.
- Karataş, S. (2019). “Locke’un Eğitim Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Eğitim ve Bilim*, 44(197), 65–78.
- Karataş, S. (2020). “Locke’da Pratik Eğitim Anlayışı”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Felsefesi Dergisi*, 1(1), 81–95.
- Karataş, S. (2020). “Locke’un Eğitim Anlayışında Ahlakın Rolü”. *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 70–82.
- Karataş, Z. (2022). *Çağdaş Eğitim Yaklaşımları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karatekin, K. (2019). Karakter eğitimi ve modern pedagoji. *Eğitim ve Bilim*, 44(198), 70–85.
- Karip, E. (2017). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, A. (2019). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaya, B. (2020). *Değerler Eğitimi Bağlamında Locke’un Etkisi*. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(40), 105–120.
- Kaya, F. (2020). *Çağdaş Eğitim Yaklaşımları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, M. (2017). Locke’un eğitim anlayışında özgürlük ve sorumluluk. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 60–68.
- Kaya, M. (2018). “Locke’un Eğitim Anlayışı ve Bireysel Farklılıklar”. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(219), 210–225.
- Kaya, M. (2020). *Çocuk eğitimi ve oyun kültürü*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, Ö. (2017). Modern empirizmin doğuşunda John Locke’un rolü. *Modern Felsefe Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 119–128.
- Kaya, Y. (2020). *Çocuk Eğitimi ve Oyun Kültürü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kılıç, B. (2019). *Eğitim ve özgürlük ilişkisi: Locke perspektifi*. *Eğitim Felsefesi Araştırmaları*, 5(2), 77-92.

- Kılınç, A. (2020). Locke'un eğitim felsefesi üzerine bir inceleme. *Uluslararası Eğitim Felsefesi Dergisi*, 5(1), 50-67.
- Kıncal, R. (2014). *Eğitim sosyolojisi ve değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kocabaş, A. (2016). "John Locke'un Eğitim Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme". *Eğitim ve Bilim*, 41(183), 35-47.
- Kocabaş, M. (2016). *John Locke'un eğitim anlayışı üzerine bir değerlendirme*. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(5), 39-48.
- Koç, A. (2016). *Eğitimde Bilgi ve Eleştirel Düşünme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Koç, F. (2017). *Disiplin ve Çocuk Eğitimi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Koç, S. (2021). *Eğitim Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Koç, Y. (2021). *Eğitim felsefesinde modern yaklaşımlar*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Korkmaz, R. (2021). *Demokratik Eğitim ve Toplumsal Dönüşüm*. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Kurnaz, A., & Yiğit, F. (2022). Eğitimde yaşam becerileri üzerine bir araştırma. *Eğitim ve Toplum Dergisi*, 12(3), 141-155.
- Kurt, A. (2020). *Locke'da eğitim felsefesi*. DergiPark: Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), 70-80.
- Kurt, S. (2020). *Locke'da eğitim felsefesi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Küçükahmet, L. (2009). *Eğitim Programları ve Öğretim*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Locke, J. (1999). *Eğitim Üzerine Düşünceler* (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: Doruk Yayınları.
- Locke, J. (1999). *Eğitim Üzerine Düşünceler* (Çev. M. Aydın). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Locke, J. (1999). *Eğitim Üzerine Düşünceler* (Çev. M. Aydoğan). İstanbul: MEB Yayınları.
- Locke, J. (1999). *Eğitim üzerine düşünceler* (Çev. M. Y. Sağlam). Ankara: Doruk Yayınları.

- Locke, J. (1999). *Eğitim Üzerine Düşünceler* (Çev. Y. Sezer). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal eser: 1693).
- Locke, J. (2019). *Eğitim Üzerine Düşünceler* (S. Hilav, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- MEB. (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2018). *Değerler Eğitimi Genelgesi*. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Özdemir, F. (2018). Locke ve ahlak eğitimi üzerine bir inceleme. *Felsefe ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 59–70.
- Özdemir, H. (2018). “Locke ve Ahlak Eğitimi Üzerine Bir İnceleme”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 59–75.
- Özdemir, H. (2019). *Locke’un Eğitim ve Ahlak Anlayışı*. Felsefe ve Eğitim Araştırmaları, 5(1), 41–57.
- Özden, Y. (2020). *Eğitimde Yeni Değerler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2021). *Değerler eğitimi bağlamında Locke’un pedagojisi*. Eğitim ve Toplum Araştırmaları, 9(2), 135-150.
- Öztürk, İ. (2020). Eğitim sosyolojisi bağlamında değerler ve toplumsal bütünlük. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 117–132.
- Öztürk, M. (2021). *Farklılaştırılmış Öğretim ve Eğitim Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sadık, F. (2019). *Pozitif Disiplin ve Öğrenci Merkezli Eğitim*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Sarıcı Bulut, S. (2024). İlkokul öğrencilerinde sosyal-duygusal ve ahlaki gelişim ile ilgili bir inceleme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 13(3), 1113–1128. DergiPark.
- Selçuk, Z. (2018). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Selçuk, Z. (2018). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2021). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, A. (2015). *John Locke’un eğitim anlayışı üzerine bir değerlendirme*. Eğitim ve Felsefe Dergisi, 6(1), 40-55.
- Şahin, A. (2020). *Eğitim ve Kültür*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Şahin, C. (2016). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Şahin, M. (2021). Locke'un eğitim felsefesine güncel bir bakış. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 129–145.
- Şimşek, S. (2019). *Locke'un eğitim felsefesi ve modern eğitim*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 45(1), 60-75.
- Şişman, M. (2017). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Türkçe öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1-8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Tanrıöğen, A. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topakkaya, A. (2015). John Locke'un eğitim anlayışı üzerine bir değerlendirme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 71–90.
- Topçu, N. (1985). *Eğitim ve Kültür*. İstanbul: Kültür Yay.
- Tunç, H. (2016). Eğitim felsefesi açısından John Locke'un görüşleri. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 29–42.
- Turan, S. (2016). *Eğitimde ahlak ve karakter gelişimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Uzun, M. (2008). *John Locke'un Eğitim Felsefesi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1946). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yalçın, A. (2019). *Yaşam Boyu Öğrenme ve Eğitim Politikaları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Yalçın, R. (2020). *Karakter eğitimi ve Locke'un katkıları*. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 12(3), 50-65.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (2017). *Eğitimde ahlak ve oyun*. Değerler Eğitimi Dergisi, 15(34), 45-60.
- Yıldırım, A. (2019). *Eğitim ve Felsefe İlişkisi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Yıldırım, A., & Şahin, F. (2022). Eğitim ve toplumsal düzen: Kültürel değerlerin aktarımında eğitimin rolü. *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 23–35.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2017). “Locke’un Eğitim Görüşlerinin Modern Yansımaları”. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(216), 115–130.
- Yıldırım, E. (2021). “John Locke’un Eğitim Felsefesi ve Demokratik Eğitim”. *Uluslararası Eğitim Felsefesi Dergisi*, 3(2), 49–63.
- Yıldırım, H. (2019). *Demokratik Eğitim ve Disiplin*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yıldırım, İ. (2022). *Türk Felsefe Tarihi İncelemeleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Yıldırım, K. (2019). *Eğitim ve Felsefe İlişkisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, S. (2021). Eğitim ve felsefe ilişkisi: Modern tartışmalar. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(231), 150–165.
- Yıldırım, S., & Çelik, T. (2020). 17. yüzyıl İngiltere’inde felsefî dönüşüm ve John Locke. *Uluslararası Felsefe Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 67–79.
- Yıldız, A. (2016). “Locke’un Eğitim Anlayışı ve Doğa Durumu”. *Felsefe Arşivi*, 54(2), 135–150.
- Yıldız, A. (2018). *Locke’un eğitimde özgürlük ve ahlak anlayışı*. Eğitim ve Felsefe Dergisi, 7(1), 85-97.
- Yıldız, A., & Sezer, S. (2020). Değerler eğitimi üzerine bir araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(227), 45–62.
- Yıldız, M. (2016). “Locke’un Doğa Durumu ve Eğitim Anlayışı”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 131–144.
- Yıldız, M., & Arı, R. (2018). Kişilik gelişiminde aile ve okulun rolü. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 77–95.
- Yılmaz, A. (2018). Değerler eğitimi ve Locke’un etkisi. *Uluslararası Eğitim Felsefesi Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 70–82.
- Yılmaz, A. (2019). Modern eğitim felsefesinde ahlak. *Eğitim Felsefesi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 55–67.

- Yılmaz, F. (2021). “Modern Eğitim Düşüncesinde Locke ve Beden Eğitimi”. *Eğitim ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 95–110.
- Yılmaz, F. (2021). *Modern eğitim düşüncesinde Locke*. Eğitim ve Felsefe Araştırmaları Dergisi, 5(2), 95–110.
- Yılmaz, M. (2018). “Değerler Eğitimi ve Locke’un Etkisi”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(37), 65–80.
- Yılmaz, M. (2021). Kültür ve eğitim ilişkisi: Teorik bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 61–75.
- Yolcu, T. (2020). *Eğitim Felsefesi ve Çocuk*. İstanbul: Derin Yayınları.

